

avskildning

POLARBOKEN

T. M. Blomquist 15

POLARBOKEN

1955

POLARBOKEN

1955

UTGITT AV
NORSK POLARKLUBB

EGET FORLAG

OSLO 1955

Redigert av:

Helge Ingstad
Reidar Lyngaas
Søren Richter

Omslaget:

Fredrik Matheson

Printed in Norway
Brødr. Jørgensen, Oslo

Innhold

Litt om hundekjøring og andre ting. <i>Av Leonbard Seppala</i>	7
Minner fra «Gjøa»-ferden. En deltager forteller. <i>Av Peder Ristvedt</i>	21
Trekk fra Svalbards okkupasjonshistorie. <i>Av Adolf Hoel</i>	47
Litt om «flytende isøyer» og deres historie. <i>Av Bernt Balchen</i>	73
Norge og polarfolkene. <i>Av Helge Kleivan</i>	86
En Svalbard-original. <i>Av Werner Werenskiold</i>	110
Eskimoiske steinalderkulturer i arktisk Canada. <i>Av Jørgen Meldgaard</i>	113
Sør i Norge, sør i isen, — sagaen om en hvalfangerslekt. <i>Av Torbjørn Torkildsen</i>	128
Hans Egede, Colonist and Explorer. <i>Av J. F. West</i>	142
Norsk tamren på Vestgrønland. <i>Av Jens Rosing</i>	147
Hjelpetjenesten for selfangere i Vesterisen. <i>Av Birger Rasmussen</i> ..	160
Den internasjonale regulering av hvalfangsten. <i>Av K. Eckstrøm</i> ..	175
Norsk Polarinstitut. En orientering. <i>Av Thore Winsnes</i>	181
Fangst og fiske i fjerne farvann. <i>Av Jobs. Sellæg</i>	187
Hvalfangsten i Antarktis i sesongen 1954—55. <i>Av Harald Østby</i> ..	190
Arktisk Forening i Tromsø. Litt om virksomheten i det forløpne år	193
Litt av hvert fra polaregnene	196
Contents with short summaries in English	204

Litt om hundekjøring og andre ting

Av

Leonhard Seppala.

Seppala er født i Nord-Norge 1877, utvandret til U.S.A. og gjorde Alaska til sitt virkefelt. Som hundekjører fikk han ry som ingen annen. Han kjørte gull, post, pelsverk og reddet menneskeliv ved å bringe medisin fram lange veier gjennom villmarken. Gang på gang deltok han i de store krevende hundevæddeløp og seiret.

Han fostret selv sine hunder, seige smidige dyr med tett pels og spisse ører. De var et syn. Han elsket dyrene, og de lystret hans minste vink. Selv var han spenstig og utholdende som få.

Seppala er nå over de sytti og har slått seg til i Seattle. Han virker som en ungdom. Før få år siden var han på besøk i Norge. Det sto et friskt vær av ham og han hadde over seg en umiddelbar vennlighet — egen for mange av villmarkens menn. Med utrettelig hjelpsomhet sto han norske hundekjørere bi med råd og bistand. Han vant mange venner i Norge.

H. I.

Jeg er født 14. september 1877 i Skibotn i Lyngen, men flyttet til Skjervøy da jeg var to år gammel. Her vokste jeg opp.

Far var smed og fisker. Da jeg var 12 år gammel, tok han meg med på Finnmarks-fisket. Jeg fikk ikke være med utpå, min jobb første året var å bunte sammen torskehoder som gikk i kompostdungen, og lage mat som for det aller meste var å koke torsk.

Jeg gjorde 40 kroner på 3 måneder og har ikke følt meg så rik noen gang senere. Jeg reiste på Finnmarks-fiske hvert år til 1897. Da brøt jeg over tvert og dro til Kristiania hvor jeg arbeidet noen måneder på Akers Mekaniske Verksted. Siden kom jeg til C. F. Andersens smie hvor jeg laget mitt svennestykke.

Etter 18 måneder i Oslo ba min far meg komme hjem, han hadde god bruk for en mann i smia hjemme.

I 1899 leste vi om gullfunnene i Klondyke, og om høsten samme år kom Jafet Lindeberg hjem fra Nome i Alaska med lommene fulle av gullklumper og tykke bunter med dollarsedler. Så vidt jeg husker, var den største av gullklumpene hans verd 500 dollar. Vi ungguttene fikk en ustyrlig lyst til å dra til Nome.

Fire av oss besluttet å følge ham, og i mars 1900 dro vi fra Norge. Vi opplevet Ellis Island og den brutale behandling av emigrantene, men kom uten større forsinkelser til Seattle. Byen var fylt av folk som skulle videre til Alaska og fullpakke båter stimet nordover hver dag. Bare til Nome kom det over 20 000 mennesker den sommeren. Vi ble gående i 6 uker og vente på båtleilighet nordover; til slutt kom også vår tur. Vi var evig tidsnok ute, for Beringsjøen var fullpakket med drivis, og vi måtte snu tilbake til Dutch Harbor og vente til isforholdene hadde bedret seg. Noen dager etter stakk vi til sjøs igjen og bautet oss møysommelig fram mot Nome. Drivisen var fremdeles temmelig pakket, og turen tok oss flere dager. Vi så hundrevis av hvalross som lå og sov på isflakene. Kom vi på kloss hold, våknet de og veltet seg uti så fort de kunne.

Endelig — den 14. juni ankret vi opp utenfor Nome. Vi slapp dog ikke på land, det var brutt ut småkopper ombord, og helsemyndighetene la oss i karantene ved Egg Island i 10 dager. Det var 800 passasjerer ombord og alle var desperate for å komme i land. Til slutt gikk det da, og ikke lenge etter var spillebodene i full sving, og mange av nykommerne ble robbet til siste slant. Det var også trøbbel og det plaffet skudd titt og ofte.

Mange av gullgraverne hadde solgt gode forretninger, sine hjem og satt alle pengene i gullgraverutstyr. En skjøt seg av fortvilelse da han oppdaget at det var ikke så lett å bli rik; en annen, som jeg husker, jumpet overbord, en tom hatt var alt vi fisket opp.

Det var mange måter å tjene penger på. Skutene lå ofte lenge før alle formaliteter var i orden, og det hendte at karene firte seg ned skipssiden for å svømme i land. Men det var langt inn og vannet kaldt. Svømmerne var som oftest meget glade for å bli

«Suggen», en av Seppalas beste ledere.

plukket opp av småbåter som brakte dem i land for en pris av 10 dollar pr. hode.

Etter 3 dager i Nome fikk vi en jobb i Anwil Creek og var glade for det. Stranden ved Nome var tett besatt med gullgravere som vasket ut gull på harde livet. Alle var ikke like heldige, men til sammen ble det vasket ut gull for tusener av dollar hver dag.

Min første jobb var å fylle en skraper som ble trukket av to hester, arbeidstiden var 10 timer. Jeg hadde ikke vært med på hardt arbeide i måneder og var helt ute av trening. De første dagene kjentes som det rene straffarbeide. Klarte man ikke jobben, var det bare å gå på kontoret og få oppgjør for den tid man hadde arbeidet.

Formannen hadde en venn som han gjerne ville ha inn i min jobb. Derfor drev han meg så hardt i håpet om at jeg ville stikke av så han kunne ta sin venn inn. Jeg holdt ut, enda jeg var den minste mannen i gjengen.

Neste sommer hadde jeg ny jobb. Jeg innkasserte avgifter hos gullgravere som hadde bygslet grunn hos The Pioneer Company, som hadde lagt beslag på svære arealer. Jeg bodde i et lite telt et stykke fra minene og måtte bære revolver dag og natt. Jeg hadde ofte gullstøv til en verdi av mangfoldige tusen dollar i min varetekt og det var alminnelig kjent at en gjeng med hardbarkete karer, som var snare på avtrekkeren, gjorde kupp både her og der. Som en ekstra beskyttelse hadde jeg min store hund Jack — den var med meg alle steder.

Tre år senere arbeidet jeg som fyrbøter ved minene. Det var i de årene vi begynte å vaske gull om vinteren også. Jorden var frosset i flere hundre fots dybde og måtte tøes opp med damp. Sjaktene måtte graves ned til det faste fjell hvor mesteparten av gullet lå. Løsmaterialet ble heist opp og tømt i en svær dunge, som ble vasket ut, når vannet begynte å renne om våren.

Mine første erfaringer med hunder i Alaska har jeg fra vinteren 1901—02 da det ble meldt om gullfunn i Kongarok på Sewardhalvøya. Rushet begynte straks. Alle brukbare hunder i Nome ble oppkjøpt eller stjålet og sleder laget. Lindeberg kjøpte 11 fine malemute-hunder og to store bastarder som veide omkring 60 kg

Leonard Seppala med to av sine vakre Sibir-bunder.

hver. De var alle gode trekkdyr. Jeg skulle kjøre og ha ansvaret for de to svære hundene. Vi var fire karer, tre svensker og meg selv. Svenskene hadde en god del erfaring fra Yukon-landet, jeg var den uerfarne nybegynner.

Rushet startet i november og det gjaldt å komme først for å ta ut mål på det beste land. Ikke noe middel ble spart for å komme fort fram. Sent en aften kom vi til en forlatt eskimo-igloo. Inne lå det en død eskimo. En av karene dro ham ut og satte ham på taket. Vi flyttet inn, det var en god igloo. Det døde mange eskimoer det året, hovedsakelig på grunn av overgangen til den hvite manns diet.

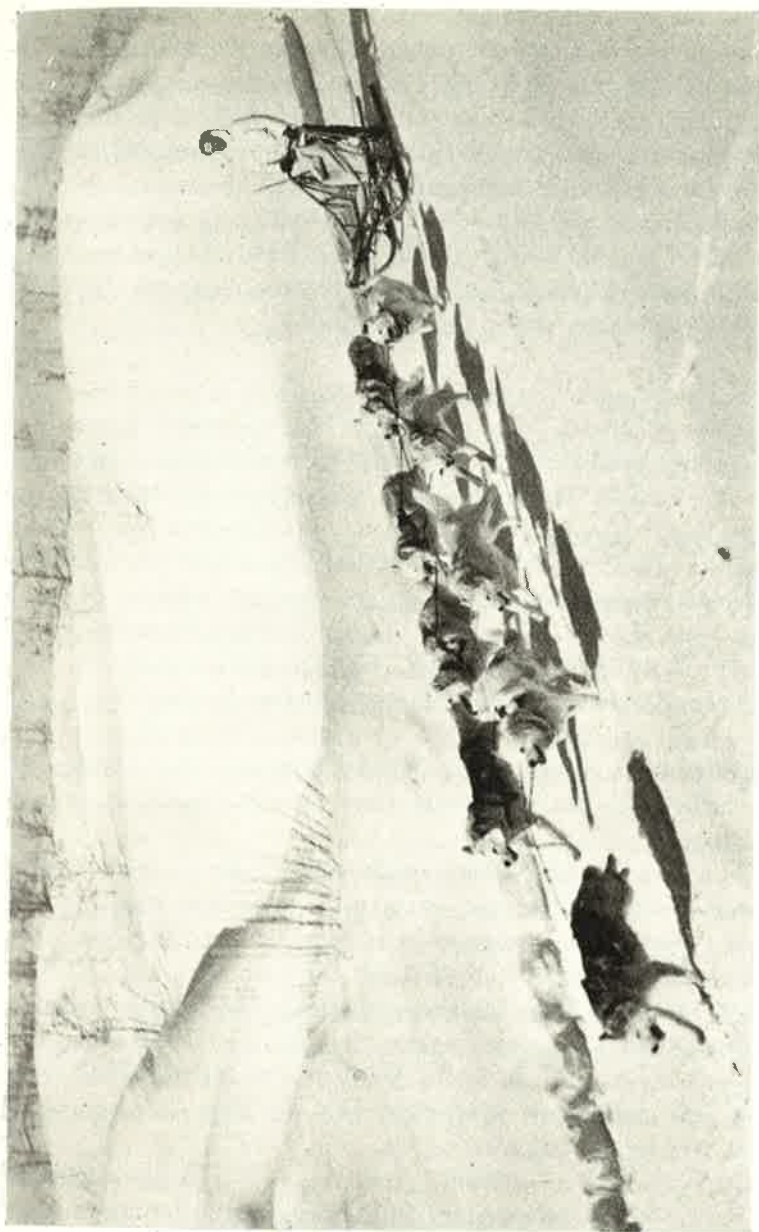
Vi ble borte i to måneder og fikk fryktelige snøstormer og masser av snø. Jeg hadde hatt god bruk for mine ski, men de var etterlatt. Mine kompiser, svenskene, var nemlig skåninger og ukjente med ski; de anså slike tingester som unyttig last. Vi fikk overvann på isen og sterk frost, jeg forfrøs mine ben slemst og var hard up en tid. Det ble også etter hvert smått om proviant og vi måtte returnere til Nome. Det ble ikke noe gull ut av det, hele Kangarok-funnet var en svindel.

I 1906 møtte jeg Roald Amundsen for første gang. Det var da han kom til Nome med «Gjøa» etter å ha beseiret Nordvestpassasjen. Nome ga ham en varm velkomst og feiret ham med en stor bankett.

Det første av de store Alaska Sweepstakes for hunder fant sted i 1908. Løpet gikk fra Nome til Candle og tilbake, en strekning på 408 miles eller vel 65 norske mil. John Hegness fra Trondheim vant løpet første året med Alaska-malemuter.

I 1909 kom en handelsmann ved navn Goosak til Nome fra Sibir med 11 små sibir-huskies. De veide omkring to-treogtyve kilo hver. Han anmeldte sitt spann til veddeløpet, men da han selv var opp i årene, fikk han en venn, en dansk sjømann, til å kjøre hundene for seg. Folk lo til de små hundene hans, de andre sledekjørerne hadde større og mer langbeinte hunder som veide fra 30—35 kilo.

Det ble veddet høyt, og odds var 50 til 1 mot sibirhundene. Hvis de hadde vunnet, hadde hele Nome gått konkurs.

Toppfart.

Det var stor velstand i Nome i de dager. En gammel strandlinje som ble funnet dypt under tundraen innenfor Nome var meget gullrik. Den løp parallelt med den nåværende strand i mer enn 8 km, og det ble vasket ut masser av gull her. Den største gullpanne som noen gang er vasket ut i Alaska kom herfra. Den inneholdt for 3000 dollar i gull.

Veddemålene gikk alltid høyt under løpene, og tusener av dollars skiftet eier. Som årene gikk og den gullførende sand ble vasket ut, falt premiebeløpene. Da jeg vant det siste løpet som ble holdt i 1917, var førstepremien bare 1400 dollar.

Scotty Allan var en av de beste hundekjørere i Alaska den gang. Han hadde helst hunder av blandet avstamning som veide fra 32—36 kilo. Malemute-blodet var overveiende, men det var også en god porsjon fuglehundblod i sledehundene hans. De ble gjerne langbente med kort pels og tålte ikke kulden godt. Det var gode hunder og kunne sette opp en svær fart, men en måtte ta godt vare på dem. Sibir-huskiene har derimot massevis av god pels med særlig tett underpels. Jeg har kjørt i snøstorm og i mange og førti kuldegrader, hvor kvikksølvet forlengst var krøpet ned i kula, og jeg behøvet aldri å beskytte hundene på noen måte.

Malemutene er mer tilbøyelig til å slåss enn Sibir-hundene og har heller ikke den utholdenhet som disse har, men det er gode hunder.

Jeg har den overbevisning at alle polarhunder er nær beslektet, hva enten man kaller dem greenland-, labrador-, alaska-, malemute-, huski- eller samojed-hunder. Det er polarvargen, dens gemytt og hardførhet som går igjen hos dem.

I 1913 kjøpte Jafet Lindeberg en flokk Sibir-hvalper, ætlinger av Fox Ramsay's berømte spann. Han ba meg om å trene dem. Hensikten var å forære Roald Amundsen et fullt innkjørt spann med slede, trekkliner og seletøyer når han kom nordover på sin store ferd mot Nordpolen i 1914.

Da hvalpene var 7 måneder gamle, begynte jeg å kjøre med dem og venne dem til seletøyene. Jeg hadde en god lederhund, da går

det meget lettere. Forskjellige forhold gjorde at Amundsen ikke kom seg av gårde i 1914, og hundespennet ble mitt.

Om vinteren samme år overtalte Scotty Allan, «the king of the trail», meg til å delta i veddeløpet med mine hvalper. De tegnet til å bli et fint spann, men var ennå for unge til å delta i veddeløp. Scotty visste jeg kunne bli seierherre, men han ville ha en ny skalp i sitt belte. Det gikk dog ikke etter hans hode, John Johnson, «Jern-finnen», vant løpet det år.

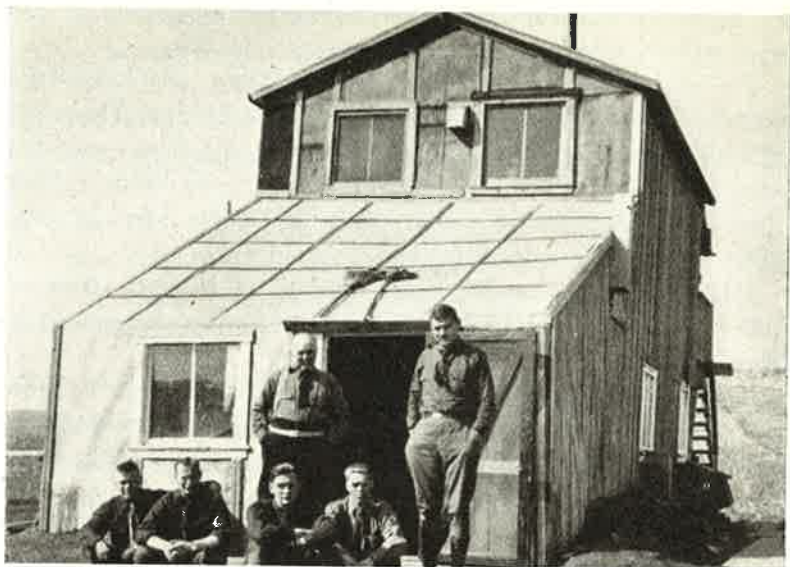
I 1915 var mine hunder et år eldre, og jeg begynte treningen tidlig. Vi gjorde oss godt kjent i løypa og fant ut de beste hvileplasser.

Jeg kunne stole på min gode, gamle lederhund «Suggen»; hadde den en gang kjørt en rute, kjente den seg igjen, snøstorm og mørke gjorde ingen ting. Jeg var bedre forberedt da jeg meldte meg til the Alaska Sweepstake i 1915.

Det var noe eget ved de store Sweepstakes i Alaska. Pengepremiene varierte fra seksten hundre til ti tusen dollar, alt etter som velstanden hos gullgraverne var. I de fire dagene løpet sto på, var det en eiendommelig helligdagsstemning over Nome. Forretninglivet sto i stampe, butikkene var lukket, skolene stengt og domstolene utsatte sine møter. Luften var ladet med spenning. Alt dreide seg om veddeløpet. Det ble veddet høyt, og store pengesummer sto på spill.

Noen dager før løpet ble det valgt Sweepstake-dronning. De flotteste jentene i Nome og omegn konkurrerte om titelen, og valget foregikk ved avstemning. Stemmene ble solgt for en cent stykket, og disse pengene gikk inn i vinnerens pengepremie. Det var alltid visse seremonier forbundet med kåringen. Dronningens ankomst til startplassen ble annonsert med trompetstøt, og fulgt av sine pelskleddede hoffdamer ble hun kjørt fram til Kennelklubbens tribune av et flott hundespenn. Hun hadde et flagg i hånden og ga signalet til start. Hver gang hun senket flagget, satte et spann av gårde.

Min kone Constance var en av kandidatene til dronningtitelen i 1915. Hun var stor favoritt hos gullgraverne i omegnen av

«Norge»-folk på besøk hos Seppala ved ankomsten til Nome i 1926. Sittende: Ramm, Horgen, Omdabl og Storm-Johnsen. Stående: Gottwaldt og Riiser-Larsen.

Nome, bykarene holdt på en fru Davis. Bølgene gikk høyt, og fru Davis ledet helt til det nærmet seg slutten av fristen. Fem minutter før den utløp ledet hun med fem tusen stemmer, men nå satte Constance og hennes promotor inn sine reserver. Fru Davis hadde også noe i bakhånd, og luften var ladet med spenning. I siste sekund kaster så Constances promotor inn ti tusen stemmer for henne, og det gjorde utslaget. Constance ble valgt med 102 430 stemmer mot fru Davis 75 450.

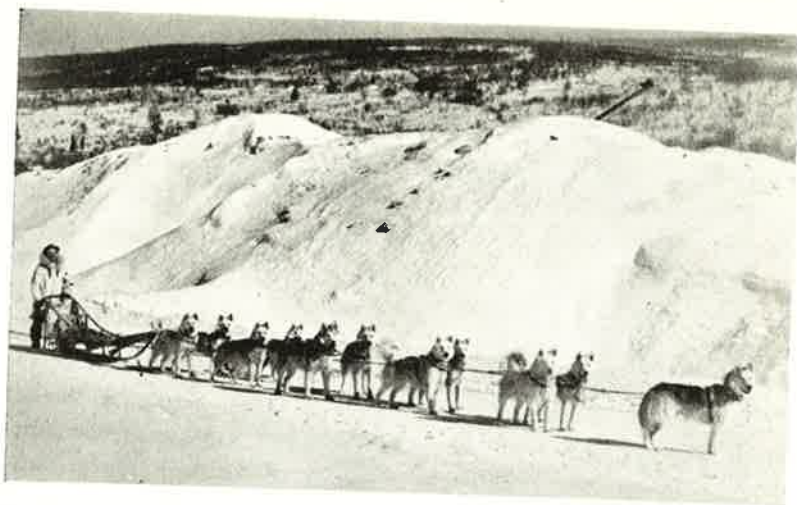
Løpet skulle gå den 14. april, og de siste dagene gikk med travle forberedelser. Blant annet skulle hver hund i spannet fotograferes, og navn, farge og særlige kjennemerker på hver hund skulle registreres i Kennel-klubbens bøker. Det var for å hindre at noen skulle forsøke å bytte hunder underveis. Reglene var meget strenge. En måtte bruke de samme bikkjene under hele løpet, og

spannet måtte være fulltallig ved innkomsten, ellers ble man disket. Hard og umenneskelig behandling av hundene var også strengt forbudt, og kunne føre til disking og tap av eierens hundespenn. Den samme straff gjaldt også hvis det kunne påvises at kjøreren ikke hadde opptrådt skvært og hederlig. Da kunne en også risikere å bli ekskludert av Kennel-klubben og det betydde at man var utelukket fra å delta i fremtidige løp.

Jeg skal fortelle litt om selve løpet. Scotty Allan var favoritt, da John Johnson, «Jern-finnen», var reist til Statene med sitt spann. Scotty hadde et spann store flotte mongrels, det er hunder av blandingsrase, og det var en fremragende hundekjører. Det var også andre ypperlige sledefolk og gode spann med. Jeg husker Paul Kjegstad fra Trøndelag. Han visste mer om hunder og hunders natur enn alle vi andre til sammen og hadde et spann sammensatt av malemutter, det er innfødte hunder fra Arktisk Nord-Amerika, og hounds som minner om våre harehunder, men er en god del større. Videre var det et spann som besto av en blanding av schäferer og lappe-hunder, det ble kjørt av en eskimo som het Murphy og var et meget godt spann. Foruten mitt eget var det også et annet spann med sibirske hunder, men de var alle i eldste laget. De jeg har nevnt her var liksom favorittene.

Klokken ni om morgenen startet veddeløpet. Min kone, «dronning Constance», og veddeløpskomitéen sto på en plattform ved startplassen. Hver gang dronningen viftet med et flagg, startet et spann. Jeg var den siste som startet, og den første som kom tilbake etter å ha brukt 78 timer på det 655 km lange løp. Den første dagen kjørte jeg 176 km og tok så en fire timers pust i et telt og masserte og foret hundene. Tidlig om morgenen hørte jeg Scotty kjøre forbi, og da var det ikke lenge før jeg var på farten igjen. Den dag kjørte jeg de 144 km som var igjen til Candle og 48 km på tilbaketuren til Gold Run hytten. Scotty og de andre tok en pust i Candle, men var så tidlig på'n at jeg hørte Scotty heie til hundene sine mens han kjørte forbi Gold Run knappe fire timer etter at jeg var ankommet dit. Det gikk ikke lang tid før jeg hadde hundene foran sleden og av gårde bar det.

Det løp en gammel telefonlinje fra Nome til Candle, og ved

Seppala med et av sine spann.

den kunne dommerne som hadde hovedkvarteret i Board of Trade Saloon i Nome følge løpets gang. Spillere og bookmakere var i sving dag og natt ettersom løperne ble rapportert inn ved de forskjellige stasjoner.

Ved Council City, 128 km fra Nome, passerte jeg Scotty, men han hadde nesten innhentet meg ved Timber. Han var så nær at jeg kunne høre ham brøle til hundene. Mine bikkjer hadde imidlertid mest krefter i reserve og jeg slet meg ifra ham igjen.

Da jeg passerte Fort Davis, fem kilometer fra Nome, begynte kanonene å dundre for å melde seierherrens ankomst, og snart etter hørte jeg sirenene og fløytene i Nome sette i. Store menneskemengder var på benene og heiet og jublet til meg da jeg kjørte forbi. Jeg var trett og sliten til det ytterste, men den begeistrede mottagelsen oppildnet meg, og jeg glemte alt. Etter å ha passert mål ble jeg revet av meiene av jublende tilskuere og båret på gullstol til en liten slede som ble trukket æresrunde av en skare ungdommer. Fotografiapparatene klikket omkring meg alle steder, og da jeg var våt av svette etter spenningen og den

harde tur, begynte tennene å klapre i munnen på meg. Da forvirringen hadde lagt seg litt, ble jeg trukket til badehuset hvor jeg fikk et bad og ble skrubbet til varmen kom tilbake i kroppen min igjen. En eller annen ga meg også en kopp whisky, og uten nesten å vite hva jeg gjorde, tømte jeg den til bunns. Jeg fortalte jeg ville komme til dansen som Kennel-klubben ga samme aften, skulle bare først ha meg en liten strekk. Først var jeg nede på mållinjen og ønsket Scott som kom inn som en god nummer to — 1½ time senere — velkommen. Deretter gikk jeg hjem til hytten min hvor trettheten og whiskyen i forening fikk meg til å falle i søvn med en gang, og først sent på ettermiddagen neste dag våknet jeg atter til liv.

Slik endte det åttende All-Alaska Sweepstake — min første seier i de store hundekappkjøringer. Scotty Allan ble nummer to, og eskimogutten Murphy nummer tre. Jeg var særlig stolt av to ting. For det første at jeg hadde vunnet løpet uten å behøve å bruke sveipa, jeg hadde smelt med den en gang over spannet for å få det startet, men snerten hadde ikke berørt en hund. For det annet at jeg kom over mållinjen med alle hundene forspent og i god form. De små sibir-hundene hadde vist seg å være bedre enn de andre større hundene, og jeg var stolt over å ha kjørt dem.

Jeg vant også All-Alaska Sweepstake i 1916 og 1917 som var siste året det berømte hundeveddølöp ble holdt. Jeg vet ikke riktig om det var krigen eller at det ble for få gode spann som var skyld i det. Det var synd for jeg tviler på at det noen gang vil bli laget hundekappkjøring som vil sette hunder og kjørere på en slik kraftprøve som de store All-Alaska Sweepstakes.

Min sledetur med difteriserumet i 1925 tør være så velkjent at jeg ikke behøver nevne noe om den her; men den turen muliggjorde at jeg året etter kunne dra til Statene for å vise fram mine sledehunder. Jeg hadde med meg 44 av mine sibirske huskies. Det var en hunderase som ikke var kjent i Statene den gang. Det ble oppvisning og utstilling mange steder rundt i Statene, blant annet i Madison Square Garden i New York.

Senere dro jeg til New England-statene hvor de var begynt med hundeveddølöp. Tre år i rekkefølge vant jeg det 214 kilo-

meter lange New England løp, Lake Placid løpet og the Poland spring løpet. I 1929 vant jeg også the Eastern International hundevaddeløp i Quebec i Canada og slo den tidligere rekord. Disse løpene beviste at sibirske huskies er best, når det skal kjøres fort.

I Ny England-statene og Øst-Canada brukte de tidligere hunder av blandet rase til vaddeløpskjøring — store hunder som veide fra 40 til 45 kg. De syntes svært synd på meg med mine små, lette hunder. Nå, de forandret mening etter løpene og nå bruker de ikke annet enn sibirske huskies, som alle nedstammer fra mine hunder.

Det ble gjort særdeles meget vesen av at jeg kjørte uten å bruke sveipe, og at jeg også beviste at løpene kunne vinnes uten sveipe.

Sibir-huskien har nok vært brukt som sledehund lenge. I en gammel bok i et Boston-bibliotek leste jeg at sibir-hundene ble brukt som trekkdyr av handelsmennene som kjørte mammut-elfenben fra Ny Sibir-øyene, for å selge det til Orientens potetater. Elfenbenet var høyt vurdert til utsmykning av haremene og til smykker.

I 1820-årene brukte løytnant Wrangel sibir-hunder på sine lange sledereiser ved utforskningen av Nord-Sibir. Han var helt avhengig av sine hundespenn og priste sibirhunden høyt for deres forstand, utholdenhet og gode sinnelag.

Jeg hørte ikke til dem som trakk det store lodd i gullgravningen i Alaska. Det får så være. Når alt kommer til alt så har det betydd mer for meg at jeg kom over i hundekjøringen, og at jeg lærte å stelle og omgås med polarhunder. Erfaringen har vist meg at man oppnår ikke topp-prestasjoner ved tvang og hard behandling. Gode hunder som kjenner sin herre, forstår hva som forlanges av dem og er alltid villige til å yte sitt ytterste. —

Minner fra «Gjøa»-ferden

EN DELTAGER FORTELLER

Av

*Peder Ristvedt.**

På en reise i Lågendalen fikk jeg tilfeldigvis høre at Peder Ristvedt bodde der. Jeg ville hilse på denne polarveteranen, deltageren i Roald Amundsens første ekspedisjon: gjennomseilingen av Nordvestpassasjen 1903—06.

«Ristvedten er på tur som han pleier,» sier de på gården. Jeg går opp på en haug i nærheten og venter der. Etter en tid kommer en mann tilsyne. Han går ledig og med kjappe skritt, den temmelig bratte skrâningen oppetter haugen tar han som en lek. Det er Ristvedt. Ingen skulle tro han er over de åtti.

Vi går inn på gården og der blir vi sittende og prate lenge. Om Nordvestpassasjen, selvfølgelig. Merkelig hva Ristvedt husker — myldrende detaljer om «Gjøa», Amundsen, ekspedisjonsdeltakerne, hunder, sledeferder, villrein, eskimoer, indianere og meget andet. Hans sinn er fylt av det som hendte, og på sin lune måte gjør han det hele levende.

Underlig å lytte til alt dette. Gjennomseilingen av Nordvestpassasjen fant jo sted for så lenge siden. Den har over seg atmosfæren av den gode gamle tid, den gang man ikke hørte fra polarskuten på år, den gang sledehunder betød så meget. Klassisk polarhistorie.

Men her sitter jeg altså og hører den fengslende beretning fra en som var med for over femti år siden og som har en slik friskhet over sin erindring at det er som han nylig er vendt tilbake fra ferden.

Samtidig får jeg et sterkt inntrykk av en helstøpt personlighet, av en dyktig og pliktoppfyllende polarmann. Amundsen hadde nok her en førsteklasses kar.

Det slår meg at hva Ristvedt har å fortelle bør bevares for etterlekten. For det første har det sin særlige verdi å få en skildring fra ekspedisjonen sett med andre øyne enn lederens. Men ikke minst er det av betydning at Ristvedt bringer fram en rekke helt nye og interessante trekk.

* Etter at boken har gått i trykken kommer det meddelelse om at Peder Ristvedt plutselig er avgått ved døden. Han var en av de siste av den gamle garde.

Jo, Ristvedt var villig til å la Polarboken få en beretning. — Etter en tid fikk jeg tilsendt to ruller lydbåndopptak. Disse er avskrevet og det er bare gjort mindre forandringer i den friske, muntlige beretning. Her kommer første del. Resten vil følge i Polarbokens senere nummere.

H. I.

Den 16. juni 1903 lå «Gjøa» seilklar for sin lange ferd mot Den magnetiske nordpol og Nordvestpassasjen. Vi hadde ligget i Frognerkilen en måneds tid, for vi manglet penger, og kreditorene ville ikke slippe oss. Men den dagen kom Fridtjof Nansen og hans frue ned på kaien. Han ropte til oss: «Gjør dere klar til å reise, jeg overtar gjelden.» Da ble det liv ombord, vi jublet og hoppet alle sammen. Roald Amundsen var blitt helt grå i håret i de 30 dagene vi lå og ventet. Nå var allting glemt. Det ble ringt etter en taubåt, og midnatt i øsende regnvær slepte «Oscar» oss ut.

Vi stakk innom Horten og fikk med oss en 2—300 kg med sprengstoff. «Oscar» tauet oss helt til Ferder fyr. Her satte vi seil og full fart på motoren, og la kursen mot Kapp Farvel på Grønland.

Det hadde vært noen harde ventedager. Nå var det jubel ombord. Men vi følte oss ikke helt sikre før vi var kommet så langt ut at vi ikke engang så konturene av norskekysten. Da kom Amundsen opp med en flaske rom og skjenket oss en dram. «Nå er vi klar kreditorene gutter,» sa han, «og nå håper jeg det at vi skal gjøre en god tur. Det står bare på at alle mann gjør sin plikt. Det er ikke noen kunst noe av det. Skål og god tur.»

Vi fikk en ordentlig kuling over Nord-Atlanteren, og det gikk kvikt mot Kapp Farvel på Grønland. En natt ble han vel sterk, og det var så vidt vi reddet oss fra større seilhavari. Bikkjene var også kommet løs, og de benyttet anledningen til å levere et veldig slagsmål. Vi fikk imidlertid ordnet opp.

Vi passerte Kapp Farvel, og seilte oppover langs vestkysten av Grønland. På et sted som kartet anga som Lille Hellefiskbank fikk vi taåke. Vi måtte stoppe, — isen stengte også. Lund og jeg rigget til et kveitesnøre med en svær angel. Jeg satte meg opp i hekkbåten og begynte å fiske på nordlandsvis. Rett som det var

beit kveita. Amundsen kom opp og spurte hva som sto på. «Ja, det er kveita,» sa Lund. «Nei, jeg tror jeg er fast,» svarte jeg. «Nei, det er kveita. Bare dreg, bare dreg,» hoiet Lund. Og jeg dro. Omsider så jeg et stort flak skjene opp gjennom sjøen. Den fulgte villig med, men med en gang den var i vannskorpen, gjorde den helomvending og gikk ende rett til bunns. «Hold igjen, hold igjen,» skrek Lund. Slik gikk det en tid. Jeg lot fisken gå ned, men jeg halte'n opp igjen. Imidlertid hadde Lund skjefitet en hvalrossharpun. «Når du nå får den opp i vannflaten så får du holde den der, så skal jeg ta'n,» ivret han. Jeg halte den opp igjen, og Lund kastet hvalrossharpunen i kveita. Den var død med en gang. Den ble heist opp i vantet ved hjelp av en liten talje vi hadde. Så skar vi ut noen godbiter, Lund, kapteinen og jeg. Kaptein Amundsen og jeg hadde samme vakt, og jeg begynte å steke. Litt etter så vi hodet på selve stueren Adolf Henrik Lindstrøm. Han ropte: «Ka fa'en er det di steik,» på sitt nordlandsk. «Å, di har fesket kveita,» sa han da han fikk se kveita som hang i riggen. Nå tørnet alle mann ut, og Lindstrøm overtok steking. Jeg skal si det var herlig å få disse fine biffstykkene av fersk kveite.

Nå begynte det å blåse litt, og vi kunne sette seil igjen. Litt senere fikk vi skutt noen klappmyss som lå og hvilte på isen. Nå ble det jubel på hundene. Det var lenge siden de hadde fått ferskt kjøtt.

Så fortsatte vi og kom til Godhavn på Grønland. Her var vi direktør Hovgaards gjester. Han var sjef for Den Kongelige Danske Grønlandske Handel. Vi fikk ombord en del hunder og sledeutstyr. Så gikk ferden videre til Kapp York eller Thule, som det nå heter. Her så vi 3 pene eskimotelt, som var sydd sammen av storkobbeskinn. Vi tittet inn, det var rent og pent. Herfra seilte vi ut til en holme som heter Dalrymple Rock, hvor noen skotske hvalfangere hadde lagt ut et depot for oss. Her traff vi Den danske litterære Grønlandsekspedition. Det var kjekke gutter alle sammen. Jeg husker Mylius Erichsen, Knud Rasmussen, male-ren Moltke og en del eskimoer.

Vi fikk ombord utstyret og reiste videre over Baffinsbukta. Her traff vi de første isfjell, noen svære kolosser.

«Gjøa» i Gjøa-bavn.
Fest ombord.

Hvalfangerne fortalte oss at det var meget vanskelige isforhold den veien vi skulle, og at vi ikke kunne komme inn i Lancaster Sund, hvor vi skulle. Det rare var imidlertid at da vi kom til Lancaster Sund, så vi ikke is noen steder. Vi fortsatte nedover Peelsundet og fotograferte litt hvor Den magnetiske Nordpol skulle ligge. Det gikk meget fint til å begynne med, men stredet vi seilte i ble smalere og smalere og grunnere og grunnere. Vi var nå i helt jomfruelige farvann og her kom vi til slutt opp i et stormsenter. Det er jo noe en sjømann seiler seg ut av, men det gikk ikke for oss. Vi måtte droppe begge ankere og håpe på at de holdt. Det begynte å blåse fra nordvest, og blåste ustanselig i 4 døgn kompassrosen rundt. Alle mann var oppe hele tiden. Vi gikk da med alle ting på oss. Karabinene hadde vi spent over skuldrene, og hundene gikk med seler på. Båtene var lastet med proviant, for vi visste at hvis ankerne glippet eller røk, ville vi bli skyllet inn i brenningen og slått istykker. Men det gikk da dette også, og vi kunne igjen strekke seil.

En tid senere ropte Lund, som sto i tønna, at han så en veldig fin havn — hvis den bare var dyp nok. Vi hadde hele tiden

prøvet å komme inn i en god havn, men grunnene nektet oss å komme mot land. Men dette gikk bra. Vi fyrte opp i motoren, satte de seilene vi kunne bruke, og kom oss opp i en meget fin — så å si innelukket — havn, som var passe dyp. Her kastet vi anker, og Amundsen kunne si: «Nå går vi og legger oss, gutter, og lar bikkjene holde vakt. Slokk all fyr.»

Da hadde vi vært oppe i 4 døgn alle mann. Det var ingen som protesterte, vi la oss og sov til den lyse morgen. Da kom vi oss raskt opp, for fra skuten kunne vi se rensdyrspor i land. Vi dro på land. Så langt øyet rakk var det pannekakeflatt overalt. Den største haugen var ikke mer enn 20 m høy. Her fant vi halvdelen av en laks på 2—3 kg på en flat sten. Det var et godt tegn. Antagelig var det en havørn som hadde sittet der og delikatert seg. Omsider oppdaget Helmer Hanssen en liten renflokk. Vi skjøt et dyr hver, og nå var vi stolte. Vi gikk litt lenger og lot skrottene ligge der. Langt inne i landet så vi 2 store vann, som gikk nokså parallelt med hverandre, og en liten elv som rant ned til bukta. Så tok vi våre rensdyr og den halve laksen og dro tilbake til de andre guttene. De hadde imens varpet skuten nærmere stranden. Nå ble det jubel ombord, og det var ikke lenge før Lindstrøm hadde reinsdyrbiffen ferdig. Vi pratet om løst og fast og spiste hjertelig godt. Amundsen skjenket en liten dram til maten, og så holdt han et lite foredrag for oss. Han fortalte at nå var vi nøyaktig på den plass som de hadde forutsett, meteorologene, Nansen og han selv. Det var passende avstand fra Den magnetiske Nordpol, og han foreslo at vi skulle overvintre her. Bedre havn kunne vi ikke finne, det var alle enige om.

Dagen etter begynte vi å losse skuten. I tilfelle ildebrann var det jo bra å ha alle sakene på land. Det var gjort i løpet av et par dager. Provianten var pakket i blikk-kasser (60 × 50 × 40 cm) og tilloddet. Utenpå disse var det trekasser, hvor det bare var brukt kobberspiker. Kassene skulle nemlig brukes til det magnetiske observatorium, og alt jern var bannlyst. Det ble hardt arbeide, for det var ikke langt ned til den evige tele — tundraen var beinhard å hakke i. Men all kraft ble satt på, og det gikk, om enn litt smått. Så kom vi til å huske på at vi hadde en 2—300

kg med skytebomull og dynamitt ombord. Vi tok dynamitten i bruk og stanget et dypt hull med et jernspett. Så dyttet vi det fullt med dynamitt og tente på. Det virket ganske godt. Dynamitt hadde vi nok av, og det tok ikke mange dagene før vi hadde hele fundamentet ferdig. Gulvet måtte være nøyaktig i vater, for det magnetiske selvregistrerende instrument som skulle installeres der. Så var det om å gjøre å få tak over. Med litt mas fikk vi hjørnestolpene ned, og så tok vi et gammelt storseil og la over. Det magnetiske observatorium var i orden.

Nå måtte vi begynne å tenke på mat for vinteren. Vi hadde liten tid til å gå på jakt. Lund og Helmer Hansen ble sendt vestover for å se om de kunne finne noen rensdyr. De ble borte noen dager og kom tilbake med 20 dyr. Det syntes vi var meget godt. En morgen vi kom på dekk så vi en hel rensdyrflokk et langt stykke inne på land. Men det var ikke tale om at noen kunne vase der i gården, det måtte arbeides. «Vi tar geværene med oss,» sa Amundsen. Når dyrene kom altfor nær, fikk en eller et par av de beste jegerne lov til å forsøke seg. Vi fikk oss noen ren og var glade for det.

Så satte vinteren inn for alvor, og nå kom renflokkene. En morgen vi kom ut var det tusenvis av rensdyr innover landet så langt vi kunne se i kikkerten. Det så ut som et eneste vidjekratt av horn alt sammen. Det var ikke annet å gjøre for sjefen enn å gi alle jegerne fri, og jeg skal si det ble skyting. Men så måtte vi ha slaktet ombord. Amundsen hadde gitt alle som skjöt ren beskjed om at de måtte ta seg tid til å få innvollene ut. Ellers kunne slaktet kjøres inn med hodet og skinnen på. Det gjorde vi. Det var bitende kaldt, vi hadde allerede 30 grader, og det var kaldt å holde i geværet når vi skjöt.

Renen er sommergjest her nord. Den holder egentlig til på tundraen i Nord-Canada, men trekker nordover til de store øyene før isen går opp. Om høsten når isen igjen begynner å legge seg, trekker den atter sørover mot skoggrensen. Dette var nå ikke så greit å vite for oss som nettopp var kommet her, men vi lærte det jo.

Så begynte sjefen å telle opp slaktene vi hadde ombord, og han

«Det største ønske jeg har for mine venner eskimoene er at sivilisasjonen aldri må nå dem,» sier Ristvedt.

kom til 120. «Ja, nå stopper vi skytingen,» sa han, «for nå har vi 120 skrotter, og det er nok for hundene og oss.» Han visste ikke da hvilke innhogg eskimoene skulle gjøre i vårt kjøttlager. Vi skulle snart få vite det. En vakker dag banket det på døren hos Wiik og meg. Vi satt inne og førte våre journaler. Jeg hadde de meteorologiske observasjoner. Vi så den store nesen på Amundsen

i dørsprekken, og etter ham kom 4 eskimoer kledd i rensdyrskinn fra topp til tå. De var ikke akkurat renbarbert og vasket, men vi reiste oss høytidelig og tok imot. Amundsen sa: «Jeg skal få lov til å presentere våre venner eskimoene.» Vi gikk bort til hver især og hilste. De omfavnet oss, og gned nesen mot vår nese. Det var deres måte å hilse på. Heldigvis kysset de oss ikke, men det hadde nok gått det og. Så ble det jubel. Vi gikk ned på skuten og ble servert mat av Lindstrøm. Nå hadde han vært med Sverdrup på polarturen hans med «Fram», og hadde hatt noe befatning med eskimoer før. De likte rått renkjøtt best. Eskimoene måtte sitte på dekket, for kahytten vår var ganske liten, og når vi syv mann var plasert der nede til middag, var det ikke plass til andre.

Gjestene koset seg svært, og det rare var at de heller ville ha de fete sidene enn skinkene på rensdyrene. Lindstrøm bød dem kaffe, men den likte de ikke. Det gikk tregt å få den ned. Eskimoene reiste fra oss, da de hadde spist. De fortalte at de bodde på et sted som het Rochotscho. Det viste seg å være et fiskevann som lå en dagsmarsj lenger borte. Det var meget ren der også. Noen dager senere kom det en hel flokk, 20—30 eskimoer på besøk. De ble meget forbauset da de så alle disse renskrottene vi hadde liggende på dekket. Et sånt lager av kjøtt hadde de nok ikke sett før. De slo seg ned hos oss og satte opp snøhytter (iglooer). Nå fant Amundsen på at vi skulle lære å bygge slike iglooer, alle mann. Det kom svært godt med siden.

Vi gikk i gang. Eskimoene lo av oss naturligvis, de forsto ikke hva vi skulle bruke alle disse snøhyttene til. Eskimoene utnevnte en gamling som het Teraiu til vår læremester. Han satt nesten hele dagen og lo og kommanderte. Vi skjønnte ikke hva han sa, men han var svær til å bruke fakter, og da forsto vi. Vi skar blokker av hårdpakket snø med lange forskjærkniver med digre lange skaft. Vi skar blokkene 40 cm lange, en 6—7 cm brede og 20—30 cm høye. Det var godt materiale å bygge av, akkurat som mursten. Blokkene ble lagt opp i ringer, den ene ovenpå den annen, med en enkel sentral blokk til slutt. Da så iglooen ut som en oste-klokke.

På ettervinteren måtte vi tenke på langtur. Roald Amundsen

og jeg skulle til Den magnetiske Nordpol, og vi måtte jo ha seler, sleder, pakkasser osv. i orden. Vi startet den 1. mars. Det viste seg siden å være galmannsverk, for det var altfor kaldt. Vi hadde jevnt $\div 35-40^{\circ}$ og mer. Dagen var meget kort. Det var ikke noe gli på sleden. Enten vi kjørte på sand eller snø var det samme, for snøen var halvblandet med sand.

Om ettermiddagen så Amundsen på termometeret, det viste over 50 kuldegrader. Da stoppet vi og begynte å bygge igloo. Det var gjort i en fei. Så dro vi proviant og utstyr inn og tettet iglooen så godt vi kunne. Inngangen ble lukket med en snøblokk. Så fyrte vi opp primusen. Våre 12 hunder lå ute. De fryser vel i hjel, trodde vi. Men vi kunne jo ikke ta dem inn i iglooen.

Om morgenen var Amundsen ute og så på termometeret. Det viste $\div 62,7^{\circ}$ C. Nå mente vi at det var fare på ferde. Vi dyttet igjen inngangshullet og fyrte på primusen så hardt vi kunne. Det ble ganske lunt inne i snøhytta. Nå bestemte vi at vi skulle reise hjem igjen hvis det ble godvær neste dag. Vi var forberedt på at hundene var frosset ihjel, og at vi måtte dra sleden selv. Men nei da — hundene hadde ringet seg sammen med nesa under halen. Da de hørte vi kom ut, hoppet de opp og var akkurat like gode. Vi reiste da hjem igjen og var glad for at vi ikke hadde frosset ihjel. I $\div 62,7^{\circ}$ C hadde vi nok ikke klart å være ute.

Vi ble godt mottatt ombord. De skjønnte det hadde vært altfor kaldt. Vi besluttet å utsette turen til 1. april.

Dagen kom, og Amundsen og jeg startet på ny for Den magnetiske Nordpol. Det gikk bra; men vi så ikke tegn til noe dyreliv. Vi hadde håpet å få en isbjørn sann dann og vann. Men vi kom da fram til Den magnetiske Nordpol og begynte å observere. — Ja, jeg har glemt å fortelle at lenge før vi kom dit, hadde kompasset vårt vært ubrukbart. I overskyet vær var det neimen ikke lett. Noen peiling var det umulig å få i dette flate landet, og kompasset var helt forstyrrret. Da var det ikke annet å gjøre enn å legge seg til. En gang måtte jo solen komme opp, og vi hadde jo andre instrumenter så vi kunne påvise hvor vi var.

Den magnetiske Nordpol er en merkelig pol. Den flytter på seg. Vi kjørte og observerte, kjørte og observerte, og den flyttet

seg. Om kvelden da vi sluttet med observasjonene og det begynte å bli mørkt, kunne vi være ganske nær polen, trodde vi. Men neste morgen svinget nålen langt bort. Som regel pekte den utover isen, hvor hele polarhavet sto på og laget en veldig isskruing opp mot land. Vi holdt på en måneds tid og kjørte fram og tilbake. På hjemturen skulle vi en tur innom Netchili, hvor den store Netchili-stammen hører hjemme. I den anledning hadde vi lagt ut et depot på et kapp i nærheten. Men da vi kom dit, så viste det seg at eskimoene hadde vært der og tatt hele matbeholdningen vår. Det var dog andre eskimoer, ikke Netchilier.

Jeg husker at Amundsen fikk vondt i benet på turen. Han hadde nemlig vært med Gerlache av Belgia i 1886 og 1887, nei 97 og 98, på den belgiske sydpolsekspedisjon. De frøs fast i isen og måtte overvintre. Det utbrøt skjørbuk ombord. Amundsen var førstestyrmann, en annen som vi kjenner meget godt fra avisene, den meget kjente polarfarer kaptein Cook — som sa han hadde vært på Nordpolen og allikevel ikke hadde vært der — var lege ombord. Jeg tror han ble straffet i Amerika. Men nok av det. Disse to begynte å gå på isen og slå ihjel sel og dra ombord i «Belgica». Dette frelste mannskapet.

Amundsen som også hadde hatt skjørbuk den gang, var litt engstelig for at det skulle være noe slikt som slo ut i kroppen hans nå. Han var så dårlig, at jeg, når jeg snudde meg og så meg tilbake, la merke til at han hvilte den ene foten på sleden. Dette var den 17. mai 1904. Jeg sa: «De har vondt i benet, Amundsen.» «Ja, nå er det ille,» sa han, «vi får slå leir.» Og det gjorde vi.

Amundsen tok av seg på benet og jeg så det var forskjelligfarget på yttersiden av leggen. Når jeg klemte på det, så ble klemmene stående i lengre tid. Som vi holdt på med dette fikk vi høre en rype skratte på utsiden. Jeg grep mitt haglegevær og gikk ut. Der satt det et uskyldig rypepar. Jeg var så heldig å få begge i et skudd. «Her kommer jeg med 2 ryper,» sa jeg til Amundsen, «og da kommer vel også rensdyrene etter hvert. Nå venter vi her til De blir bra.» «Vi kan gjerne det,» svarte Amundsen, og fortsatte, «nå må ikke rypene koke hardt. De skal kokes i 5 minutter, og så spises som de er.» Jeg rensket rypene, kokte dem i 5 minutter, og:

Amundsen spiste dem. «Hvis det er skjørbuk,» sa han, «så er det ikke annet som virker enn friskt kjøtt og blod.» Dagen etter skulle jeg dra ut og se om jeg kunne få flere ryper, og måtte innstendig love Amundsen at jeg ikke skulle kjøre i skodde, og aldri kjøre lenger enn at jeg så teltet. Jeg fikk noen ryper og harer dann og wann.

Jeg klarte å holde Amundsen med fersk mat, og benet begynte å bli bedre. En vakker dag var han såpass kjekk at han sa vi fikk reise. Vi hadde ikke meget proviant igjen, men det var ikke så langt hjem til «Gjøa». Vi tenkte imidlertid ikke på at det var på vårparten. Vi fikk tjukk skodde, og vinden forandret seg stadig. Vi måtte slå leir flere ganger. Det tynte på provianten vår, og til slutt hadde vi ikke mer igjen. Tåken holdt seg. Det gikk 4 dager til, og det ble slutt på hundeforet også. Det var nesten det verste. Vi hadde imidlertid en meget fet liten tise, som ikke var noe større til å trekke. Hun ble utsett til offer for de mange sultne munnner. Men så klarner det opp, vi dro videre og sparte tispem.

Det var hyggelig å komme hjem. Vi kom akkurat til middagen — det var rensdyrstek. Amundsen spiste så meget at han sovnet i sofaen og ble liggende helt til Lindstrøm kom med kaffen. Nå var vi hjemme i 2 dager. Så skulle vi reise en rundtur og ta magnetiske observasjoner på alle småhøydene for å kontrollere det selvregistrerende magnetiske apparatet som Wiik stelte med.

Sommeren kom. Gåsen dukket opp, likeledes ærfuglen og 2 småfuglarter vi hadde der oppe, snøspurven og lapplerken. Den lapplerken skal jeg komme tilbake til en gang siden. Vi begynte å observere på en liten høyde som heter Den lille nordhøy, og slo opp våre 2 telter, 1 observasjonstelt og 1 telt som vi bodde i. Amundsen observerte, jeg laget mat og assisterte når det skulle tas kronometertider.

En dag kom det en gammel eskimo, som løytnanten hadde døpt for Frederik den IV. Det var ingen andre av oss som hadde kunnet finne ut at denne gamle eskimoen kunne ha noe med den danske kongen Frederik den IV å gjøre, men alle dansker er jo svært humoristiske. Hans kone var også en gammel, ærverdig eskimokone. Henne kalte løytnant Hansen dronning Draga. Men hun

Frederik den IV og dronning Draga.

var jo dronning i Serbia. De kom og pratet en masse som Amundsen og jeg ikke kunne forstå. «Hva er det de sier, disse her. Jeg kan ikke skjønne noe. De får ta og følge dem, for de peker bortover landet et sted,» sa Amundsen. Jaha, jeg fulgte med dem. De stoppet ved en helt opprømt stor fet rensdyrbukk fra året i forveien.

Det sies at nordlendingene er svært egne. De nordlendingene vi hadde ombord, Helmer Hansen og Lund, de var de mest glimrende voksne mennesker jeg har vært sammen med. Men de var nordlendinger, og veldig vriene. De ville ikke mer høre snakk om blyspiss når de gikk over til kragrifle og stålmantel. De kunne ikke skjønne annet enn stålspissen måtte være bedre enn blyspissen. De første dagene de gikk på rensdyrjakt gikk det dårlig, for renen faller ikke for en stålspisskule unntagen de blir truffet i hjernen. De setter i vill galopp og kommer så langt innen døden innhenter dem at man ikke finner dem igjen. Det varte dog ikke

mange dagene før våre venner byttet stålet med blyspissen, og da ble det knall og fall.

Jo, der lå bukken som Frederik og Draga hadde spurt Amundsen om å få. «Ja, men den er jo råttten,» prøvde jeg å si. «Kauka napola,» han er råttten, kan ikke spises. «Aa-a-ua.» Den var god. Så gikk jeg til Amundsen og fortalte ham at en av Lunds store fine rensdyrbukker lå borte i lia kav råttten, og at jeg hadde sett at både Frederik og hans dronning hadde spist av den, og at de nå spurte om å få den. Jo, den kunne de da få. Amundsen fulgte meg tilbake til bukken. Frederik tok det ene bakbenet og vred av låret uten å bruke kniv. Dronningen tok fram et stort skinn av en storkobbe, og la det flatt ut på bakken. Det var huller langs kanten, og der var det trukket en lang reim, slik at man kunne snøre det sammen og lage en pose av det. Så skrapet de det råtne rensdyrkjøttet av bena og opp i det store skinn. Det var mer enn dronning Draga kunne bære, og Frederik måtte ut med sitt skinn og ta resten.

De bar så de var krokete og skulle ned til skuten, hvor det lå en 10—12 eskimoer. Det skulle være stort gilde etc.

Så skrev A. en lapp til løytnant Hansen, og jeg slo følge ned til skuten. Det hadde jeg ikke noe imot, for hver gang en kom til skuten, var det festdag. Da bakte Lindstrøm kaker, og det vanket ekstra kaffe og curacao. Vi var alle meget interessert å se om eskimoene spiste opp den råtne bukken. De var storetere for alle pengene, de spiste opp rubbel og bit av det som var i begge skinnene og drakk kaldt vann til. Så krabbet de inn i sine telt og la seg til å sove.

Da jeg hadde spist meg riktig god og mett på kaker og kaffe, dro jeg oppover igjen. På Wiik-vannet lå det en gåseflokk. Jeg visste om en tue som jeg kunne krabbe mot. Men gjessene har jo som man vet en god teft ved siden av sine skarpe øyer. Jeg ble nok oppdaget for jeg krabbet i vindretningen. Gjessene begynte å svømme tettere og tettere sammen midt ute på vannet, jeg så bare gåsehalser. De hadde senket seg ned i vannet så langt de kunne, og hadde ikke lyst til å fly opp. Jeg hadde i mitt stille sinn bestemt at nå skulle jeg ha med et par stykker hjem til Roald.

Jeg visste at når jeg begynte å skyte, ville bikkjene begynne å remje og Roald ville våkne.

Jeg kom meg opp til tua og skjøt et skudd. De gjessene som var i live, svømte og flakset helt over i den andre enden av vannet, men det var ikke svært langt hold. Det lå igjen 3 gjess, som alle var truffet i halsen. Jeg skjøt igjen. Nå fløy de. Det lå igjen en gås. Men den lå også så langt ut at ikke jeg kunne få tak i den. Siden jeg var alene, ville jeg heller ikke svømme ut i det kalde vannet.

Jeg fortsatte til Amundsen. Jeg hørte han var ute og julte bikkjene. Yndlingshunden vår het Silla, den var avkom av eskimohund og elghund. Amundsen hadde fått den av Sverdrup da han kom hjem. Det var et herlig dyr. Vi brukte den på renjakt. Hadde jeg såret et dyr, så slapp jeg Silla, hun greide gjerne å holde det.

Da jeg kom i nærheten av teltet, fikk jeg se Amundsen. Han hadde bygget opp en liten forhøyning av noen stener, og her satt han. «Det er svært som du skyter, Ristvedt,» sa han. «Ja, De vet det,» svarte jeg, «det smeller når jegeren er ute.» A.: «Ja, det smalt fryktelig og så gale som hundene ble.» R.: «Ja, jeg hørte De var ute og dengte dem.» A.: «Ja, de fikk seg en omgang, — men hvordan gikk det?» R.: «Jeg fikk 4 gjess.» A.: «Ja, hvor har De dem henne, Ristvedt.» R.: «Jo, de ligger midt ute på vannet.» A.: «Nei, for en jegerskrøne.» R.: «Nei, langt ifra, de har da aldri hørt at jeg har fortalt jegerskrøner. Ærlig talt,» fortsatte jeg, «så holdt jeg på å kle av meg og svømme ut. Men da tenkte jeg på det kalde vannet, og at jeg var alene.» — Dagen etter hentet jeg gjessene, de var drevet inn til stranden.

«Vi må flytte teltet, Ristvedt,» sa Amundsen. «Men hvorfor må vi det da, kaptein,» svarte jeg. «Ja, vi må flytte teltet,» sa han i en mer bestemt tone. Forklaringen var som følger. Da vi reiste teltet, hadde vi prydet teltstangen med en flaggstangkule. En lapplerkehun så seg behag i kulen, slo seg ned på den og sang og jublet. Vi la oss i teltet, spiste og røykte. Jeg husker en dag vi lå inne i teltet og tok oss en røk etter maten. Det vil si det var jeg som røykte, Amundsen hadde ikke brukt tobakk på flere år. Så sier han: «De Ristvedt, jeg har en bønn til Dem. Får jeg to

drag av den gamle pipa Deres, når De er ferdig.» «Ja, det skal De få, De skal få en fullstoppet pipe,» svarte jeg. «Nei, det vil jeg ikke ha. Jeg vet De har lite tobakk, og så må de gå hjem etter mer,» svarte Amundsen. «Ja, det er ikke jeg lenge om,» mente jeg.

Jeg rensset pipen, stoppet den godt, og Roald røkte veldig behagelig. «Det er godt med en røyk, Ristvedt,» sa han, «får jeg dette etter hver middag.» «Ja,» svarte jeg. «Vi deler den tobakken jeg har, og når det blir slutt, går jeg ned til skuta etter mer.» Så skulle vi legge oss til å sove, men lapplerken kvitret av full hals og sang fra toppen av flaggstangen. Amundsen slo opp teltdøren, lerka gjorde et kast, landet atter på kula og sang like godt. «Nei, dette kan man bli gælen av,» sa Amundsen, og fortsatte, «sover De, Ristvedt?» «Nei, jeg sover ikke,» svarte jeg. «Jo, De sov, jeg hørte De snorka.» «Jeg har aldri snorket,» mente jeg. «Vi må flytte teltet, kom skal du se,» fortsatte Amundsen. Like inntil en av teltpluggene lå lapplerkens kone på et litet pent rede med fire egg i. «Kan De forstå at vi ikke tråkket på dette her,» sa han, «da vi reiste teltet i går kveld. Jeg har utsett ny tomt, og der skal vi reise teltet. Men si meg en ting, tror De at den der skøyen følger oss.» «Nei, langt ifra,» svarte jeg, «det skal jeg nok ordne.» Vi flyttet teltet og satte det en 50 meter unna. Så tok jeg en hickori skistav som jeg brukte å dressere bikkjene med når de sloss på det verste og satte i samme hull som teltstokken hadde stått, og plaserte flaggkula opp på den. Der holdt lapplerken seg så lenge vi var på nordre Nordhøy.

Så ble vi ferdige med disse observasjonene og reiste hjem til skuta. Nå kom høysommeren og myggen med den. Det var kolossal med mygg, og vi hadde ikke finnlje den gangen. Myggen jaget Amundsen ut av observasjonsteltet og inn til meg hvor vi brente primus. Primuslukten var det beste middel mot myggen.

Vi hadde mange herlige opplevelser på renjakten. Jeg la merke til at renbukkene felte hornene sist på vinteren, mens simlene ikke feller sine før kalvene er et par måneder gamle. Det er sannsynligvis for at simlene skal ha noe å forsvare kalvene sine med.

Isen på vannene forsvant. Wiik, som var en glad Hortensgutt

og god svømmer, spekulerte på om ikke han og jeg kunne arrangere en svømmeskole for nordlendingene og eskimoene. «Ja,» sa jeg, «du er vel flink til å svømme du og.» «Ja, jeg har blank 1 jeg,» svarte han. «Ja, jeg har bare 1,5 jeg, men vi skal nok klare det.» Vi fikk tak i Lund, som var tømmermann ombord. «Du Lund,» sa jeg, «kan du lage oss et springbrett.» «Ka er det for nokke da,» sa han. «Jo, det er noe,» svarte jeg. «Vi skal lære deg, Helmer Hanssen og Lindstrøm å svømme. Vi skal også ha eskimoene med. Du har kanskje sett en trampoline, du, og vet hva det er.» Jo, det hadde han sett. «Det er akkurat en slik en vi skal ha oppe ved den dammen vår. Så skal Wiik og jeg ta fart, og så skal vi stupe fint for eskimoene. Jo, han skulle lage en slik. Det tok ikke mange dagene, jeg tror trampolinen var på plass dagen etter. Eskimoene hadde fått nyss om at det var noe i gjære og fulgte oss i hælene som bikkjer. Vi hadde selvfølgelig klær på oss. Jeg tror Wiik hadde på seg en selskinnsdress med hette på hodet. Vi spurte eskimoene om de kunne svømme, men det var noe helt ukjent for dem. «Jo, nå skal dere få se,» sa Wiik. Han tok springfart, hoppet og stupte galant i selskinnsdressen langt under overflaten og kom opp igjen. «Bevare meg vel så kaldt det var,» sa han. «Hvis du stuper uti så for guds skyld gå ikke dypt, det er jo bare is på bønn her.» Eskimoene sto helt forferdet, og det ble ikke mer bading den dagen. Men en dag var det virkelig varmt, vi målte 13 varmegrader i skyggen. Det var nok den høyeste lufttemperatur vi hadde på hele turen. Da ble det trumfet sammen til oppvisning. Wiik og Ristvedt skulle svømme og stupe. Alle eskimoene, menn, koner og barn og «Gjøa»-guttene var der. Vi tok springfart og stupte etter hverandre. Vi passet på ikke å gå dypt; men kaldt nok var det, det iset i pannen. Vi kom opp igjen og tok noen svømmetak fram og tilbake. Eskimoene syntes det var veldig moro, men om det var noe som imponerte dem — absolutt ikke. De var svære sånn, vi kunne vise dem alt mulig, men de ble aldri imponert.

Nå kom den andre vinteren, og vi gledet oss over det store forråd av ren, laks og ryper som vi hadde. Da det led over jul, begynte løytnant Hansen og jeg å arbeide på en ekspedisjon, en

Magito, stammens skjønnhet.

kartlegningstur, til Victoria Land. Helmer Hansen og han hadde høsten i forveien seilt ut et depot som var lagt på Kapp Crozier. Det sto hvor man antok at Franklins 2 skuter «Erebus» og «Ter-ror» var blitt skrudd ned.

Vinteren var kald. Wiik og jeg hadde gjennomsnittlig 20 kuldegrader i villa «Magnetet», hvor vi bodde i 4 måneder. Vi hadde nok en petroleumsovn, men den hadde vanskelig for å brenne, den bare luktet. Det var den simpleste form for fyring jeg noen gang hadde vært ute for. Men allting går når man er godt kledd. Vi hadde eskimoklær, som eskimokonene sydde for oss. Vi hadde 1 sett rensdyrklær med hårene inn mot kroppen, og en ytterkledning med hårene ut. Begge sett hadde hette. Vi lå i gode skinnposer med dobbelte våtter av skinn, da bryr man seg ikke så meget om temperaturen.

Den 1. april 1905 dro løytnant Hansen og jeg med 2 sleder og 6 hunder for hver, vestover for å kartlegge Victoria Land. Det var østkysten av landet som ikke var kartlagt før. Dagen før vi

kom til Kapp Crozier skjöt vi 4 ren. Det var en god tilvekst av fersk mat. Senere ble vi enda gladere for det. Isbjørnen hadde nemlig spist opp hele depotet vårt, enda det var lagt opp etter alle kunstens regler. Sakene lå nedloddet i blick-kasser som de hadde satt opp på hverandre. Så hadde de brukt 2 dager med å dynge det ned med store stenheller. Men for isbjørnene var det som å håndtere fyrstikkesker. De hadde sopt stenene til side, hugget klørne i blick-kassene, revet dem opp og spist rubbel og bit. Det eneste som de ikke hadde klart var en firkantet petroleumsdunk, som vi hadde arvet etter Sverdrup. Den var gjort av ganske tykt jernblikk og klinkede falser. Men den hadde fått en dask så den var smalere på midten enn i begge endene.

Nå var gode råd dyre. Bjørnen hadde spist depotet vårt, og vi hadde ikke proviant for mer enn 25 dager. Men foran oss lå jomfruelige landstrekninger, Simbajare. Vi fikk noe ren og parterte slaktene opp i passe lonser, som vi lot fryse. Det ble god sledeproviant. Innvoller, hoder, skinn og sånt lot vi hundene spise.

Nå begynte den mest møysommelige sledetur jeg noen gang har vært på. Vi slet nesten klærne av oss, og jeg skadet et ben. Noe senere fikk vi igjen en ren. Det ble en herlig rensdyrbiff om kvelden. Da hadde vi ikke hatt middag på et par dager, hverken hundene eller vi. Nå følte vi oss ovenpå igjen. Vi ble enige om å kjøre så langt vi fant liv og kunne få jakt. Påskeaften 1905 kjørte vi inn på en øy som vi siden kalte Påskeøen. Der så vi 2 rensdyr langt borte på en slette. Det var langt ned til mosen, og vi så bare bakparten stikke opp av gropene. Med korte mellomrom kom hodene opp for å speide etter mulige fiender. Nå var jeg gammel tiurskytter og visste hvordan man skulle gå på tiuren i spillet. Samme metode brukte jeg på disse renene. De gikk ikke ifølge, de gikk et par hundre meter fra hverandre, så jeg hadde sjansene. Hver gang renen var nede i gropen og spiste, krøp jeg fram på eskimovis. Man krabber på albuer og knær. Vi lærte mange slike knep av eskimoene.

Jeg var kledd i rensdyrskinn og lå bom stille, flat på maven. Og på den måten kom jeg på skuddhold og skjöt det nærmeste dyret. Det andre kom gående for å se hva som sto på, og måtte

også late livet. Så vinket jeg opp til løytnant Hansen, som passet hundene. Han slapp dem med løse dragstjerter, og det varte ikke lenge før jeg hadde begge rensdyrskrottene ved teltet. Det ble fest både for mennesker og dyr.

Neste morgen kjørte vi videre. En dag så vi en bjørnebinne med en liten unge. Vi slapp et par av våre beste bjørnehunder, og binna satte opp med en gang. Den hadde en liten unge så stor som en katt. Et nydelig lite dyr. Det var synd å skyte dem, men vi hadde lite proviant. Binna sloss for livet med de 2 hundene som vi slapp på dem, men den falt for første skudd. Jeg håpet å ta bjørneungen levende, men før jeg kom bort til den, hadde hundene revet den i hjel, stakkars liten. Den aftenen ble det selskap og generalspising både for hunder og folk. Jeg lemnet bjørneungen opp og la alle stykkene i kokekaret vårt — den var ikke større. Løytnant Hansen og jeg spiste den til kvelds og drakk suppen tilsatt med tørkede grønnsaker. Den smakte ypperlig. Så grov vi ned i snøen det vi ikke kunne få med oss av binna, og dro videre.

Det var ikke alltid så behagelig å drive kartlegningsarbeide under slike forhold. Det var jamt 30—40 kuldegrader. Kom man for nær teodolitten med øyet så rimet linsen, og man måtte til å skrape og pusse. Tok man på en kikkert uten å ha votter på hendene, rimet glassene inni, og det var enda verre. En må være ytterst forsiktig. Men vi fikk da gjort meget kartlegningsarbeide.

Den 25. mai kom vi til et sted vi kalte Kapp Nansen, og det skulle bli endepunktet for vår tur.

Vi hadde kjørt over et bjørnespor om kvelden, det var igjen smalhans i matfatet, og vi hadde ikke anledning til å kjøre etter den. Hvis ikke han ville komme til oss, fikk det heller være. Vi kjørte inn på land og teltet der. Det var hyggelig å slå leir på bar mark en gang. Det første vi fikk se var 6 harer som kom gående på bakbena. De tittet nysgjerrig på oss, og var meget fornøyelige å se. Så med ett fløy de som forstyrret ut i skruisen og gjemte seg. Nå hadde jeg lest i Sverdrups bok at harene hadde det med å løpe ut i skruisen og gjemme seg, men at de kom igjen. Jeg satte meg på en tue og ventet. Ikke lenge etter så jeg 2 små dotter

komme i lynende fart ute fra skruisen. De ble skutt. Litt etter kom det 2 til. De gikk samme vei. Ikke før var det gjort, så kom de 2 siste. De gikk også ned for full telling. Hodet, ben og innvoller gikk til hundene. På oss ble det harestek og suppe.

Det var nå så langt på våren at vi måtte kjøre om natten for førets skyld. Det skjerpet da alltid på, og bar oppe, hvor vi om dagen hadde løs snøsørpe og isnåler som skar opp hundepotene. Før starten hadde jeg alltid for vane å ta kikkerten for en titt horisonten rundt etter bjørn. Jo riktig, langt ute i isen fikk jeg se en svart dott. Det var, visste jeg, ikke selve bjørnen, men den svarte nesetuppen på bjørnen, som man ser på langt hold. «Det kommer en bjørn,» sa jeg til løytnant Hanssen. «Ja, den skal vi fotografere,» mente han. Vi hadde ikke noe fotografi av bjørn før.

Vi satt og drakk sjokolade. Hundene sov, de var trette, og det var nokså varmt i midnattsolen. Bjørnen kom nærmere. Den var svær, og kom vaggende hjulbent mot oss. Det var morsomt å se på den, den hadde ikke tanke for annet enn den fremmede lukten. Den gikk med nesen i været som en fugle- eller elghund som trekker på et stykke vilt. Jeg fortalte løytnanten, at nå var den bare hundre meter fra oss, og sto stille. Hundene sov, men så plutselig våknet en tisper som het «Gjøa», fikk se den, og satte i et vræl. Nå våknet de andre hundene, og det ble en ståhei av den annen verden. Bjørnen sto helt stille, men vi kunne se hårene reise seg på ryggen av den, og jeg hørte den klappet kjevne sammen. Vi kunne meget godt ha skutt den, men det var nå det at vi skulle ha fotografert den. Men så begynte den å trekke utover. Jeg visste at nådde den først skruisen, så vi ikke mer til den. Jeg føyk ut av teltet og slapp de to beste bjørnehundene vi hadde. Det var Ulven og Tatemitscho. De var ikke redd bjørnen og angrep den modig, den ene foran og den andre bak, så han måtte alltid snu seg rundt. Til slutt hadde vi sloppet alle 12 hundene våre, og det var et sirkus uten like. Bjørnen måtte ustanselig hive seg rundt og slå etter bikkjene. Det var en fornøyelse å se hvor spenstig og elegant det store klomsete dyret kunne være. Det var ofte med

Ristvedt (til venstre) og Wiik i «Villa Magneten» i Gjøa-bavn.

nød og neppe at hundene klarte seg. Bjørnen trakk seg hele tiden utover isen.

Jeg så meg tilbake. Teltet var så vidt synlig, men løytnanten så jeg ingenting til. Han hadde falt i et selhull, var blitt dyngende våt og hadde gitt opp fotograferingen. Det var da ikke mer å vente på.

Bjørnen hadde klatret opp på et isfjell som bare var tilgjengelig fra den ene siden. Bikkjene, som ikke klarte å komme helt opp, sto på en avsats noen meter lavere og vrålte vilt og uhemmet. Bjørnen var rasende og kastet seg fram og tilbake, enda isryggen var så smal at den måtte ligge skrevs over den. Den brølte og snerret og av og til klappet den kjeften sammen med et smell som lød som et øksehogg.

Et stykke ifra var en annen storis som ikke var fullt så høy,

men tilgjengelig. Her krabbet jeg opp. Hundebanden kom nå over til meg, den forsto ikke lenger hva slags jakt dette var. Silla, i særdeleshet, var helt forstyrret, etter hennes aspekter skulle det ha vært skutt for lenge siden. Det var hun vant med.

Det var ikke mer enn 20 meter fra meg og over til bamsen. Jeg sendte en krag-blyspiss under venstre øre på den. Bjørnen var stein død med en gang og gled ned av isryggen. Hundene kastet seg over den som ville, og det var ikke lenge før de hadde revet den opp i svangene og dro ut tarmer i lange baner. Bikkjene var sultne og forslukne. De jafset i seg tarmer og den svakeste hunden måtte til slutt gi fra seg sin part. Det smalt som korken på en ølflaske når enden kom.

Jeg måtte imidlertid redde noe for oss to mennesker også. Det var ikke tale om å flå dyret, men jeg skar av begge lårene. De var svære, et godt mannsløft hver av dem. Jeg hadde ikke noe ordentlig mål, men krag-karabinens løp fra munningen til bakenden av siktestolen svarte til bredden mellom ørene, og skallens lengde svarte noenlunde til hele lengden på løpet. Det var en meget stor bjørn, den største jeg noen gang har sett eller hørt om.

Her snudde vi som sagt og satte kurs hjemover. På nordturen hadde vi truffet noen eskimoer av kiilnermiun-stammen. I en bok vi hadde ombord sto det at de var ondsinnete folk, men de vi møtte var så visst ikke vanskelig å ha å gjøre med.

Ville mennesker er vel slik som vi hvite gjør dem. Blir de behandlet godt, oppfører de seg også bra. Vi så i hvert fall aldri noen dårlige trekk hos disse eskimoene. Det var ikke så greitt akkurat å bo i samme telt som eskimoene, så vi hadde vårt eget telt. Men konene fløy ut og inn og serverte en slags stekt fjellørret. Vi fant at vi måtte ta imot og ble etter hvert proppmette. Vi forsto at kjerringene gjerne ville ha byttet til seg synåler og andre småtterier. Vi hadde ikke det med oss nå og skulle komme tilbake. Da var de imidlertid reist. 3—4 mennesker var døde om vinteren og nå hadde de antagelig kommet til at det var de elendige kabluane som hadde forhekset dem, så de onde åndene hadde fått overtaket. De var nok stukket av for de var redde for oss.

Neste dag fortsatte vi hjemturen. Det forferdelige stredet som skilte oss fra Kong Williams land hadde tatt oss to uker på uttur. Skrugarer og bunnløs snø. Nå var det hele annerledes. Vi kjørte på et døgn til Gjøa-havn. Her kom Amundsen ut som den første og ønsket oss velkommen tilbake. Vi hadde vært borte i 86 døgn og det smakte bra å være hjemme igjen. Flagget vaiet på «Gjøa», og alt var glede. Det ble servert stekte ryper og eplepai til middag. Etterpå fikk vi kaffe og hadde oss en god røyk.

Eskimoene var noen herlige mennesker. De var som Gud hadde skapt dem. De kjente ikke noe til sivilisasjonen og hadde ikke sett hvite folk. Når Amundsen snakket om eskimoene sluttet han gjerne med å si: «Det største ønske jeg har for mine venner eskimoene er at sivilisasjonen aldri må nå dem.» — Det samme sier jeg. De levde av det som det barske og harde polarland ga dem, de fikk ikke noe utenfra. Renen var kanskje det dyr som hadde størst betydning for dem. Den ga dem mat, nær sagt hele dyret ble spist og flere deler av det ble regnet som lekkerbiskener. Skinnene var det beste materiale til klær for polare forhold som man kunne få, og av ryggseene fikk de en utmerket tråd. Men det var ikke slutt med det. Renhornet ble anvendt til mangt og meget, harpun- og lanshoder, pilespisser, buer, skaft, smykker og prydgjenstander — for bare å nevne noe av det viktigste. Nest renen var vel selen det viktigste dyret. Den ga dem spekk til brensel, skinn til sommerklær og selvfølgelig utmerket mat. Laksefisket hadde også stor betydning for eskimoene i egnene ved Den magnetiske Nordpol.

Det hefter alltid noe eget ved laksefisket, og jeg skal nedenfor fortelle om hvordan det foregikk.

Ikke langt fra Gjøa-havn rant en stor elv ut i sjøen. Eskimoene kalte den Kå-åga angi (den store elven) og her var det hovedfisket på laksen foregikk.

En dag ut på sommeren så vi at alle eskimofamiliene som hadde hatt sine telter stående i Gjøa-havn siden tidlig på våren, begynte å bryte leir. De sa ikke noe til oss, men familie etter familie for-

svant. De bar alle svære bører og hundene hadde kløv. De gamle, vante hundene bar svære pakninger uten noe kluss, de yngre hundene som hadde kløv for første gang forsøkte på alle måter å bli kvitt pakningen. Det ble meget heft i starten, men litt etter litt kom de seg av gårde. Det var laksefisket som sto for tur.

Vi skjønnte hvor de skulle hen, og noen dager senere sa Amundsen: «De Ristvedt, skal vi reise inn til den store elven og se på laksefiskerne?» «Jo, men det er vel for tidlig, laksen går ikke opp før senere,» mente jeg. «Ja, ja — —, så venter vi litt, vi har jo nok å gjøre,» svarte Amundsen.

Eskimoene hadde reist sine telter ca. 1 kilometer fra selve elven. Laksen måtte ikke forstyrres unødige. Nedover mot elven var det satt ut vaktposter. Da han som sto helt nede ved elven, så laksestimen komme skulle han rope: «Hekalo keieli» (laksen kommer). Beskjeden gikk så fra mann til mann opp til leiren. Fisket kunne starte.

Denne elven var det beste fiskestedet på disse kantene. Det var merker i mengdevis etter de innfødte, de hadde nok fisket her i århundrer. Måten var enkel, men effektiv. Midt ute i elven var det bygd en stenring med ca. 8 meters diameter med et innsmett på henimot en halv meters bredde for oppgående fiskestimer. Fra hver side av åpningen førte lange stenmurer skrått ut til hver bredd som lange fangarmer. Stenmurene var så pass glisne at de tillot småfisken å gå igjennom. Øverst i ringen var det noen lommer, et par meter lange mot enden tilspissede kammere, dekket med stenheller. Her søkte gjerne de største fiskene inn og kunne tas direkte opp ved å lette på dekkhellene.

Da vaktposten meldte at siste fisken var gått forbi, stormet eskimoene uti og laget en rekke tvers over elven. Så vadet de hånd i hånd oppover elven og huiet og skrek for det gjaldt å holde så meget leven som mulig for å få laksestimen til å sette farten opp. De så de siste laksene hadde presset seg gjennom innsmettet til ringen, ble åpningen tettet med en sten og slaget kunne begynne. Bevæpnet med lyster eller spyd gikk de inn i ringen og begynte å stikke fisk som rasende. At det ikke gikk diverse tær med, kunne jeg ikke forstå. Utenfor ringen sto de gamle mennene og konene.

Tatovering.

Deres oppgave var å tre fisken av spydet eller lysteren og lempe den inn på land.

Da siste fisken var tatt, gikk fangerne opp på land og stillet seg i en lang rekke. Den eldste av dem ropte ut beskjeden, han hadde liksom kommandoen. Så kom alle de gamle som hadde vært medhjelpere, høytidelig marsjerende i gåsegang opp mot dem, syngende en monoton sang. Jeg er ingen sanger selv og kan ikke beskrive den på annen måte. Fangene sto murende stille og så svært høytidelige ut, det var som det skulle være gudstjeneste. Da de var kommet helt opp, begynte gamlingene å småløpe, de sprang to ganger syngende rundt fangerekken. Så gikk de bort til ruseringen og begynte å lempe unna stener utenfor den og halte fram tre svære lakser. Disse fiskene sto i lommene som jeg har omtalt ovenfor. Tre gamle kjerringer tok hver sin laks, grep den om hjellene med begge hender og holdt den foran seg med buken fram. Så begynte det atter å gå i ring rundt fangerne og syngende den monotone sangen. De andre kvinnene fulgte etter i gåsegang. Da det var gjort, gikk de fra mann til mann blant fangerne og presset lakserogn ned i hendene som han holdt fram som en skål. Så drakk de rogn etter tur til det ikke var mer igjen. Denne sere-

monien var nok noe som sto i forbindelse med åndene som styrer og steller med laksen og at det gjaldt å holde seg inne med dem for å få et godt fiske.

Etter å ha delikatert seg med laksehoder og laksebuk gjensto det å ta vare på fisken.

Nå fikk jeg se hva alle disse underlige gropene i jorden var til. Konene og barna fylte dem opp med laks. Så la de skiferheller over og dekket det hele med store stener. I det varme været varte det ikke lenge før laksen begynte å gjære. Det ble således en slags gravlaks. Den luktet og stinket aldeles forferdelig når de kjørte den hjem på vinterstid og begynte å tine den opp inne i snøhyttene sine. Men eskimoene syntes den var over all måte god å spise.

Forts.

Trekk fra Svalbards okkupasjonshistorie

Av

Adolf Hoel.

Okkupasjonsteknikk i et ingenmannsland.

Langt inn i dette århundre var områder på flere millioner kvadratkilometer i de arktiske egne herreløst land. Den første forandring i dette forhold skjedde i 1920, da seierherrene i verdenskrigen tilkjente Norge suvereniteten over Svalbard ved en traktat undertegnet i Paris 9. februar 1920. Fra da av gikk reduksjonen av herreløse områder hurtig. Det varte ikke mer enn ca. 10 år før alle arktiske land var lagt inn under en eller annen stats overhøyhet.

I de herreløse land eksisterte ikke lov eller rett. Enhver kunne gjøre hva det falt ham inn, når det ikke gjaldt kriminelle forbrytelser. Der var intet inngrep i den personlige frihet. En mann kunne gå på land og sette opp en tavle på stranden og si at dette land tilhører meg.

Det var en egen tiltrekning ved livet i et slikt herreløst land. Det var riktig et land for individualister og folk som ikke kunne finne seg til rette ved et regelmessig liv i et sivilisert samfunn. Også naturforholdene og dyrelivet i disse arktiske områder øvet en sterk tiltrekning. På de fleste steder var det høye fjell og store breer av en betagende skjønnhet, og det vrimlet av dyr både på land og i havet, både av pattedyr og fugl, så det var nok å leve av. Det var som en gammel fangstmann fra Tromsø sa en gang: «Den som ikke kan leve av landets produkter kan bare legge seg til å døy.»

Kipling har i sitt kjente dikt «Mandalay» gitt et rammende

uttrykk for gleden over livet i et land uten stengsler og inngrep. Det handler om de følelser som besjelet de britiske soldater ute i India. Dette land var riktignok ikke herreløst, men forholdene var så forskjellige fra de hjemlige, at disse soldater nærmest hadde følelsen av å komme til et No man's land.

«Ship me somewheres east of Suez, where the best is like the worst. Where there aren't no Ten Commandments an' man can raise a thirst . . . an' it's there that I would be.»

Inntil århundreskiftet var fangst av polardyr den eneste næringsvei på Svalbard. Men fra den tid begynte man å få øynene opp for at øygruppens forekomster av kull var av økonomisk verdi. Da begynte privatpersoner og selskaper å okkupere kullførende områder, en virksomhet som etter hvert øket sterkt.

Det fantes imidlertid ingen bestemmelser for hvordan okkupasjonene skulle settes i verk. Okkupantene forsøkte å finne regler i analoge tilfeller i andre land, og mange skrev til sine lands regjeringer og spurte hvorledes de skulle bære seg ad.

Alle okkupanter var enige om at der måtte settes opp såkalte anneksjonstavler.* Disse tavler var av høyst forskjellige materialer og utseende og med meget forskjellige påskrifter. Materialet var mest tre, malt eller umalt, jern, messing, sink, emalje. Størrelsen varierte fra noen kvadratdesimeter til en kvadratmeter eller mere. Påskriften var også meget varierende. Man skilte mellom hovedtavler og bitavler. På de første var teksten mer utførlig med okkupantens navn, dato og årstall for okkupasjonen og en beskrivelse av det okkuperte områdes grenser. Dessuten var de ofte undertegnet av vitterlighetsvitner. På bitavlene sto som regel bare okkupantens navn, dato og årstall.

Teksten på tavlene var som regel avfattet i okkupantens språk, men det forekom nokså alminnelig at engelsk ble brukt.

Undertiden sto en opplysning om at nærmere beskrivelse av området var å finne ved foten av staken som tavlen var festet til.

* Forf. har senere samlet de aller fleste av anneksjonstavlene fra Spitsbergen. De befinner seg nå i Norsk Polarinstitutt's samlinger. Red. anm.

Her fant man da nedgravd en blikkeske eller lignende hvori lå et dokument.

Ofte brukte man, især i den første tid, når det ikke dreiet seg om store felter, å innhegne det okkuperte område helt eller delvis med galvanisert jerntråd, som enten ble lagt på marken eller festet til lave jernbolter. Endelig var det skikk og bruk å innmelde okkupasjonen til Utenriksdepartementet i okkupantens land.

Som regel sto tavlene ikke i grensen for feltene, men de ble helst plasert slik at folk lett kunne se dem.

For at okkupasjonene ikke skulle falle i det fri var det etter alles mening nødvendig at det okkuperte område ble undersøkt eller drift satt i gang. De fleste søkte på en eller annen måte å oppfylle disse betingelser, men mange hadde ikke midler til det, og nøyet seg med å «fornye» okkupasjonen, dvs. de selv eller andre skrev på anneksjonstavlene en eller annen «fornyelseserklæring», f. eks. av følgende innhold: «Fornyet, dato, årstall. Fornyerens navn og navnene på to vitterlighetsvitner.

Størrelsen av de okkuperte områder varierte sterkt fra en til mange hundre kvadratkilometer. De største eiendomsbesittere var de to amerikanske grubeeiere John M. Longyear og Frederick Ayer fra Boston. De kjøpte et område på vestsiden av Adventfjorden i 1904 av et Trondheim-selskap og stiftet Arctic Coal Co. som bygget grube- og byanlegg vest for Adventfjorden. De kalte stedet Longyear City. De utvidet sine eiendommer med svære okkupasjoner i 1905. På denne måte kom de i besittelse av de største og beste kullfelter på sydsiden av Isfjorden. Området strakte seg fra Grønfjorden i vest og helt til Sassendalen i øst, herfra unntatt et engelsk kullfelt øst for Adventfjorden. Det samlede areal var mange kvadratkilometer.

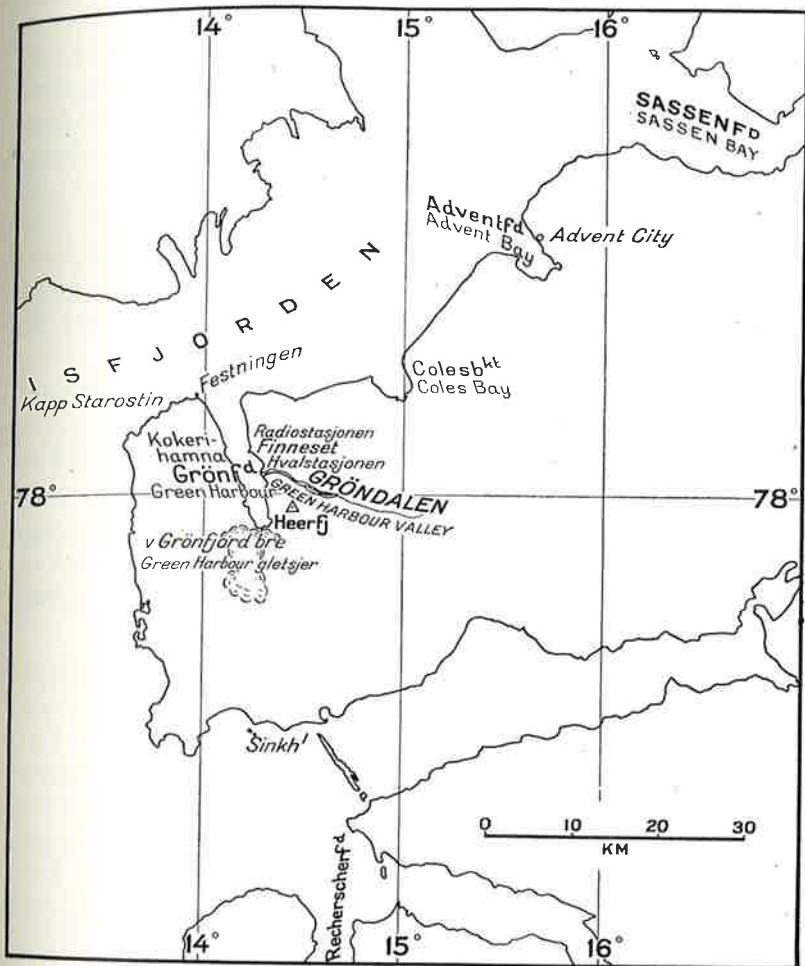
Amerikanerne hadde åpenbart til hensikt å tilrive seg monopol på drift av kull-leier på Spitsbergen. Men det var ikke å vente at slike store okkupasjoner skulle bli respektert av andre. Det ene innhugg etter det annet i selskapets felter ble gjort, det gikk for seg som når en stor hval anfaller av spekkhuggere.

Med de dårlige karter man hadde over de kullførende områder og de upresise grensebeskrivelser okkupantene ga av sine «claims»

var det naturlig at det oppsto strid om begrensningen av nesten alle krav på land.

Flere av de selskaper som hadde okkupert land forsøkte å skaffe kapital til drift, men så snart konkurrentene fikk nyss om dette, truet de med å offentliggjøre at de også hadde krav på de felter det dreiet seg om. Så lenge det var strid om et selskaps område, nyttet det derfor ikke å skaffe midler ved offentlig tegningsinnbydelse. De selskaper som ikke hadde ubestridte felter så seg derfor tvunget til å forlike seg og gå sammen. Slike forlik var det mange av, og under forhandlingene om bileggelse av grensevistene var det flere okkupanter med meget løst begrunnede krav som tjente gode penger. Jeg skal bare nevne et eksempel. En landhandler nede fra Østfold var en venn av kapteinen på en båt, som skulle opp til Longyearbyen for å hente kull. Han så med undring på de mange ekspedisjoner, som kom opp for å okkupere land, og han besluttet å være med i dette merkelige spill. Innsatsen besto jo bare i oppsetting av noen tavler. Den gode landhandler var ikke sen om å sette sin tanke ut i livet. Han spikret sammen noen tretavler, forsynte dem med en passende tekst og satte dem opp øst for Grønfjorden. Okkupasjonen ble som det seg hør og bør innberettet til Utenriksdepartementet. Dette foregikk i 1911. I de følgende år ble det drevet energiske forlikshandlinger mellom de tallrike okkupanter i dette område. Ved hjelp av en smart advokat lyktes det landhandleren å kile seg inn i disse forhandlinger. Men det ble dyrt å bli kvitt hans krav. Han forlangte kr. 60 000, og det måtte de andre gå med på.

Okkupasjonene var ofte av en kuriøs art. En gang fant jeg en tavle på stranden, hvor det sto følgende: «This is the property of the crew of S/S...» Navnet på skipet har jeg ikke for hånden. — To fremstående engelskmenn okkuperte land i 1906 ved Kongsfjorden og på Kapp Thorsen-halvøya. Tavlen på det sistnevnte sted hadde følgende tekst: «This is the property of the Earl of Morton and the Lord Balfour of Burleigh. For particulars see below.» Ved foten av staken, som tavlen var spikret på, lå en blikkeske med en nærmere beskrivelse av det område, som

også inkluderte «the Swedish houses»! Herrene besøkte Spitsbergen ombord på yachten «Cressida».

Det var ikke bare kullførende land som ble okkupert. Det var mange som mente at det måtte finnes gull på Spitsbergen. Det skulle etter fleres mening strekke seg en gullførende sone over Arktis fra Alaska til Sibir. Enkelte ekspedisjoner ble utrustet bare for å søke etter gull, men ingen av disse hadde hellet med seg. Jeg skal kort omtale en ekspedisjon, som ble foretatt i 1911 av en norsk gullgraver fra Alaska. Men han fant ikke noe av dette edle metall. Imidlertid syntes han ikke han kunne komme tomhendt tilbake. Derfor tok han i besittelse en forekomst av en bergart, som han mente var marmor. Men i virkeligheten var det gips og anhydritt han var kommet over.

Det var også andre forekomster enn av kull, som var gjenstand for okkupasjon. Av sådanne kan nevnes:

Av metaller var det bly, sink, kobber og jern. Videre: Gips og anhydritt, marmor, guano (fuglegjødsel i fjellene), fosforførende bergarter, kilder, fossiler og «olje». Når unntatt en beskjedent utvinning av sink og en mindre drift på de svære forekomster av gips eller anhydritt, var det ingen av disse okkupasjoner som hadde noen verdi.

Store landstrekninger ble tatt i besittelse uten at okkupantene, eller representanter for dem, hadde satt sin fot på det okkuperte område. De nøyet seg med å streke opp grenselinjer på et kart og sende en beretning om okkupasjonen til sitt lands utenriksdepartement. Slike krav ble selvsagt ikke godkjent.

Disse stridigheter var ofte av en livsfarlig karakter med trusel om bruk av skytevåpen.

Det var en broket skare av forskjellige nasjonaliteter (nordmenn, svensker, tyskere, russere, hollendere, engelskmenn, skotter og amerikanere), som søkte opp til Svalbard for å ta land i besittelse. Det var dels rene eventyrere, ignoranter og folk av en tvilsom karakter. Men det var også noen solide folk, som hadde sterk tro på de økonomiske muligheter på Svalbard.

Hvor forvirrede forholdene var, vil fremgå av at det var ikke

mindre enn 11 selskaper og personer som gjorde krav på områdene øst for Grønfjorden.

Svalbardtraktaten av 1920 satte en stopper for de private okkupasjoner. Det forelå da i alt ca. 120 krav på land.

Men det var ikke mange forretningsmenn, som i den første tiden hadde tillit til dem som befattet seg med okkupasjonene eller grubedrift der nord. «Svalbard-køla sværten» var et uttrykk en ofte hørte. Derfor ble det amerikanerne som måtte vise at det lå forretning i å utnytte kull-leiene på Spitsbergen.

I Svalbardtraktaten var det forutsatt at all tvist om grenser mellom okkupantene skulle forelegges en dansk jurist, utnevnt av den danske regjering. Det lyktes ham å forlike de stridende parter i årene 1925—27. Anerkjent ble 40 krav med et samlet areal på vel 4000 km², tilhørende 5 forskjellige nasjoner.

For videre opplysninger om okkupasjons-historien henvises til min avhandling «Om ordningen av de territoriale krav på Svalbard». — Norsk geogr. tidsskrift B. III s. 1—24, Oslo 1929. Er også kommet som nr. 2 i Meddelelser utgitt av N.S.I.U.

I det følgende skal jeg gi noen spredte trekk fra Spitsbergens okkupasjons-historie.

Tyskere og russere i kamp på Bjørnøya i 1898 og 1899.

Sommeren 1896 opptrådte for første gang i de arktiske områder en tysk publisist som het Theodor Lerner, en for sine mange eventyrlige foretagender i disse egne vel kjent mann. I det ovennevnte år finner vi ham som turist på Dansk-øya i forbindelse med Andrées ballong-ekspedisjon, og den følgende sommer kom han igjen som «Führer» for en liten jakt ekspedisjon. I 1898 begynte han å operere på Bjørnøya, og ble siden kalt «Tåkefyrsten». Han kom dit opp med en tysk tråler «Helgoland». Under sitt opphold på øya avgrenset han på syd-østsiden et lite område, som han betegnet som sin «Privat-Eigentum». Dette er så vidt jeg vet første gang en privatmann tar i besittelse en landstrekning i herreløse arktiske egne.

Lerner-ekspedisjonen var ikke den eneste tyske ekspedisjon,

som i denne sommer hadde sin oppmerksomhet rettet på Bjørnøya. Det tyske havfiskeselskapet, Deutsche Seefischerei-Verein, avla et besøk på Bjørnøya og i de tilgrensende farvann for å undersøke mulighetene for fiske, opprettet en landstasjon og kullgrubedrift. Ekspedisjonen ble foretatt med et eldre orlogsfartøy, «Olga», som anløp Bjørnøya den 4. juli, et par uker etter Lerner's besøk. Det ble satt opp noen små hus, bl. a. på det område som var annektert av Lerner. Hensikten var tydeligvis å paralysere hans planlagte foretagender.

På denne ishavsoya ble det sommeren 1909 utspilt begivenheter som i noen uker gjorde øya til et utenrikspolitisk kritisk punkt, og ga visse utgangspunkter for en diskusjon om de herreløse polarområders fremtidige politiske stilling. Begivenhetene ga også et interessant innblikk i den okkupasjonsteknikk, som senere ble fulgt på Spitsbergen.

Både Lerner og havfiskeforeningen utrustet denne sommer hver sin ekspedisjon til Bjørnøya. Lerner's ekspedisjon ble finansiert av et Hamburg-firma. Han utrustet en sterk hurtiggående havbukserbåt, og tross vanskelige isforhold, lyktes det ham å nå fram 28. mai. Han gikk i land med tre ledsagere, og alle var bevæpnet med rifler og pistoler. Fiskeriforeningen hadde til sin disposisjon ikke mindre enn tre fartøyer og et stort landparti, men på grunn av isforholdene greidde de ikke å komme fram før i siste halvdel av juni.

Lerner okkuperte størsteparten av den østlige del av Bjørnøya som bl. a. omfatter hele det kullførende areal. Det var avmerket med tavler og flagg ved alle viktige brekkpunkter i grenselinjen. På baksiden av en tavle og i en varde var festet et dokument i seildukspose, en såkalt «Eigentums-Erklärung», som inneholdt opplysninger om datoen for okkupasjonen, beskrivelse av grensene og en kartskisse, samt angivelse av formålet med okkupasjonen som var grubedrift, fiskeri og fangst. Den tyske rikskansler var underrettet om formålet med okkupasjonen het det, og Lerner forutsatte at det tyske rike ville beskytte hans eiendom.

Det kom til en rekke skarpe sammenstøt mellom de to okkupanter, hvorunder det ble truet med våpen fra Lerner's side. Han

Kristoffer Sandve.

gikk i alle sammenstøt av med seiren, og havfiskeforeningen måtte fortrekke til nordkysten, hvor den bygget en stasjon utenfor Lerner's område.

Imidlertid hadde ryktet om kampen mellom de to tyske konkurrenter også nådd Europa, og var godt nyhetsstoff i avisene.

Også russerne ble alarmert av disse begivenheter og sendte av sted en krysser, «Svetlana», kaptein Abaza, med ordre om å undersøke tyskernes foretagender, samt å heise det russiske handelsflagg på de punkter, hvor det kunne påvises spor etter russiske anlegg. Krysseren kom fram den 21. juli.

Kapteinen og en del av besetningen gikk straks på land, men Lerner motsatte seg i meget bestemte ordelag hans forehavende, og erklærte at han ikke ville nøle med å hindre utførelsen av en slik hensikt med våpenmakt. Den russiske kaptein ville ikke påta seg konsekvensene ved en væpnet konflikt. Han dro derfor opp til nordkysten, hvor han ble godt mottatt av havfiskeforeningens folk.

En må si at det var ikke dårlig gjort av fire tyskere å fordrive et russisk krigsskip.

Ved Nordhamna ble en gammel boplass undersøkt av russerne, og her ble etter en tysk rapport funnet: «ein mit russischen Stiefeln bekleidetes Skelet». Da nasjonaliteten var konstatert på denne måten, ble det heist et russisk handelsflagg og satt opp en tretavle med påskriften: «Belongs to Russia. Appartient à la Russie. Capitaine Abaza. Croiseur Svetlana.» Hva det var som tilhørte Russland, sto det ikke noe om, men det måtte vel være enten skjelettet eller hele Bjørnøya. Sannsynligvis var det det siste, for under forhandlingene om Svalbard mellom den norske og den russiske regjering, under og like etter krigen, hevdet russerne å ha suvereniteten over hele Bjørnøya.

Det lyktes ikke Lerner å reise penger til kolonisering eller grubedrift på Bjørnøya, og heller ikke havfiskeforeningens undersøkelser førte til noe heldig resultat.

I 1915 ble Bjørnøya okkupert av jærbuen Kristoffer Sandve. Et aksjeselskap, A/S Bjørnøen, ble dannet i 1918. Drift av kull-leiene pågikk fra dette år til 1925. Øya er fremdeles i norsk besittelse.

Skarp konkurranse om kullfeltene ved Grønfjorden i 1909.

I 1907 deltok jeg som geolog i en ekspedisjon til Spitsbergen. Den var utrustet av oseanografen, fyrst Albert I av Monaco, og ledet av Gunnar Isachsen. Som ekspedisjonsfartøy hadde vi fyrstens store, elegante yacht «Princesse Alice» og en fiskedamper fra Kvæfjord. I årene etter hadde våre ekspedisjoner ikke slike fine skip. På Isachsens ferder i 1909 og 1910 hadde vi marinens transportskip «Farm», som var vel skikket, men senere opp til slutten av verdenskrigen var våre fartøyer små, gamle fangstfartøyer, som stinket av råttent vann i kjølen. Folkene våre måtte vi stue sammen i lasten under skalkede luker, og det var hvert år en kamp med skipskontrollen for å få tillatelse til å gå.

På fyrstens og Isachsens ekspedisjon i 1907 undersøkte jeg et kullførende område på østsiden av Grønfjorden fra Heerfjellet og

sydover. Jeg tok med prøver ombord og viste dem til fyrsten og Isachsen.

Etter hjemkomsten talte jeg med professor Amund Helland om kullene ved Grønfjorden. Han mente jeg skulle forsøke å danne et selskap for utnyttelse av forekomsten, og rådet meg til å henvende meg til direktør Fredrik Hiorth i Oslo. Jeg gjorde det, og Hiorth fikk i stand et interessentskap, Det norske Spitsbergen Kullkompani, for okkupasjon og utnyttelse av disse kull-leier.

Den følgende sommer dro jeg opp til Spitsbergen med det lille og skrøpelige dampskip «Holmengraa» av Tromsø, og tok i besittelse en landstrekning fra Heerfjellet og sydover langs Grønfjordens østside.

I 1909 ble det utrustet en ekspedisjon for nærmere undersøkelser av kullfeltet. Den besto av stiger Fredrik Reitan, som leder, og tre mann. Jeg selv skulle følge med for å påvise kull-lagene og okkupasjonstavlene.

Av hensyn til andre okkupanter, som eventuelt kunne ha til hensikt å sette seg fast på området, foreslo jeg vi burde ta av sted fra Tromsø allerede i begynnelsen av juni. Tidligere ville det sannsynligvis ikke nytte, da isforholdene ville legge hindringer i veien for fremkomsten til Grønfjorden. Jeg leiet en gammel hvalbåt, D/S «Kvalen» av Melbo. Ekspedisjonen forlot Tromsø den 12. juni og ankom til munningen av Isfjorden den 18., men på grunn av isforholdene klarte den ikke å forsere seg lengre enn til Festningen på fjordmunningens sydside, vest for Grønfjorden.

Samme dag gikk Reitan, jeg selv og tre arbeidere i land ved Kap Starostin, om lag 17 kilometer fra kullfeltet. Skipet returnerte til Norge straks det var utlosset. Hele Isfjorden var dekket av drivis, og i Grønfjorden lå fastis.

Den 20. ble det foretatt rekognoseringer av isen på Grønfjorden og av snøforholdene. Den 21. bestemte jeg meg for å ta av sted til feltet med fem okkupasjonstavler og tre bunter ståltråd. Reitan og en av arbeiderne skulle med båt trenge så langt inn i fjorden som mulig i en råk langs land, mens jeg med en mann skulle gå på ski over land og støte til dem på det sted hvor van-

dringen over fjordisen skulle begynne. Alt gikk etter planen, men på grunn av et tykt lag snøsørpe kom landpartiet etter 5 timers slit ikke lenger enn til Kokerihamna tre kilometer fra leiren. Vi anså det for håpløst å forsere fjordisen, da det på denne også lå et tykt lag oppbløtt snø. Sakene i båten ble brakt på land i nærheten av en hytte, og alle mann dro deretter tilbake til leiren.

Et nytt fremstøt ble gjort av de samme fire dager etter, den 22. Ytterligere fem okkupasjonstavler ble tatt med.

Underveis sydover langs stranden på vestsiden av Grønfjorden påtraff vi en okkupasjonstavle som var reist opp av *Edmund Ytteborg*, en Kristianiamann som var ansatt ved hvalstasjonen tilhørende A/S Spitsbergen av Tønsberg på østsiden av Grønfjorden. Den lå på et nes, Finneset, hvor Statens radiostasjon ble bygget i 1911. Tavlen hadde følgende inskripsjon: *Eiendomsgrunn*. Fjerde august nitten hundrede og otte. Bredde 5 — fem — kilometer fra høyvannsmerke. Lengde: Fra Festningen til fjordbunnen, tilhørende Edmund Ytteborg, Kristiania. Til vitterlighet: I. Falck Dessen, Tønsberg.

Føret var fortsatt elendig, men vi kom da fram til hytta ved Kokerihamna og fant sakene som var etterlatt der foregående dag. Vi besluttet nå å ta turen til kullfeltet. Alle 10 tavler og proviant ble tatt med på marsjen over fjordisen. Avstanden fra Kokerihamna til Grøndalen nord for Heerfjellet er bare 6 kilometer, men på grunn av det vanskelige føret tok det over to timer å komme over fjorden. Tavler ble satt opp langs stranden og 3 km innover dalen. Dagen etter var vi igjen tilbake i leiren. Turen hadde tatt i alt 15 timer.

Den 22. kom en liten lastebåt, «Eviva», inn til munningen av Grønfjorden. Ombord var en okkupasjonsekspedisjon utsendt av grosserer *Chr. Anker*, Fredrikshald, og ledet av bergingeniør *Fredrik Nannestad*. Vi fryktet at den ville forsøke å sette seg i besiddelse av det landområde jeg hadde okkupert. Men skipet gikk ut fjorden ved middagstider den 23. for å gå opp Kongsfjorden, hvor et kullfelt skulle okkuperes.

«Eviva» kom imidlertid tilbake den 27. Den la til ved fastis-kanten, ca. 4 kilometer sønnenfor Festningen. Isen var nå så

smått begynt å gå fra det vestre land i den ytre del av Grøn-
fjorden.

Den 28. seg skipet videre innover i råken langs land og nådde
så langt inn som til Kokerihamna. Samme dag fant vi en tavle
som var satt opp like innenfor Festningen. Den sto i en varde
og var festet ved barduner. Den hadde følgende inskripsjon:

Green Harbour Coal Co. Chr. Anker, 22/6 1909. Med *strand-*
rett fra lavvannsmerke 10 — ti — km vestover inn i landet. Fra
Festningen sydover til Green Harbour gletsjer, hvor oppmerket i
1908.

Til vitterlighet:

F. Nannestad,
E. Ytteborg,
L. Falck Dessen — 22/6 1909.

Den 29. besluttet jeg å sette opp en ny tavle på vårt felt,
forsynt med en påskrift om utstrekningen av det okkuperte om-
råde. Det var nemlig ikke gjort tidligere. Vi dro derfor over
fjorden og satte opp en tavle med følgende påskrift:

«From the Low water mark — 10 — ten — kilometers inland.
From the Green Harbour Valley river 10 — ten — kilometers
to the South.»

På tilbaketuren fant vi en tavle som var satt opp like sønnen-
for Kokerihamna av Ankers folk. Den hadde følgende påskrift:

Green Harbour Coal Co., Chr. Anker. 29/6 1909.

Fra Festningen til hvalstasjonen 10 — ti — km inn i landet
med strandrett.

Til vitterlighet:

F. Nannestad,
E. Ytteborg,
Leif Nafstad.

Påskriften bekreftet hva vi hadde fryktet, nemlig at Anker
ville sette seg i besittelse av Det Norske Kulkompanis felt.

Ankers skip seg stadig videre innover i fjorden etter som råken
langs land ble lengre og bredere. Samtidig ble isen tynnere. Det

kunne ikke vare lenge før «Eviva» hadde klart å forsere den råtne fjordisen over til østsiden av fjorden. Det var klart at Ankers folk d a ville gå i land, sette opp tavler og undersøke kull-lagene og på denne måte sette seg fast på Det Norske Kulkompanis felt.

Jeg ble straks klar over at det var uomgjengelig nødvendig for oss å være på feltet før Ankers folk innfant seg der. Tidlig om morgenen den 30. rodde vi derfor over til moderskipet for hvalstasjonen. Skipet het «Dixie», og lå ved Kokerihamna. Ombord traff vi bestyreren på stasjonen, *Anders Marcussen*. Han stilte to mann og en båt til rådighet for transport av materiell fra vår leir til Kokerihamna. Hjelp ble også gitt av en Tromsømann, *Andreas Schrøder*, som selv hadde okkupert kullfelter på Spitsbergen. Klokken fem på ettermiddagen kom Schrøder med de to mann fra «Dixie». Fire båter ble lastet til båtripen, og klokken 8,30 på kvelden dro vi alle av sted. Klokken 11 var vi fremme i Kokerihamna, hvor det lå mange hval- og selfangere. Sakene ble brakt på land, og Schrøders mann som hadde innfunnet seg her, rodde tilbake til leiren for å hente en del av de etterlatte jern- og trematerialer, proviant og annet som vi ikke hadde fått med oss.

To sleder ble lastet med de nødvendige saker. Hvert lass veide ca. 200 kg. Den 1. juli klokken 4 på morgenen begynte marsjen over fjordisen, en ferd som nær hadde kostet alle mann livet. Isen var sterkt opptøret, med mange råker og hull og ble stadig svakere i det sterke solskinnets utøver dagen. Uten ski var vi ikke kommet over.

Straks etter starten begynte vanskelighetene. En av sledene falt ut i en råk. Over andre råker måtte de hales i tau som var festet foran og bak. Førret var så tungt at vi ikke orket å trekke kjelkene mer enn bortimot 100 meter om gangen. Under hver hvilepause satte sledene seg fast i issørpen, og det var et farlig strev med å slite dem løs. Men først da vi var kommet halvveis, begynte de største vanskeligheter. Her var det mer åpent vann enn is, og isen var så dårlig at man kunne stikke gjennom den med en skistav. Etter hver hvilepause måtte en mann sendes fram for å rekognosere veien. En gang gikk også en av folkene gjennom isen, men han klarte å berge seg opp på et flak.

Utenfor elven i Grøndalen, som vi hadde kurs for, på nord-siden av Heerfjellet er det et stort delta som strekker seg ca. 500 meter ut fra stranden. Utenfor elvemunningen var det ikke ordentlig is, bare sørpe som ikke bar. Men her var det heldigvis så grunt at vannet bare nådde oss til livet. Vi kunne derfor gå på bunnen og trekke sledene som fløt på trematerialene og soveposene. Det var kaldt, men fram kom vi, klokken var da 11,30, gjennomvåte fra topp til tå, og det hadde tatt 7½ timer å ta seg fram de vel 6 kilometer fra Kokerihamna til Grøndalselven.

Vår marsj over isen var blitt fulgt med stor spenning av hval- og selfangerne i Kokerihamna og av folkene på hvalstasjonen som hadde vært i sterk tvil om vi ville komme levende i land.

Allerede ute på isen hadde vi fått øye på tre mann som var på vei sydover mot det sted vi skulle på land. Jeg var straks klar over at det var folk fra det amerikanske selskap Ayer & Longyear, som var i anmarsj. Jeg visste at amerikanerne gjorde krav på alt land øst for Grønfjorden i henhold til en okkupasjon i 1905. Amerikanernes formann i Grønfjorden, ingeniør *Hans L. Daae*, var en av de tre. Han var meget vennlig og underholdt seg en god stund med meg før han kom inn på det som lå ham på hjerte. Direktøren for det amerikanske selskap, ingeniør *Frederick P. Burrall*, hadde pålagt ham å meddele meg at jeg, om det var min hensikt å utføre arbeider på feltet, måtte avstå fra det, da det var amerikansk grunn jeg var kommet inn på. Anneksjonen hadde amerikanerne foretatt i 1905, sa han, og en amerikansk okkupasjonsstavle var satt opp ved hvalstasjonen og en på hver side av fjorden i bunnen av Grønfjorden.

Jeg sa like ut hva jeg mente om de amerikanske okkupasjoner. Det gikk ikke an å okkupere hundrevis av kvadratkilometer land bare ved å sette opp noen tavler hist og her ved stranden. Jeg erklærte at jeg ikke kunne godkjenne den amerikanske okkupasjon av det felt jeg hadde tatt i besittelse. Daae svarte at ingeniør Burrall ville komme inn i Grønfjorden med selskapets skip, D/S «Munroe» om noen dager, og at det ville være heldig om jeg da kunne treffe ham.

Daae gikk deretter innover fjellet til et innslag amerikanerne

hadde gjort i kullaget. Der lot han sette opp en tavle med navnet på det amerikanske selskap.

Etter at dette var gjort, kom han med sine folk tilbake til oss. Da vi ikke kunne tenke på å gå tilbake over fjorden samme vei vi var kommet, slo vi oss i følge med Daae til hvalstasjonen, hvor amerikanerne hadde oppført en hytte. Fra stasjonen var det så meningen å ta oss tilbake over isen, som her var sterkere enn lenger sør.

Underveis snakket Daae og jeg sammen i all vennskapelighet. Daae innrømmet at amerikanernes okkupasjoner var meningsløst store og fortalte bl. a. at den svenske geolog *Carl Wiman* som hadde vært på Spitsbergen året i forveien, hadde sagt at hvem som helst kunne okkupere land på de felter som amerikanerne hadde tatt i besittelse. Selv hadde Daae til helt ut på våren stått i den formening at amerikanernes eiendom bare strakte seg sydover til Grøndalen og bare omfattet området nord for denne dal og således ikke det felt jeg hadde okkupert. Vel fremme ved hvalstasjonen inviterte Daae oss på middag.

Det lyktes oss å komme over fjorden fra hvalstasjonen, og klokken fem på ettermiddagen var vi igjen tilbake i leiren etter 24 timers uavbrutt slit.

Kampen mellom de tre selskaper om eiendomsretten til denne kullforekomst endte med at den kom i Det Store Norske Kulkompanis besittelse.

Jeg var i 1909 engasjert som geolog ved Gunnar Isachsens vitenskapelige ekspedisjon og sluttet meg til denne, da den anløp Grønfjorden i juli.

Norsk-engelsk kontrovers i 1913 om en forekomst av sink.

I 1913 foretok Anders K. Orvin og jeg geologiske undersøkelser ved Bellsund. Under en rotur på nordsiden av fjorden gikk vi sammen med en assistent i land på en holme, hvor vi fant en forekomst av sinkblende av usedvanlig renhet. Vi kalte holmen for Sinkholmen. Det var en selvfølge at denne forekomst burde okkuperes. Men da fastlandet nord for holmen var tatt i besittelse

Tre Svalbard-farere: A. Hoel, W. Werenskiold og A. K. Orvin (1917).

av det engelske selskap The Northern Exploration Co., Ltd., var jeg redd for at det ville kunne gjøre krav også på holmen. Dette selskap hadde okkupert svære områder og hadde mange grensetvister gående med andre okkupanter. Jeg fant det derfor ikke tilrådelig å sette opp okkupasjonstavler på holmen, men sendte inn en skrivelse til Utenriksdepartementet og gjorde krav på eiendomsrett til den.

Vi besluttet å holde funnet hemmelig. Men det lot seg ikke gjøre. Northern Explorations folk fikk også nyss om det og om den omtrentlige beliggenhet av forekomsten. Det ble satt i gang en intens leting, som i første omgang var resultatløs. Selskapets

representant i Norge kom da til meg og bød meg en betydelig pengesum hvis jeg ville si ham hvor forekomsten lå og gå i selskapets tjeneste. Jeg avslo tilbudet, og letingen fortsatte derfor den følgende sommer og førte da endelig fram. Drift av forekomsten ble straks satt i gang og fortsatte til holmen var nedbrutt til havets nivå. Den viste seg å være en av de beste av selskapets aktiva. Å oppta noen kamp med engelskmennenes drift på holmen ville selvsagt ikke ha latt seg gjøre, en måtte nøye seg med å protestere, både skriftlig og muntlig.

En farlig episode ved Grønfjorden 1913.

Sommeren 1913 var en beveget tid på Spitsbergen. Det året var mange okkupasjons-ekspedisjoner på ferde, og så var det de store unnsetnings-ekspedisjoner etter den tyske ekspedisjon under Schröder-Stranz, som forulykket på nordøstkysten av Spitsbergen. Den norske radiostasjonen ved Grønfjorden var den eneste telegrafstasjonen. Den var et naturlig samlingssted for alle slags ekspedisjoner.

I august lå jeg i Grønfjorden utenfor hvalstasjonen med vårt ekspedisjonsfartøy, en liten motorskøyte. Hydrograf og skipper var marinekaptein Sverre Røvig. Den tiden vi lå der overnattet Røvig og jeg i et hus som tilhørte hvalstasjonen. Her oppholdt også J. M. seg, en av våre tidligere assistenter som hadde vært med på Isachsens og mine ekspedisjoner. Han ville også ha deltatt i ekspedisjonen i 1913, men av forskjellige grunner ville jeg ikke ha ham med. På grunn av dette ble han meget fortørnet. Han var nå assistent hos K. S., en kjent okkupant, og ikke så lite av en eventyrer som også hadde et horn i siden til meg. Jeg hadde nok kommet i veien for noen av hans planer.

Så var det en kveld at Røvig og jeg hørte det dundre på døren. Jeg kikket ut av vinduet og så disse karene stå utenfor. De ropte at de ville snakke med meg, men jeg ville ikke slippe dem inn da de begge var meget beruset. De holdt på å bråke en god stund, men gikk til slutt. Røvig og jeg fant det tryggest å ro ombord i skøyten, men vi var ikke kommet mer enn halvveis ned til stran-

den før de kom springende etter oss. Før vi fikk båten ut, grep J. M. fatt i båten, men jeg slo ham med en åre over underarmen, så han måtte slippe taket, og vi rodde av sted. K. S. hadde imidlertid sprunget opp til sitt losji og kom tilbake med en rifle og begynte å skyte på oss, før vi var kommet ombord. Vi rodde alt vi orket for å komme i le av skuten, krabbet ombord og under dekk. Jeg la meg, men kort etter hørte jeg en båt støte mot skips-siden. Jeg ba en av mine assistenter, Iver Pedersen, en stor, kraftig kar, gå opp på dekk og se hva som var på ferde. Der satt J. M. i en båt og forlangte å få snakke med meg. Iver sa at jeg ikke hadde noe usnakket med ham. Så forsøkte han å klyve opp på dekk, men Iver grep en bøtte med sølevann og slo i hodet på ham. Han skjønnte da at han ikke kom noen vei, og rodde tilbake nokså slukøret.

Det var ikke sjelden at det kom til lignende episoder under konkurransen om kullfeltene. Men jeg hørte aldri at det kom så langt som til å skyte på folk.

Konflikt om kullfeltene øst for Adventfjorden i 1915.

Sommeren 1901 okkuperte et interessentskap i Bergen et kullførende område på østsiden av Adventfjorden. Det gikk i 1903 over til et engelsk selskap med norske og engelske aksjonærer, The Spitsbergen Coal and Trading Co., Ltd., med sete i Sheffield. Dette selskap anla en grubeby, Advent City, og drev ut kull. Det var første gang kull ble produsert og eksportert fra Svalbard i kommersiell målestokk. Men driften ble nedlagt i 1908.

I 1912 fikk direktør F. Hiorth håndgivelse på feltet og lot det undersøke.

I 1915 var tekniker Axel Kregnes leder av undersøkelsesekspe-disjonen.

På reisen opp til Spitsbergen hadde han av kaptein *Bjønnes* som var bestyrer av hvalstasjonen ved Grønfjorden, fått vite at *Karl Meyer*, som hadde presentert seg som direktør for *Det Norske Kulgrubekompani*, hadde solgt 54 tonn kull til hvalstasjonen. Han

hadde også fått vite at Meyer hadde flyttet noen bygninger fra Advent City til et sted et par kilometer lenger syd, og trakk da den slutning at de kullene han hadde solgt, var tatt fra en haug med mindreverdige kull i Advent City som lå igjen etter engelskmennenes drift.

Da Kregnes den 8. august kom til Advent City, viste det seg at det han hadde fått høre på hvalstasjonen medførte riktighet. Det ene hus som var flyttet fra Advent City, var et våningshus, det andre et tilbygg til maskinhuset. Det første brukte Meyer som bolig for sine arbeidere, det annet var gjort i stand for hans ingeniører. Dessuten var en del av det innredet til et mindre provianthus og til smie. Kullhaugen viste tydelige spor av at noen hadde vært der og tatt kull, og den gamle bryggen var forlenget med et par trebukker.

Den 10. august kom Karl Meyer med sin skøyte og 8 mann tilbake til Advent City og la til kaien. Kregnes tok med seg 4 av sine arbeidere og gikk bort til kaien. Da Meyer med sine folk belaget seg på å laste mer kull, nedla Kregnes en bestemt protest på vegne av direktør Hiorth og ba ham forsvinne fra The Spitsbergen Coal & Trading Co.'s felt.

Meyer erklærte imidlertid at han hadde selskapets tillatelse til å undersøke feltet samt til å laste kull fra kullhaugen. Da Kregnes så gjorde Meyer oppmerksom på at han ville la sine folk bevokte kullhaugen, fikk han følgende svar: «Bruker De makt, blir jeg nødt til å sette makt imot.»

Da Meyer til tross for Kregnes' protest satte sine folk i gang med å laste kull, lot Kregnes sine arbeidere fjerne kullvogner, skinneganger og sviller. Meyer gikk da ombord i sin skøyte.

Tidlig neste dag, den 11. august, var Meyer igjen ved kaien for å laste kull. I løpet av natten hadde han samlet alle sine folk, ca. 20 mann. Kullene ble fylt i sekker og båret ombord. Det ble overhodet ikke tatt hensyn til Kregnes' fornyede protester. Kregnes selv fant det lite regningssvarende å ta opp kamp med Meyers 20 mann. Å innlate seg på håndgemeng hadde dessuten direktør Hiorth på forhånd forbudt ekspedisjonens medlemmer. «Det eneste effektive vilde ha vært bruk av skydevaaben, men det laa

Axel Kregnes.

selvfølgelig udenfor mine ordre,» skrev Kregnes i sin rapport til direktør Hiorth.

Ut på ettermiddagen sendte Kregnes en av sine arbeidere, *Johan Stene*, ned til kaien for å ta noen fotografier av det som foregikk der. Men det satte Meyer seg imot. Da Stene ikke tok hensyn til Meyers protest, forsøkte Meyer å ta fotografiapparatet fra ham for å få tak i filmen, men da Stene satte seg til motverge, lyktes dette ikke. Etter dette sammenstøt gikk Stene tilbake til Kregnes og avla rapport. Kregnes sendte ham ned til kaien igjen, ledsaget av arbeiderne *Lars Smerud* som var hjemmehørende i Brandbu og *Anders Vik* fra Eina, senere auksjonarius i Oslo, A. M. Vik. Alle tre var nå bevæpnet med hver sin karabin med ordre fra Kregnes til å skyte Meyer ned, om han våget å sikte på dem med skytevåpen.

Da Meyers folk fikk se de tre komme bevæpnet nedover, inntok de en så truende holdning at de tre fant det fornuftigst å gå ombord i en liten robåt som lå ved stranden. Fra robåten foto-

graferte Stene Meyers skøyte. Imidlertid var Kregnes kommet til stede. Han fikk se Meyer komme opp på dekk med et gevær i hånden. Så vidt Kregnes kunne se, var det et kobbegevær. Til dette våpen ble det oftest brukt sprengkuler. Kregnes ba da sine folk om å være ytterst aktpågivende og straks skyte Meyer ned, om han hevet geværet og siktet på dem. Meyer satte imidlertid geværet bort og ba Kregnes komme ombord til seg. Men da Kregnes nektet, kom Meyer i land og viste Kregnes det brev fra The Spitsbergen Coal & Trading Company som ga ham tillatelse til å undersøke feltet.

Meyer dro så til Grønfjorden med kullene. Da han kom tilbake til Advent City for igjen å laste kull, hadde han med seg en del matroser fra det russiske ekspedisjonsskip «Hertha» som han skulle levere kull til. Igjen protesterte Kregnes, men Meyer tok ikke noe hensyn til protestene.

For øvrig meddelte Meyer at han hadde annektert et område som strakte seg fra et skar syd for Adventfjellet til den første tverrdal i syd og østover til De Geerdalen. Han påsto at det engelske selskap bare eide den del av feltet som lå nordenfor det nevnte skar, og at han kom til å kjøpe engelskmennenes felt, om ikke direktør Hiorth hadde kjøpt det innen den 15. mai 1916 klokken 24. Den nye kai påsto han tilhørte ham, og at han aldri ville gi slipp på den.

Meyer forlot Advent City den 20. august for å reise hjem til Norge. Som grunn til avreisen anførte han mangel på proviant. Senere så man ikke mer til herr Meyer på Spitsbergen, så han har formodentlig måttet skrinlegge sine planer.

Hiorth dannet i 1916 et selskap i Bergen, som kjøpte den engelske eiendom.

Strid om en forekomst av asbest ved Recherche-fjorden.

I 1909 dannet Gunnar Holmsen et interessentskap, som året etter ble omdannet til et aksjeselskap, A/S Kulspids, for okkupasjon av kullførende områder på Spitsbergen. Samme år okkuperte han to slike landstrekninger mellom Grønfjorden og Coles Bay

og dessuten en forekomst av asbest, som ekspedisjonen fant i bunnen av Recherche-fjorden.

Kullfeltene gikk senere over i Store Norskes besittelse.

På asbestfeltet ble drevet omfattende undersøkelser uten at det dog kom til drift eller salg av forekomsten. Den siste undersøkelse fant sted i 1919.

Allerede i 1911 gjorde en annen okkupant, Birger Jacobsen, krav på feltet. Han overdro sin angivelige rett til forekomsten til det ovenfor nevnte engelske selskap The Northern Exploration Co. Ltd., som flere ganger trengte seg inn på feltet og begynte arbeide der.

Forat feltet ikke skulle være uten tilsyn, hadde styret fått to studenter fra Norges Tekniske Høyskole, berg-studerende *Jacob Hersleb Horneman* og bygnings-studerende *Arne Hassel Rode*, til å tilse feltet i 1920 og drive undersøkelser der. Horneman førte i flere år en eventyrlig, omflakkende tilværelse på Spitsbergen. Han dukket opp i 1918, da han fulgte med min ekspedisjon og forsvant igjen i 1925. Han hadde ikke ansettelse noe sted, men streifet omkring både sommer og vinter, i båt og på ski og var utrolig hårdfør. Han dro senere til Galapagosøya, hvor han nå oppholder seg.

De vanskelige årene etter 1921 gjorde det umulig for selskapet å sette i gang drift på feltet. Man også i 1922 og 1923 ble det tilsett av Horneman.

Sommeren 1922 hadde han et alvorlig sammenstøt med folk fra The Northern Exploration Co. Som en illustrasjon av de lovløse tilstander som hersket på Spitsbergen før Norges overtagelse av suvereniteten i 1925 hitsettes utdrag av den rapport som Horneman sendte A/S Kulspids:

«Den 8. 7. ankom jeg til Deres felt her . . . Noen dager senere, antagelig den 17.-7 var det at engelskmennenes folk kom. Jeg protesterte stadig mot at de foretok seg noe her. Men de reiste «Renewing Claim» 9 skritt fra Deres vestligste store brudd. I to av bruddene hvor jeg vekselvis arbeidet, ble trillebørene styrtet i sjøen. Folkene, deriblandt cand. Birger Jacobsen, var ledet av *Carl S. Sæther*, Tromsø, som nå er den nest øverste mann her på

Spitsbergen for The Northern Exploration Co. Denne hr. Sæther kom med grov uforsømmethet til min dør, hvor han bød sine folk å gripe meg samtidig som han rått og brutalt for løs på meg med neveslag. Med sine folk rumsterte så hr. Sæther rundt blant mine private eiendeler og krøp i egen person inn under min seng i håp om å finne noe. Man hadde sett at min båt var i meget havarert og lite sjødyktig stand. Likevel tok hr. Sæther egenhendig med seg min ryggsekk som det ville være vanskelig for meg å unnvære på min lange tur herfra til høsten — til Braganza. Man forsmådde heller ikke min øks og vannbøtte. Han er en underlig mann å få i nærheten av seg. Fra Dem tok han en del asbestprøver som jeg hadde hentet fra det høyeste parti i gangen, hvor ingen tidligere har arbeidet. Angående vaktmannen kunne jeg ha gitt ham ordre til å rømme på 24 timer, da noen salver ved bruddet ville blitt uheldig for det nye hus. Husets dimensjoner er omtrent 3×4 meter, det er av oppløyet enkel bordvegg . . .

Den 20. 8. forlot jeg Deres felt i samme orden som tidligere. Ved en salve jeg fyrte i Deres brudd, ble et par bord slått inn i snyltegjestenes hus. Vaktmannen der var rømt etter noen dagers opphold på feltet. Huset står forresten meget dårlig . . .»

Striden mellom det engelske og norske selskapet endte med at det siste ble tilkjent eiendomsretten i 1928.

Norsk-engelsk kontrovers om en gasskilde ved Grønfjorden 1918—1920.

Et eiendommelig trekk ved Spitsbergens geologi er at det på flere steder, særlig i de store daler, forekommer kilder med temperaturer fra $0,5^{\circ}$ til 15° . Da Svalbards jordbunn er frosset fra 100 til 300 meters dyp, er det gåtefullt hvordan vann kan trenge opp gjennom dette mektige telelag. Jeg skal ikke her innlate meg på å oppstille noen forklaring på dette forhold. Sammen med vannet kommer ofte opp gassarter, særlig metan, (gruvegass, sumpgass) som er brennbar, videre kvelstoff og svovelvannstoff. Hvor disse gassarter stammer fra har man heller ikke noe kjennskap til.

En slik gasskilde ble funnet i 1918 ved radiostasjonen i Grønfjord ved at der ble gravet veiter for vannet, og dette samlet seg tilfeldig der hvor gassen kom opp. En senere analyse viste at den besto vesentlig av metan. Det skal være maskinist Karl Jensen ved radiostasjonen og formann hos Store Norske, S. Simonsen, som oppdaget at den var brennbar. De satte fyr på den oppstrømmende gass, som brente med høy flamme i lengre tid. Slik gass som strømmer ut av jorden kan være et indisium på at det forekommer olje i fjellagene. Det er riktignok ikke vesentlig metan, men andre brennbare gassarter.

Det finnes på Spitsbergen også forskjellige avsetninger, bl. a. skifer som lukter av bensin, som kan tyde på at der finnes oljeforekomster i Spitsbergens fjell.

Gasskilden ved Grønfjorden vakte stor interesse hos det engelske selskap The Northern Exploration Co., Ltd., og det dannet i 1918 et datterselskap som ble kalt Artic Oil Company A/S, hvis oppgave var å undersøke nærmere de indisier som fantes på oljeforekomster på øygruppen.

Gjennom en skrivelse av 5. desember 1918 fra Artic Oil Company til Utenriksdepartementet meddeles at dette selskap har tatt gasskilden med omgivelser i besittelse. Dette området lå på Store Norskes eiendom.

I 1920 sendte Arctic Oil Co. en oljegeolog ved navn W. J. Reynolds til Spitsbergen for å undersøke de indisier som fantes på oljeforekomster. Han fór vidt omkring, men fant bare et eneste sted hvor han kunne tenke seg at det var en sjanse til å finne olje, og det var gasskilden ved Grønfjorden. Han sendte på land folk med utrustning for oljeboring den 20. august. Dette ble øyeblikkelig rapportert til Karl Bay, direktør for Store Norske, som den gang oppholdt seg i Longyearbyen. Bay var en meget determinert og energisk mann og utrustet øyeblikkelig selskapets skip «Forsete» for å se hva som foregikk i Grønfjorden. Med skipet fulgte 12 mann foruten besetningen og dessuten presten (Thorleif Østenstad) og legen (Olaf Lie) på stedet. Da de kom fram, gikk Bay opp til Reynolds og sa at han boret på Store Norskes eiendom hva han ikke hadde rett til. Bay forlangte at han

med sine folk og apparater straks skulle forlate stedet. Reynold spurte Bay hvor mange mann han hadde. «Thousand,» svarte Bay. Reynold spurte så sin formann: «Do you think we can stand them.» «Oh, no Sir,» svarte formannen. Enden på det hele ble da at engelskmennene oppga sitt foretagende og gikk ombord på sitt skip.

Denne episode ble også behandlet i pressen («Tidens Tegn» og «Tromsø») for den 23. august.

Kampen mellom okkupasentene på Svalbard var en av de grunner som gjorde det innlysende at forholdene var uholdbare, og at det var helt nødvendig å opprette lovlige forhold på øygruppen. Etter langvarige forhandlinger mellom Norge, som den mest interesserte part, og andre makter, lyktes dette endelig ved at Norge overtok suvereniteten over Svalbard i 1925.

Litt om «flytende isøyer» og deres historie

Av

Bernt Balchen.

Hva vi i dag kaller flytende isøyer har vært kjente fenomener i Arktis i flere hundre år under navn som paleocrystiske isflak, landis og lignende. De nevnes av oppdagere som Parry, Mc'Clure, Greely, Janes, Cook og Peary.

Parry omtaler i 1820 et stort isflak som han så i det stredet som senere ble oppkalt etter Mc'Clure. Han anslo dette flaket til å være mellom 40 og 50 fot tykt og med en overflate som så ut som åsrygger med daler imellom.

I 1883 omtaler Greely at han i nærheten av Cape Baird, på nordostsiden av Ellesmere land i Hall Basin, så flere store isflak som var over 25 km lange og med en overflate som minnet om et bakkelandskap.

Nansen skriver at han i 1895 så et stort isflak nordenfor Frans Josef land, det lignet mest en øy dekket med is. Likeledes beskriver også Otto Sverdrup slike typer av isflak som han så nordenfor og rundt Ellef Ringnes land da han kom deropp i 1900—01.

Dr. Cook forteller om et stort isflak han kom på ute i polarisen. Etter hva vi vet i dag, kan det godt ha vært en isøy. Han skriver at de kjørte i to dager over gammel is uten skrugarder eller innefrosne iskoss. Han sier at isen nærmest lignet bre-is med hard, isete overflate og kun hadde små overflate-sprekker. Det var ikke mulig å si enten man var på land eller på havis.

Da admiral Peary var på vei tilbake fra Nordpolen i 1909, så

han nordvest for Ellesmere land i en hildring over isen land i det fjerne, og han kalte det Crocker land. Han skriver at han i kikerten så vidt kunne skimte konturene. Det eneste dette kan ha vært, er en isøy.

I 1918 har vi en annen melding om noe som også må ha vært en isøy. En avdeling av Stefansson Arctic Expedition på fire mann, under ledelse av Storker Storkerson, kjørte i midten av mars 1918 ut fra Cross Island, en liten øy rett øst for Beechey Point på nordkysten av Alaska, utover polarisen. Det var hensikten å prøve å nå opp til henimot 78 grader nord, og derfra dra østover til de kom i land på Prins Patrick Island. Etter å ha vært ute i cirka tre uker, ble de stoppet av en svær råk i pakkisen på kanten av et usedvanlig svært isflak. Storkerson forandret her sine planer og bestemte seg for å slå leir på flaket for å observere driften i Beaufortsjøen.

De oppholdt seg på dette flaket i syv måneder. Det var nok av sel omkring, så de kunne for den saks skyld godt ha vært der lenger. Det ga Storkerson og hans menn det inntrykk at det var nok å leve av selv ganske langt ute fra land, og dette støttet uten tvil Stefansson i hans teori om at man kunne leve av jakt og fiske hvor som helst ute i pakkisen — et emne som har voldt mange og lange diskusjoner, og en teori som nok er motbevist for de fleste arealers vedkommende.

Dimensjonene på dette isflaket ble beregnet av Storkerson til å være ca. 18 km \times 25, og han anslo tykkelsen til å variere mellom 20 og 6 meter. Hans beskrivelse av dette gamle flaket er helt i overensstemmelse med hva vi senere har observert av isøyene.

Den 14. august 1946 var et av 46th Strategic Photo Reconnaissance Squadron's B-28 maskiner på en rutine-tur over Polhavet fra sin base på Ladd Field, Alaska, da radaroperatøren så et kolossal isflak på radarspeilet. Det ble anslått til å være over 500 kvadratkilometer i areal. Det lå mindre enn 500 kilometer fra Point Barrow, Alaska. Flakets posisjon var 76 grader og 10 min. nord bredde og 160 grader vest lengde.

Oppdagelsen av dette flaket og dets eksistens ble holdt hemmelig i lang tid. Det ble først kalt «Target X», og senere, da det

Bernt Balchen.

ble funnet flere av samme sorten, ble det kjent under navnet «Target 1», eller T-1.

Det var mange spekulasjoner om hva «Target X» kunne være, hvor det kom fra og hva det ville bli av det med tiden. Da jeg så de første fotografiene av «Target X» i Washington høsten 1946, var det ingen tvil om at det var ett svært stykke av noe som var dekket med snø eller is. Om det var land eller et drivende isflak av de dimensjoner som er nokså alminnelige å se i Antarktis, var ikke mulig å kunne si, dertil hadde man for få informasjonen. I radaren viste det seg som land.

Senere observasjoner viste at T-1 var i bevegelse og følgelig måtte være et kolossalt isflak. Observasjoner i klart vær viste at det var et stort, tabulært isfjell som drev omkring i polarisen, av den typen som er vanlig i Antarktis, dog ikke så høyt over vannet som disse.

I de neste tre år ble T-1 fulgt av flyene som fløy på vær-observasjonsturer fra Alaska til Nordpolen og tilbake. Det var på vei nordover.

I desember 1951, over fem år etterpå, stoppet T-1 i sin drift på nordkysten av Ellesmere land, hvor det ennå er, etter å ha drevet cirka 2700 km fra dengang det først ble observert.

Den 3. mai 1952 landet oberstløytnantene Benedict og Fletcher fra det amerikanske flyvåpen på T-1 med en Dakota på ski-hjul understell. Samme dag landet de to også på isfoten på Ellesmere land, hvorfra det var antatt at isøyene stammet. De fant overflatekonturene akkurat de samme her som på T-1 og T-3, og dette bekreftet antagelsene om opphavet for disse.

Den potensielle verdi av disse isflakene både for vitenskapelige undersøkelser og militære formål var tidlig klar for oss alle som arbeidet med problemer i disse strøk.

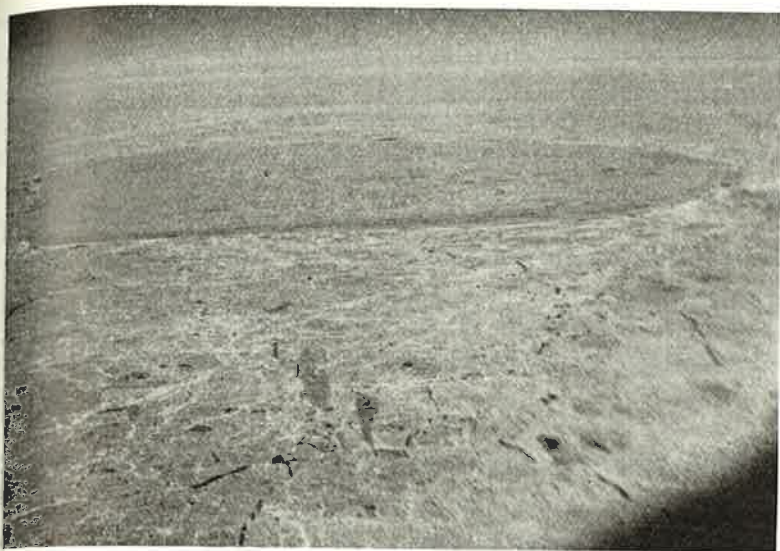
Oberstløytnant Fletcher hadde vært ved Alaskan Air Command siden mai 1950 som leder for 58 Strategic Reconnaissance Squadron, som flyr Nordpols-observasjonsruten. Han satte straks i gang med en planmessig søkning med radar etter andre mulige isøyer langs ruten mellom Alaska og Nordpolen, samtidig som det ble holdt rede på T-1.

Den 19. juli 1950 ble T-2 funnet av flyvere fra denne organisasjon på 86 grader 40 minutter nord bredde og 170 grader øst lengde.

Den 31. juli 1950 ble T-3 observert i radaren på 75 grader 24. min. nord bredde og 173 grader vest lengde. T-3 ble sett i klart vær den 24. august 1950.

Omtrent et år etterat T-3 var observert, sammenlignet oberstløytnant Fletcher noen luftfotografier tatt av Squadronleader Greenaway fra Royal Canadian Air Force i 1947, av hva han kalte for et stykke «landis», i nærheten av Isachsenhalvøya på Ellef Ringnes Land i en posisjon av 79 grader 50 min. nord bredde og 104 grader vest lengde. Det viste seg ved sammenligning at disse fotografiene var av samme isflaket. Med andre ord, fra april 1947 til juli 1950 hadde T-3 drevet cirka 1800 kilometer.

Ved gjennomgåelse av fotoarkivene i Alaskan Air Command

En isøy.

viste det seg at et av flyvåpnets fly hadde fotografert et isflak utenfor Prins Patrick Island den 9. juli 1948. Dette viste seg også å være identisk med T-3.

Disse punkter gir oss i hvert fall en definitiv rute av T-3's drift. Det er nå på vei tilbake mot det punkt hvor det først ble observert i 1947. Det er i ethvert tilfelle såpass nær nå at man trygt kan oppkonstruere den ruten man kan vente det vil følge i den neste tiårsperioden.

Ved siden av disse tre flakene er der to andre slike flak ute i polarisen som er blitt fotografert av det amerikanske flyvåpen. Det ene ble fotografert 28. juni 1948 på 82 grader nord bredde og 104 grader vest lengde, nordvest for Axel Heibergs land. Det var 12—14 kilometer langt og omtrent like bredt. Man har ikke funnet det igjen senere.

Det andre flaket ble funnet i juli 1947 utenfor Cape Columbia på nordkysten av Ellesmere land. Dette flaket har antagelig drevet østover langs land. Det ble fotografert igjen våren 1948 cirka

40 km østenfor der det først var observert. Fotografier av kysten ved Cape Nares på nordsiden av Ellesmere land viser et avbrekk fra isfoten hvori to av sidene på dette isflaket passer nøyaktig inn. På denne måten kan dets opprinnelse etableres.

I tillegg til de store isøyene er det en rekke mindre flak som er observert i polhavet og det kanadiske arkipelag.

På nordost Grønland, ved munningen av Independence-fjorden, på sørsiden av denne og rett vest for den danske værstasjonen Nord, ligger et slikt flak som antagelig har vært der ganske lenge. Jeg så det første gang sommeren 1942. Det ble fotografert av Eigil Knuths ekspedisjon i 1950, og det ligger der den dag i dag.

Da jeg i oktober 1948 gikk tilbake til aktiv tjeneste ved det amerikanske flyvåpen, fra hvilket jeg hadde hatt permisjon den tid jeg var i Norge etter krigen som direktør for DNL, ble jeg beordret til tjeneste ved Alaskan Air Command som sjef for 10th Rescue Squadron.

10th Rescue Squadrons oppgave er å foreta ettersøkninger, yte hjelp og assistanse og å evakuere folk i alle forekommende nødsituasjoner hvor annen hjelp ikke er tilgjengelig.

Alaskas veisystem er langt fra utstrakt, og heller ikke er landets øvrige kommunikasjonssystem utbygd i særlig grad foreløpig. Når det gjelder å komme et sted i en fart, blir det å fly. Dette gjør at 10th Rescue Squadron alltid er på farten ett eller annet sted for å hjelpe og for å hente skadede eller syke og bringe dem til hospital eller lege. I de årene jeg var i Alaska, hadde vi gjennomsnittlig en evakuering annenhver dag året igjennom.

Operasjonsområdet var hele Alaska og de tilstøtende, øde strekninger. I det arealet vi dekket i vårt redningsarbeid, inngikk også sektoren fra nordkysten av Alaska til Nordpolen. Når det trengtes, sto 10th Rescue Squadron også til disposisjon for tilkallelse til den arktiske del av det kanadiske arkipelag. Vi hadde endog en evakuering fra Thule på Grønland i 1949, da en av den danske besetningen på den kombinerte dansk-amerikanske værstasjonen hadde fått en snert av hundepisken i øyet mens han var ute på

en kjøretur med ett av hundespennene på stasjonen. Det var nødvendig med øyeblikkelig legebehandling om han ikke skulle miste synet. Jeg kom innom Thule fra en tur over Nordpolen på en treningstur med en del av navigatørene fra 10th Rescue. Vi tok mannen med oss til Fairbanks, hvor han fikk behandling ved militærsykehuset. Senere returnerte han til Thule via Nordpolen på en av våre andre treningsturer.

Man kan spørre hva vi hadde å gjøre helt oppe ved Nordpolen i vårt arbeid, men som det vil fremgå av det foregående, har det amerikanske flyvåpen allerede siden 1946 foretatt regulære flyvninger fra Alaska til Nordpolen og retur med spesielle fly, i den hensikt å ta værobservasjoner på disse strekningene. Disse flyvningene, som går under navnet «Ptarmigan flights», har øket i takt med betydningen av å få mer detaljerte værmeldinger for den tiltagende trafikk over disse egner. For en tid siden passerte de sin tusende tur til Nordpolen.

Det var vår oppgave i 10th Rescue å overvåke disse flyvningene om noe skulle hende. Vi måtte være klare på korteste varsel til å dra ut på leting og eventuelt redningsarbeid.

Jeg fant fort ut at det var langt igjen før vi var fullt ut rustet for slike operasjoner. Først og fremst hadde man ikke gjort seg opp noen mening om størrelsesordenen av en ettersøkning skulle et fly gå ned i pakkisen, hvilke arealer dette innebar å gjennom- søke, hva som ville trenes av fly, hvor baser kunne etableres, fra hvilke man systematisk kunne gå over polarbassenget på kortest mulig tid, hvilke av værstasjonene på det nordamerikanske kontinent man skulle arbeide ut fra, samt hva som måtte forberedes for å kunne nå disse og for å begynne operasjoner med en gang.

Det var nødvendig å sette opp et system for søkningen, og våre besetninger måtte trenes opp skulle de kunne utføre disse oppgavene effektivt. Treningen måtte baseres på presisjons polar- navigasjon. Radiofrekvenser måtte velges for sambandet mellom flyene og operasjonskvarterene, som burde være på værstasjonene så langt nord som mulig. Besetningene måtte trenes i bruken av radio, radar og de andre hjelpemidlene som er nødvendig for navigasjon på disse breddegrader.

Med hensyn til selve redningsarbeidet i polarisen, foretok vi en systematisk rekognosering av pakkisen for å bringe på det rene så godt det lot seg gjøre hvor stor prosent av isen som var skikket for landing med våre fly på ski eller med våre helikoptere. Vi forsøkte også å danne oss et bilde av hvilke krav som vil stilles til fremtidige flytyper for dette arbeid.

Vi måtte skaffe oss det rette utstyr for på kort varsel å kunne etablere en stasjon ute på isen, hvor vi kunne slå oss ned for så å prøve å rekke fram til det havarete fly inne i isen hvor vi ikke kunne lande. Dette igjen krevet spesielt utstyr, både for å ta seg fram over isen og for å bringe skadede tilbake til et sted hvor de kunne bli hentet med fly. Alle disse oppgavene trengte spesialtrening.

På våre treningsturer fløy vi ikke bare til Nordpolen. Vi kunne for eksempel dra ut fra Alaska til 85 grader nord bredde og 165 grader vest lengde, her fikk så besetningen ordre om å sette kurs for Cape Columbia eller et annet sted. Dette stilte store krav både til navigatørene og den øvrige besetningen. Det måtte absolutt presisjonsflyvning til, og mannskapene lærte det og likte det.

Neste problem var landinger på pakkisen. Denne treningen foregikk fra Barter Island på nordkysten av Alaska, hvor vi hadde en stasjon med nettopp disse formål for øyet. De flytypene vi brukte til dette arbeidet var Dakotas på ski-hjul, Cessna modell 1945 på ski, helikoptere samt glidere tauet av Skymastere.

Vi tok til med dette programmet våren 1949. I løpet av et års tid ble det — da vi var kommet i gang — foretatt cirka 200 landinger på polarisen opp til omtrent 500 km fra land nord for Barter Island. De fleste av disse ble utført av oberstløytnant Eugene Strousse. 150 av landingene ble foretatt med Dakota, de øvrige med Cessna. I tillegg til dette hadde vi cirka 100 landinger med våre helikoptere.

Med gliderne foretok vi en rekke landinger med påfølgende opptrekk. Jeg hadde tre spesielle Skymastere til dette bruk. Disse flyene hadde også ekstra tanker for «long range search». Det var ett av disse flyene jeg benyttet da vi i september 1949 fløy non-stop fra Fairbanks til Oslo på 22 1/2 timer.

Resultatet av disse prøvene var at vi fant ut at vi alltid kunne finne en plass å lande ute i isen innen rimelig distanse fra et eventuelt ulykkessted. Man må dog være forberedt på å treffe bort i vanskelig is og råker for å kunne nå fram til et fly som er nødlandet. Derfor trenet vi også besetningene til å ta seg fram over isen fra Barter Island med det utstyr som de måtte ha med seg. Det ble mange forandringer vi foretok med dette utstyret ettersom vi høstet erfaringer på disse øvelsene.

For å lære mannskapene å leve i dette klimaet, sendte jeg dem ut besetningsvis med en instruktør på en ukes tur hvor de måtte tilbakelegge en distanse på 70 km. De var kun utstyrt med de klær de ville ha på seg når de fløy i de egne, sin «survival kit» og en gammel fallskjerm, som de benyttet til deksel eller til å legge under seg. De bar alle saker selv, bygde forskjellige typer snøhus for hver natt og sov i dem, kokte sin egen mat osv. Alle som en likte disse turene. De klarte å gjøre dem komfortable med hva de hadde, og vi fikk ingen frostskafer å snakke om.

Jeg anså det av stor betydning at besetningene fikk fortrolighet med polarklimaet, at de visste med seg selv at de kunne klare seg ute selv i minus 40 kuldegrader eller mere og finne det levelig med hva de hadde med seg fra flyet. Det ga dem selvillit på disse lange turene. Sommerstid fikk de stifte bekjentskap med tundra, fuktighet og mygg. De lærte seg til å være meget omhyggelige med hva de hadde i sine «survival kits», at innholdet passet for årstiden og samtidig at det passet for dem personlig.

Ut fra dette arbeidet kom ganske naturlig spørsmålet om å etablere stasjoner ute på pakkisen for andre formål.

I mai 1950 skrev jeg et forslag om dette. Det gikk ut på at man burde gå i gang med undersøkelser for å finne fram til en passende type mobile hus eller telt som kunne benyttes til å etablere et nett av stasjoner på pakkisen ved hjelp av fly. (Russerne gjorde presis dette sommeren 1954.)

Disse stasjoner skulle tjene som baser for værvarsling, radarvarsling, navigasjonshjelp, vitenskapelig forskning og rednings-tjeneste.

Med et nett av disse stasjoner på polarisen ville vårt kjennskap

til is og hav over disse uendelige arealene øke hurtig. Det ville gi våre vitenskapsmenn anledning til å samle data om isens bevegelser og årsakene til dem, havstrømmer, dybder, livet i havet og havbunnens beskaffenhet. Den militære verdi ville også være av stor betydning skulle en konflikt oppstå mellom øst og vest.

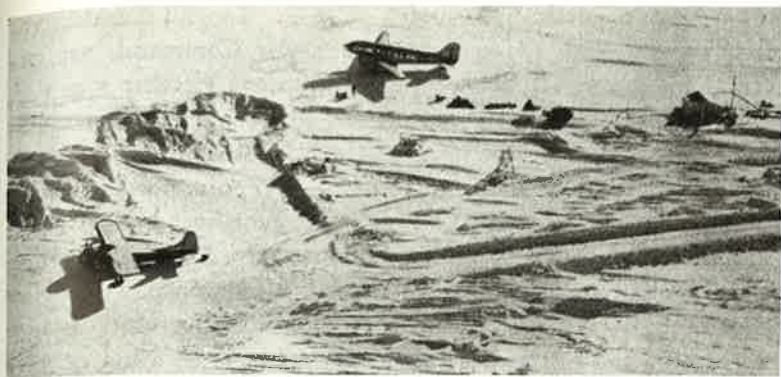
Min plan ble godkjent av Alaskan Command, og første ledd var å etablere en stasjon på pakkisen nord for Barter Island. Den 13. juni 1950 mottok jeg et direktiv om å sette opp en eksperimentalstasjon ca. 300 km nord for Barter Island før 15. august 1950. Jeg valgte kaptein Brinegar til prosjekt-offiser for disse operasjonene, og han arbeidet med dette helt til han landet på T-3 med den første gruppen.

På grunn av dårlig vær og redningsarbeider på flere kanter som tok fly og folk bort fra dette prosjektet i lange tider, kom dessverre ikke gruppen av gårde fra Barter Island før i februar 1951.

Jeg ble i januar det året beordret til Washington og Thuleprosjektet, og fulgte de senere hendelser på Barter Island fra disse to stedene.

Den gruppen som dro ut, besto av 8 mann med kaptein Brinegar som leder. Etter planen skulle de etablere stasjonen på et gammelt isflak, om et slikt kunne finnes. Istedenfor dette valgte de — imot alle tidligere formaninger — å lande på en råk, cirka 180 km fra Barter Island. Isen her var fin og jevn å lande på i motsetning til den mer ujevne overflaten på den gamle polarisen, og hadde vært altfor fristende.

Først landet en Cessna for å prøve isen, derpå ble utstyret fløyet inn i 16—17 vendinger med en C-47 på hjul. Leiren ble satt opp på denne isråken istedenfor på et gammelt flak rett ved siden av. Den besto av 4 Jamesway hytter som var utstyrt med værvarslingstjeneste og hadde radiosamband med Barter Island. Det var meningen at denne første stasjonen skulle være på isen i to-tre måneder for å vinne erfaringer med hensyn til utstyr for fremtidige stasjoner som skulle kunne være mobile, kunne settes opp på et minimum av tid, flyttes hurtig om så ønsket, og som skulle kunne slippes ned i fallskjerm. Det var enn videre planen senere

Barter Island.

å søke etablert én permanent stasjon til en begynnelse ute på pakkisen med mer hensiktsmessig utstyr for den slags stasjoner.

Brinegars stasjon var i drift i 23 døgn. På den 23. dagen røk det opp til storm. Først åpnet råken seg, så ble den klemt sammen av den tunge isen omkring. Leiren som sto på den tynne isen ble knust til pinneved i løpet av en halvtimes tid. Besetningen kom seg i sikkerhet og ble senere på dagen evakuert til Barter Island av en Dakota på ski. Den måtte lande på en liten tilfrosset råk cirka 4 km fra leiren og ta folkene ombord der.

Dette var en lærepenge for fremtiden, og en som folkene slapp billig fra. Hadde leiren vært satt opp som planlagt på et gammelt isflak, hadde den høyst sannsynlig stått gjennom stormen. Imidlertid dempet ikke denne hendelsen entusiasmen for å fullføre prosjektet.

Våren 1951 gikk 10th Rescue Squadron i gang med å gjøre klar materiell og utstyr til å sette opp en stasjon på T-3, under ledelse av kaptein Brinegar. T-3 var på denne tiden ca. 1300 km nord for Point Barrow ifølge radarobservasjonene fra 58th Weather Reconnaissance Squadron. Dårlig vær brakte utsettelse etter utsettelse, og en tid kunne man ikke finne T-3. Planene ble derfor utsatt inntil videre.

Den 20. mars ble endelig 10th Rescue Squadron's plan realisert,

da en Dakota på ski-hjul landet på T-3. Kaptein Erhardt var pilot, general Old, sjefen for Alaskan Air Command, var co-pilot. Landingspartiet besto av oberstløytnant Fletcher som sjef, kaptein Brinegar som prosjekt-offiser, kaptein Green som radiooperatør, samt vår egen landsmann dr. Kåre Rodahl.

T-3 var blitt funnet igjen på 88 grader 17 min. nordlig bredde og 166 grader vest lengde. Det ble holdt bemannet helt til våren 1954. Besetningene ble rotert ved hjelp av fly. Man hadde endog en tid en landingsstripe for fly med hjul der oppe. I løpet av denne tiden ble det foretatt en rekke vitenskapelige observasjoner som sikkert har gitt meget verdifullt materiale til å utvide vårt kjennskap til disse nordlige egnene.

Helt til 5. mai 1954 var det ikke andre besøkende på eller over T-3 enn våre egne fly. På denne dagen ble besetningen overrasket av et uanmeldt fly som plutselig viste seg og fløy over dem i ganske lav høyde. Man fikk tatt gode fotos av det så alle detaljer og merker kom fram tydelig. Det var den første visitt fra naboen på den andre siden av Polhavet. Flyet var et russisk to-motor Ilyushin type 12 transportfly, utstyrt med hjul. Følgelig måtte det ha tatt av fra en rullebane, enten fra deres base på Rudolf øya på Frans Josef Land eller også fra en rullebane laget på en av deres isbaser. T-3 var på denne tiden drevet sydover til ca. 400 km fra Nordpolen.

Vi vet nå at både vest- og østblokken har sine stasjoner utover polarisen, hvor de driver observasjoner og undersøkelser hver for seg på hver sin side av en usynlig grenselinje der oppe i isen og ensomheten.

Begge har gjort sin tilstedeværelse kjent for hverandre og verden. Ifølge opplysninger fra Sovjetpressen hadde russerne 19 stasjoner på polarisen sommeren 1954 for observasjoner, trening av personell og uteksperimentering av det rette utstyr for slikt arbeid.

Sovjet har to stasjoner i polarisen som har vært permanent bemannet i over ett år, og som driver i samme evjen som T-3. De har numrene PN-3 og PN-4. Disse stasjonene har ganske store besetninger og er meget vel utstyrt etter fotografiene å dømme.

Deres arbeid er lagt an på en meget større skala enn det programmet som ble godkjent for T-3. PN-4 er kun ca. 100 km fra T-3 og i tillegg til dette er den på drift nedover mot Ellesmere land.

For å bygge et effektivt forsvar i luftfartens tidsalder, for å kunne få den best mulige varsling mot luftangrep med atom- eller vannstoffbomber, enten det blir fra bemannede fly eller raketter, har både vest- og østblokken sett seg nødsaget til å avansere til de arktiske strøk etter siste verdenskrig; flyene har tvunget dette fram. I dag står man like overfor hverandre ved utpostene oppe i polarisen, på toppen av kloden.

Hva general Arnold, sjefen for det amerikanske flyvåpen i siste krig, skrev i 1945, er i dag et uomstøtelig faktum: «Hvis en tredje verdenskrig skulle komme, blir dens strategiske senter Nordpolen.»

I luftfartens tidsalder er Nordpolen sentrum for den siviliserte verden.

Norge og polarfolkene

Av

Helge Kleivan.

Artikkelen var nærmest ment som en slags innledning til et arbeide om «Fridtjof Nansen og polarfolkene», men forfatterens avreise til Labrador satte en foreløpig stopp på den videre utarbeidelse. Derav den relativt korte omtale av Nansens arbeider.

Nordmannen *Hans Egede* var den første skandinav som i nyere tid ga en utførlig skildring av Grønlands eskimoer på grunnlag av egne iakttagelser, da han i 1741 i København ga ut boken «Det Gamle Grønlands Nye Perustration». Hans virksomhet der nord ble innledningen til landets nye misjons- og kolonisasjonsperiode. Den ble også innledningen til den helt enestående utforskning av innbyggernes språk, kultur og forhistorie, som har fortsatt med største energi fram til våre dager, og som har gitt Danmark en ledende stilling i den internasjonale eskimoforskning.

Senere ble det slik at nordmennene i Arktis vesentlig konsentrerte seg om oppdagelsesferder og forskning innenfor den fysiske geografis mangfoldige områder. Men det er likevel en side ved norske polarforskeres reiser i Arktis som fortjener en nærmere omtale i denne sammenheng. Uansett hvilke oppgaver de var reist mot nord for å løse, traff de ofte sammen med eskimoer og andre arktiske folk. Sine inntrykk og iakttagelser skrev de ned, og disse notater dannet grunnlaget for de populære beretninger som ble gitt ut etter de forskjellige ekspedisjoner. Selv om forholdsvis få av disse nordmenn hadde forutsetninger for å gjøre en skapende forskningsinnsats innenfor etnografien, skylder vi dem stor takk. Bøker fra polarstrøkene har helt siden den klassiske tid i norsk

polarforskning ble innledet med Nansens Grønlands-ferd, vært folkelesning i vårt land. Et stort publikum har derved stiftet bekjentskap med mange ærlige og kloke beskrivelser av polarlandenes beboere. Det er grunn til å tro at disse skildringer har hatt atskillig betydning for lesernes holdning til og syn på naturfolkene i sin alminnelighet. Disse bøker har på denne måte trolig hatt en viktig oppdragende innflytelse gjennom årene. Bare *det* gir grunn nok til å minnes forfatterne i takknemlighet. Vi skal heller ikke glemme hva det har kostet av slit og kamp i en ugjestmild natur å bringe hjem de erfaringer som ligger til grunn for denne litteratur.

At de fleste av disse menn har opptrådt på en hensynsfull måte og ikke har utnyttet de innfødte, er et faktum som avspeiles i den velvilje og hjelpsomhet de er blitt møtt med. De var for øvrig nødt til å opptre med takt og hensyn, — for de var ofte avhengige av de innfødte som veivisere, som hjelpere ved fangst, transport og liknende. Vi har likevel grunn til å tro at denne opptreden ikke så meget var «en dyd av nødvendighet», som det at de fleste var i besittelse av en sunn og fornuftsbetont innstilling, fjern fra enhver form for diskriminering. Og der ute, i kamp med de hardeste naturforhold på jorden, ble hjemmegjorte begreper om den hvite manns overlegenhet på alle områder snart stilt i skarpt relieff til en håndgripelig virkelighet.

Det er ikke meningen her å gi noen fullstendig bibliografisk oversikt over norske verker av det slag vi har nevnt. Vi må nøye oss med en kortfattet omtale av noen av de viktigste verker av polarfarere og vitenskapsmenn.

1. *Nordmenn på Grønland, 1721—1814.*

Vi har så vidt nevnt hva Hans Egedes innsats har betydd for ettertidens kolonisasjonsarbeid og forskning i Grønland. Sønnene Niels og Paul Egedes innsats må heller ikke glemmes, særlig deres betydning for studiet av grønlendernes språk kan knapt overvurderes. Det er også riktig å minne om at et stort antall nordmenn var knyttet til så vel misjon som handel i Grønland gjen-

nom de 93 år som gikk fra Hans Egedes landgang til Norges atskillelse fra Danmark i 1814.

Mange av disse nordmenn har gjennom embetsrapporter, avhandlinger, dagbøker og brev gitt interessante opplysninger av største verdi om liv og skikker i «det gamle Grønland». Forbausende mange av dem synes fylt av en varm omsorg for det folk de kom til å virke blant. Det vil her være umulig å nevne alle de navn som egentlig kunne fortjene en plass i denne oversikt. Men som et eksempel kan vi nevne en mann, hvis innstilling til grønlenderne er preget av den fineste humanisme. Det er nordmannen Johan Christian *Mørch*, som arbeidet for den kongelige grønlandske handel i nær 30 år (1785—1813). Da han etter en tids forflytning kom tilbake til Fredrikshaab på Sørvest-Grønland, ble han sterkt grepet av den triste utvikling som hadde funnet sted i løpet av få år. Han skrev en avhandling til handelsdireksjon, der hans omsorg for befolkningens velferd og fremtid er et hovedmotiv. Han beklager her at grønlenderne har forfalt til drikk og kortspill, og peker på at man bare kan skade dem gjennom tilførsel av rent européiske matvarer. Etter en ganske sterk kritikk av denne form for handel, kommer han med sitt hjertesukk: «O, I ædelmodige, som tænke at gjøre godt og virke følgeriige Onder: Maatte man dog i Tiide lære at gaee den rette Middelvei! . . . Hielper den trængende Forhverver med fornøden Redskab; klæd den pjaltede Enke, de nøgne Faderløse.» Direksjonen bør innhente kyndige menns uttalelser om folkets tilstand «med hensyn paa dens Vedvarenhed som grønlandsk Nation». *Mørchs* ord viser at han tenker langt ut over dagen, «paa fierne Fremtid», som han sier.

Skal man få et riktig bilde av disse nordmenns virke blant grønlenderne, har man bare ett sted å søke sine opplysninger, nemlig i H. Ostermanns skrifter. Særlig da i hans 2-binds verk «Nordmænd paa Grønland, 1721—1814» (Oslo, 1940). Dette veldige verk bygger på arkivstudier og personlig innsamling av data gjennom et langt liv, og vil for alle tider stå som en hovedkilde til Grønlands historie i det første hundreår etter Egedes landgang.

2. Eskimoenes trofaste venn.

Fridtjof Nansen har i en rekke bøker og artikler skrevet om de arktiske folk, og hele livet igjennom hadde han en usedvanlig sterk interesse for studiet av naturfolkene. At denne interesse var langt mer enn en tilfeldig fritidsbeskjeftigelse, ser vi best av det faktum at han i en alder av over 55 år for fullt alvor begynte planleggingen av en etnografisk ekspedisjon til Asia. I siste del av dette skrift skal vi komme nærmere inn på dette spørsmål, og i det hele tatt søke å kaste lys over denne side av Fridtjof Nansens rike livsutfoldelse. Vi må her nøye oss med en rent summarisk oversikt over den del av hans verker hvor han meddeler oss sitt kultursyn og beskriver arktiske folk.

Allerede før Grønlands-ferden holdt han våren 1888 et foredrag om «Grønlands Indbyggere», og i sin første bok, «Paa ski over Grønland» (1890), har han en levende og velskrevet beretning om det første møte med eskimoer på Grønlands østkyst. I den nevnte, første utgave av boken gir han også en inngående skildring av sine reiser og opplevelser blant befolkningen i Vest-Grønland vinteren 1888—89. I sin medfølende og dypt personlige bok «Eskimoliv» (1891), bygger han dels på egne iakttagelser fra sitt halvårs opphold blant vestgrønlanderne, og dels på tidens betydeligste skrifter om eskimoene og Grønland.

«Da «Fram» i 1893 sto østover langs Sibir-kysten, ble skipet besøkt av samojeder. Nansen var også i land og kjørte med samojediske hundesleder, for å prøve noen av de hunder som var skaffet ham i Sibir. Ekspedisjonen hadde imidlertid hast med å nå lengst mulig østover før vinteren satte inn, så det ble denne gang ingen tid til et nærmere studium av befolkningen. I boken om denne berømte ferd, «Fram over Polhavet» (1897), finnes det bare en kort, men karakteristisk bemerkning om européerens selvgode medlidenhet med disse «stakkars vilde». Han gir også et kort, men rystende glimt av de russiske kjøpmenns metoder når de handlet med de innfødte: «Når en kjøbmand har fåt drukket en stakkar fuld, flår han ham og kjøber alt han vil for en spot-

pris; til slutning viser det sig så, at samojeden tilmed er blit sin „velgjører” skyldig» . . .

I Nansens veldige studie over utforskningen av jordens nordlige strøk i tidlige tider, «Nord i tåkeheimen», (1911), får man et mektig inntrykk av hans inngående studium av de eldste litterære kilder om polarfolkene, så vel Grønlands eskimoer som sjøsamer og fjellsamer i de nordligste deler av vårt eget land.

I boken «Gjennom Sibirien» (1914), vier han stor plass til beskrivelsen av befolkningen langs ishavskysten østover til Jenisei og sørover langs elven. Her er også et rikt billedstoff til belysning av disse folks materielle kultur.

Vi har alt nevnt hvordan denne interesse for naturfolkene opp-tok Fridtjof Nansen gjennom hele livet. Karakteristisk er det at han midt under Grønlands-stridens kokende opphisselse, skrev en artikkel (1924) der han uten noe hensyn til personlig popularitet kjølig spør om det ikke først og fremst er eskimoene som har rett til Grønland. Og bare to år før sin død (1928) skriver han et forord til en kanadisk bok om eskimoene, der hans ord kanskje er valgt med større forsiktighet enn da han skrev sin ungdoms flammende appell, «Eskimoliv», — men med et hjertelag og en varme som er usvekket gjennom de 37 år.

3. Verdens nordligste folk.

Den evnerike unge polarfareren Eivind *Astrup* (1871—95), som tross sin altfor tidlige død rakk å gi løfter om en stor fremtid, er vel i dag lite kjent. Som 20-åring ble han tatt ut som medlem i løytnant, senere admiral, Pearys ekspedisjoner til Nord-Grønland, 1891—92 og 1893—95. Sammen med Peary reiste *Astrup* med hundespann tvers over innlandsisen til den fjord på nordøst-kysten som senere kalles Independence-fjorden, og tilbake. Det var en reise på om lag 2000 kilometer, tilbakelagt på vel 90 dager: En av de fineste prestasjoner polarhistorien kan fortelle om, og skildret av *Astrup* med en selvfølgelig bramfrihet som er helt betagende. Ekspedisjonene hadde begge ganger sin faste stasjon nær Polar-eskimoene, — verdens nordligste folk. (De

betegnes ellers Smithsund-eskimoene eller Kap York-eskimoene, og senere ofte Thule-eskimoene etter stasjonen Thule, opprettet av Knud Rasmussen og Peter Freuchen i 1910.)

Bare 24 år gammel skrev Astrup sin bok «Blandt Nordpolens Naboer» (1895), rikt illustrert, delvis med forfatterens egne tegninger. Leilighetsvis forsøkte han også å tegne ned noen av eskimoenes melodier. Dette siste er jo en særdeles vanskelig oppgave, som man slett ikke uten videre er i stand til å løse selv om man kan ha relativt gode musikkteoretiske forutsetninger. Astrups forsøk på dette område har da heller ikke unngått kritikk fra de sakkyndige, bl. a. fra den norske musikkforskeren Christian Leden. Men dette gjelder på ingen måte Astrups bok, der han gir en inngående og forbausende moden skildring av dette uberørte polarfolk på randen av den bebodde jord.

Situasjonen var jo den at eskimoene ved Smith Sund, bl. a. på grunn av den geografiske isolasjon, ikke var trukket inn i den utvikling som alt i et par hundreår hadde vært i ferd med å endre så meget i vestgrønlandernes levetilstand. Her oppe blant verdens nordligste mennesker var en rusten spiker eller et stykke jernbånd stadig en sjeldenhet så stor at eiermannen kunne regne med en økning av sin prestisje blant boplassfellene. Det var et folk i steinalderen, hvor jegerne dro på reinsdyr-jakt med bue og pil (isatt steinspiss), og hvor isbjørnen ble felt på den eldgamle måte med lanser. Det er derfor forståelig at Astrups bok om dette folk alltid vil finne interesse hos fag-etnografen. Dette var for europeerens erkjennelse «nye mennesker», som Knud Rasmussen betegnet dem i sin reisebok få år senere.

4. Spor etter mennesker.

I motsetning til Nansens og Amundsens reiser, synes den 2. «Fram»-ferd (1898—1902) i forhold til sine betydelige forskningsresultater å være forbausende lite kjent. Polarveteranen Otto Sverdrup (1854—1930), som var med på begge Nansens ferder, var sjef for denne ekspedisjon til den store, ukjente øyverden nordvest for Grønland. Under ledelse av kartografen Gunnar

Isachsen (1868—1939), ble det på denne ferd kartlagt et veldig landområde hvor ingen hvit mann før hadde satt sin fot — mer enn $\frac{2}{3}$ av Norges flateinnhold.

Bortsett fra turen fram og tilbake via Grønland, kom ekspedisjonen ikke til å befare områder hvor den kom i berøring med eskimoer. Likevel ble dens arbeid ikke uten interesse for den arktiske kulturforskning. Langs Jones Sund på sørenden av Ellesmere Land, ble det funnet en rekke forlatte eskimoboplasser, — hytteruiner og teltringer. Det var meget fortjenstfullt at disse vitnesbyrd om mennesker ble nøyaktig geografisk bestemt og merket av på de karter Gunnar Isachsen utarbeidet. Disse karter er tatt med som bilag til Otto Sverdrups to-bindes verk om ferden, «Nyt Land» (1903), der han også i et kort kapittel omtaler de gamle boplassene.

Om noen skulle beklage at det den gang ikke ble gjort forsøk på å grave ut de nevnte boplasser, så skal det minnes om hvor ytterst beskjedne kunnskap man den gang hadde om eskimoenes forhistorie. Det er jo tiden fra begynnelsen av 1920-årene fram til i dag som er eskimo-arkeologiens æra, og som har brakt oss den kunnskap vi nå eier om utviklingen av kulturene i nord og deres vandringer i de siste årtusener. Det er meget tvilsomt om man på dette tidspunkt, for over 50 år siden, ville ha vært i stand til å tyde funnene på en holdbar måte, så lite sammenliknende materiale som det fantes.

5. *Eskimoene ved den magnetiske nordpol.*

Roald *Amundsen* kom under sine mange ferder flere ganger i kontakt med arktiske folk. Særlig god anledning til etnografiske studier fikk han under «Gjøa»-ferden (1903—06). I boken «Nordvestpassagen» (1907), gir han et rikt og sympatisk bilde av de kanadiske Netsilik-eskimoene, som han lærte å kjenne under overvintringen i Gjøa-havn. Han samlet også opplysninger om eskimo-grupper fra tilstøtende områder, bl. a. fra Iglulik-eskimoene i øst.

Amundsen sier i skildringen av Netsilikene: «Det er paa dette

omraade mangfoldige kilder og autoriteter, jeg kunde ha opsøkt for at gi mine læsere et mere fyldestgjørende kapitel om eskimoerne; — men jeg har med vilje undlatt at læse dem netop av frygt for at komme til at meddele hvad andre og ikke jeg selv har set og oplevet med dem.» — — Dette er jo en fremgangsmåte som avviker sterkt fra Nansens, da han skrev «Eskimoliv», — men slett ikke forkastelig. Når man skjønner Amundsens forsiktede grundighet i det meste av hva han foretok seg, gir denne opplysning boken ytterligere tyngde som et pålitelig dokument. I alle fall har forfatteren en sjelden evne til å trekke fram alle vesentlige trekk, og til å se det funksjonelle i kulturen.

Gjennom to år fikk han kontakt med om lag ti forskjellige eskimo-grupper. Under ferden videre vestover overvintret «Gjøa» nær Mackenzie-elvens delta. Amundsen gir også en del opplysninger om eskimoene i dette område. Boken er illustrert med en stor og verdifull samling fotografier. Det skal her nevnes at ekspedisjonens danske nestkommanderende, Godfred *Hansen*, i sin bok om ferden, «Den norske Gjøa-Expedition . . .», (København 1912), også gir en skildring av de sentrale eskimo-grupper.

Amundsen brakte hjem et rikt materiale fra eskimoene som gave til Universitetets Etnografiske Museum, der det sammen med et utvalg av hans fotografier er montert i «Gjøa»-samlingen. Takket være hans usvikelige grundighet og dype interesse for naturfolkene, har vi her i landet nok den mest omfattende samling som overhodet finnes fra Netsilik-eskimoene. Her vil den som er interessert i eskimoenes materielle kultur, kunne se til eksempel hele det kompleks av store og små redskaper som ble brukt ved åndehullsfangsten, som i dette område nådde sin mest fullkomne utvikling.

I sin bok viser Amundsen en sjeldent fordomsfri og forståelsesfull innstilling til naturfolkene, og leder derved tanken til Fridtjof Nansen. Han slår fast at de av eskimoene som var minst berørt av sivilisasjonen, ubetinget var de hederligste, og etter hans mening de lykkeligste. Og han hevder at det må stå «som en uavviselig pligt for de civiliserede nationer, der kommer i berøring med eskimoerne, at verne om dem og ved love og strenge forskrifter

verge dem mot de mange farlige og slette sider av den saakaldte civilisation». Hans beste ønske for vennene der nord, sier han, er «at civilisationen *aldrig* maa naa dem».

Roald Amundsens måte å behandle eskimoene på, hans strenge påpasselighet når det gjaldt å lønne dem på en tilbørlig måte for alle tjenester, kan stå som et lysende eksempel for alle som kommer i kontakt med naturfolk.

STUDIER BLANT SIBIR-FOLKENE

6. Sojotene — reinnomader ved øvre Jenisei.

Den norske zoologen Ørjan Olsen, som bl. a. ledet den norske Sibir-ekspedisjon til Jeniseis kilder, var en meget bereist forsker. Han reiste i store deler av Asia, Australia, Polynesia, Afrika, Nord- og Sør-Amerika. Selv om han hadde en naturvitenskapelig utdannelse, kom han på grunn av sine vidtspennende interesser også til å befatte seg med studiet av naturfolkene. Han har skrevet et stort antall bøker, så vel vitenskapelige skrifter som reisebeskrivelser.

Fra sitt opphold blant de mongolske reinnomadene, sojotene, ved øvre Jenisei skrev han boken «Et primitivt folk» (1915). Det var på det tidspunkt trolig den eneste mer omfattende skildring av en eiendommelig nomade-kultur, sterkt preget av påvirkninger både i åndelig og materiell henseende fra China og Mongolia, men også fra Nord-Sibir. Han har også brakt hjem samlinger fra sine reiser, og i Etnografisk Museum i Oslo er det montert et fengslende og særdeles sjeldent materiale fra sojotene.

Det er på sin plass å nevne dette arbeid her, selv om det skildrer et folk som ligger utenfor det egentlige arktiske Sibir. Grunnen er bl. a. at dette folk har et næringsgrunnlag som i mangt er beslektet med det vi finner hos flere av polarfolkene i den gamle verden. Det samme gjelder deres religion, til tross for at den også har innslag av buddhisme, særlig blant de mer bofaste kveg-sojoter

mot vest. Forfatteren gir en inngående fremstilling av reindriften og dens plass i økonomien ved siden av jakten, og denne del av boken er trolig den betydeligste. Det står dog igjen å nevne at Ørjan Olsen synes å være preget av den hvite manns kulturhovmot og fordommer, noe hans bok bærer preg av. De «riktige» normer og livsytringer synes for ham å være lokalisert til hans egen kulturform. Når det gjelder skildringen av moralske og hygieniske forhold hos sojotene, glemmer forfatteren at han finner seg blant mennesker under helt andre naturforhold og med forutsetninger totalt forskjellige fra hans eget folks.

7. *Reintsjuktsjere og kysttsjuktsjere.*

Da «Maud»-ekspedisjonen under Roald Amundsens ledelse i 1918 forlot Norge, var hensikten å gå østover langs Sibir-kysten og så fryse inne og begynne en isdrift over Polhavet som «Fram» gjorde det i 1893. Ingen hadde vel den gang tenkt seg at denne ekspedisjon skulle vare lenger enn noen annen polar-ekspedisjon (1918—25). Det ble en uopphørlig kamp mot drivisens veldige krefter, og en prøve på menns tålmot som det sjelden er sett make til. Selv om «Maud» ikke kom inn i den planlagte drift, ble der i løpet av de 7 år samlet et veldig materiale på det naturvitenskapelige område.

Etter fire år forlot Amundsen skipet i 1922 for å fly over Polhavet. Naturforskeren Harald Ulrik *Sverdrup* ble som et av de få av ekspedisjonens opprinnelige medlemmer ombord gjennom hele ferden. Det var han som gjennom disse år trofast skjøttet det vitenskapelige arbeid, foretok målinger i hav og luft, registrerte magnetisme osv.

Man vil tro at mindre enn 7 års kamp mot kulde og mørke kunne passivisere selv det mest energiske menneske. Men til H. U. Sverdrups heder skal det sies at han fulgte det gamle motto om å nytte tiden. Da «Maud» i 1919 frøs fast i isen ved Ayon-øya på den østsibiriske kyst, oppfordret Amundsen ham til å gå i land og leve en tid sammen med rein-tsjuktsjerne, som i dette område

har sine årstids-vandringer mellom kysten og innlandet med rein-hjordene.

Fra sitt nær 8 måneder lange opphold blant rein-tsjuktsjerne — som den gang var et av de minst kjente folk i det østlige Sibir — skrev Sverdrup straks han kom tilbake til kysten beretningen «Blandt rentsjuktsjere og lamuter». Den ble første gang trykt i Roald Amundsens bok «Nordost-passagen» (1921). Den er senere trykt på tysk med enkelte endringer, — «Die Renntier-Tschukt-schen» (Hamburg 1928). I 1938 ble den utgitt som egen bok, «Hos tundra-folket», med ubetydelige endringer fra første offentliggjøring.

Dette folk var som sagt meget lite kjent. Flere av de rein-tsjuktsjere Sverdrup kom til å leve blant, hadde aldri før sett en hvit mann. Denne beretning vil derfor bli stående som en viktig kilde til rein-tsjuktsjernes liv før sivilisasjonen trengte inn og revolusjonerte tilværelsen. Særlig betydningsfullt var det at forfatteren hadde så god tid at han klarte å lære seg språket. Derved kunne han trenge til bunn i mange problemer som ikke lot seg avsløre gjennom den blotte iakttagelse. Dette sammen med hans karakteristiske evne til å se sammenhengen i kulturen, har gitt oss en monografi av høy klasse over dette folk.

Sammen med rein-tsjuktsjerne bodde det om vinteren en del lamuter. De skiller seg sterkt fra tsjuktsjerne, både i språk og levevis. Ved hjelp av tsjuktsjisk som alle lamuter behersket, kunne forfatteren også trenge inn i deres levevis og tankeverden.

Som hos samene lengst i vest og eskimoene lengst i øst, er det også blant tsjuktsjerne en tvedeling i en kystkultur og en innlandskultur. Nettopp på grunn av de store vansker «Maud» kom ut for, og som hindret gjennomføringen av isdriften slik den var planlagt, ble følgen at det på denne ekspedisjon bød seg særlig gode sjanser til å studere befolkningen på Asias nordøstlige hjørne. Særlig heldig var det at det ble den samme mann som fikk studere begge grupper av tsjuktsjere.

Våren 1921 foretok H. U. Sverdrup og Oscar *Wisting* en sledeferd på nær 2000 kilometer, langs kysten rundt den østlige del av Tsjuktsjer-halvøya ned til Holy Cross-bukta og tilbake. De

skulle foreta magnetiske observasjoner, og ville samtidig søke å få et innblikk i hvordan kystbefolkningen nå levde. Det var selv-sagt en stor fordel at Sverdrup hadde lært seg språket under sitt opphold på tundraen, slik at han tross dialektforskjelligheter kunne forstå alle de tjuksjere han møtte på kysten. Videre hadde Wisting vinteren før reist med hundeslede fra Chaunbukta til Beringstredet og tilbake, og han hadde derfor et bra kjennskap til forholdene på nordkysten. Under de skiftende vær og føreforhold, og ofte i livsfarlige situasjoner slet disse to menn seg fram fra boplass til boplass. Da ferden var gjennomført etter vel to måneder, hadde de besøkt praktisk talt hver eneste bebodd liten flekk på kysten. Foruten det inngående kjennskap Sverdrup skaffet seg til kulturen over dette store område, merket han av på sitt kart antallet av familier på hver eneste boplass, slik at han ved avslutningen av reisen faktisk hadde foretatt en fullstendig folketelling.

I boken «Tre aar i isen med „Maud”» (1926), har Sverdrup tatt med beretningen om sine iakttakelser fra kysttsjuksjernes og de asiatiske eskimoers liv, i «Med hundeslæder rundt Tsjukt-sjerhalvøen». Han gjorde samme erfaring som Roald Amundsen blant de minst påvirkede av eskimoene, og skriver: «Gjestfriheten er i det hele meget stor, særlig på nordkysten, hvor befolkningen endda staar paa et mere oprindelig standpunkt.» Forfatteren kritiserer sterkt myndighetene for at de ikke hadde gjort noe effektivt for å bekjempe sykdom blant tjuksjerne, særlig en smittsom eksem som var uhyggelig utbredt. I det hele var kystens beboere langt mere «et synkende folk» enn tundra-folket, noe man vel ikke minst kunne tilskrive den lange kontakt med de hvite ved kysten. Ofte dessverre med hvite av dårligste kvalitet.

Men Sverdrup har tro på at dette polarfolk skal kunne overleve, tross alle de mørke skygger møtet med sivilisasjonen har kastet inn over deres tilværelse. Han tror at de som en gang tar arbeidet opp vil få «en taknemlig opgave, for tjuksjerne har mange gode egenskaper. Arbeidet vil imidlertid bli vanskelig og kræve mænd som kjender tjuksjerne, deres karakter og deres

sprog ut og ind, saa det vil ta lang tid; der vil gaa mere end en generation i graven før tsjuktsjerne igjen er blit et sundt folk, som fuldt ut vil kunne hævde sig i kampen for tilværelsen her ved grænsen av den bebodde verden».

Forfatteren tar i sine bøker fra studiet av tsjuktsjerne det forbehold at han ikke er fagmann, og derfor er avskåret fra å gi åndfulle sammenlikninger med forholdene hos andre naturfolk. Til det kan man trygt svare: Hvor ofte er ikke de nye idéer innen etnografien kommet fra folk «utenfor faget!» Hvor ofte ble ikke det solide feltarbeid gjort av såkalte «amatører». Vi kunne sette opp en lang liste med fremtredende navn innenfor kulturforskningen, hvis utgangspunkt var helt andre fag, ikke minst naturvitenskapene. Selvsagt kan det virke mer eller mindre imponerende når man i beskrivelser fra et naturfolk finner sidelange henvisninger til forholdene hos andre folk. Men slike henvisninger forteller ikke nødvendigvis at den oppgave som foreligger er løst på beste måte. H. U. Sverdrup skriver ikke om annet enn det han selv har sett og har kunnet finne ut av på sikkert grunnlag. Og han har sett meget, og har forstått enda mer.

Professor Sverdrup har skjenket sine notater og samlinger fra tsjuktsjerne til Universitetets Etnografiske Museum i Oslo.

I tilknytning til det nevnte studium av kyst-tsjuktsjerne, skal vi nevne at den bereiste nordmannen Johan *Koren* høsten 1908 avla et kort besøk hos kyst-tsjuktserne ved Anadyrbukta. Han bodde bare en uke hos de innfødte, og i hans lille artikkel «Blandt Tschuktserlandets beboere» (Det Norske Geografiske Selskabs Aarbog, 1909) synes det som om han er glad når dette korte opphold er over: «Det er nærmest overflødig at bemerke, at det ovenpaa disse otte dages oplevelser „smagte” godt at faa nyde mine amerikanske venners gjæstfrihed under resten av sibirieopholdet — indtil jeg med en liden handelskonnert kunde sætte kursen mod det forholdsvis civiliserede Alaska.»

Korens opphold var selvsagt altfor kort til at man kan ta hans påstander og slutninger for høytidelige. Hans gane var for fin

til tsjuksjernes mat, og han besværer seg utidig meget over folkets urenslighet. Han taler dog om «et meget intelligent folk», «sjelden lærenemme», og fremhever åpenhet og gjestfrihet.

— — —
De menn vi hittil har omtalt hadde ikke etnografien som «fag» eller hovedbeskjeftigelse. Desto mer beundringsverdig er det at de med så stor entusiasme kastet seg over studiet av de fremmede folk når anledningen bød seg. De dyktigste av dem maktet å gi verdifulle bidrag til vår kunnskap om de arktiske folk. Vi må her også nevne noen nordmenn som gjorde studiet av naturfolkene mer eller mindre til en livsoppgave.

8. *En etnografisk samler av verdensklasse.*

Talende for den svake interesse det her i landet har vært for slike studier, er det at den mest bereiste og utrettelige av disse menn, Johan Adrian *Jacobsen* (1853—1947), måtte søke utenlands for å skaffe de pengemidler som trengtes til hans lite påaktede arbeide. Han ble født på Risøy i Troms, og var kanskje en av de nordmenn som har fartet videst om i verden på forskerferd. Det var ikke rart at han i et tysk tidsskrift ble betegnet som «Weltreisende». Etter å ha virket som ishavsskipper fra sine første ungdomsår, kom han til å bruke det meste av sitt liv som dyresamler for Hagenbeck og som etnografisk samler, vesentlig finansiert av tyske muséer. Det er tvilsomt om noen overhodet kan gjøre ham rangen stridig når det gjelder mengden av innsamlede etnografiske gjenstander.

Grønland besøkte han i 1877, Lappland i 1878, Grønland og Labrador i 1880, Alaska og Nord-Amerikas nordvestkyst i 1881—83, Sibir og videre bl. a. Sakhalin-halvøya 1884—85, og øyene omkring Celebes i 1887—88. I årene 1881—90 samlet *Jacobsen* særlig for Museum für Völkerkunde i Berlin, og dette kjente etnografiske institutt fikk ikke mindre enn 17—18 000 nye gjenstander gjennom hans virksomhet. Ja, en tid utgjorde hans bidrag til dette museum hele femteparten av dets store samlinger!

Han har skrevet flere bøker fra sitt rike reiseliv, og i sine reiseberetninger bringer han mange opplysninger og data av etnografisk interesse. Fra et fagsynspunkt var trolig Alaska-ekspedisjonen 1881—83 hans mest betydelige, og den brakte det rikeste materiale. Denne reise er beskrevet i boken «Capitain Jacobsen's Reise an der Nordwestküste Amerikas», utgitt i Leipzig 1884. Boken er utarbeidet av A. Woldt for tyske lesere, direkte etter Jacobsens dagbøker og notater. I en norsk utgave av boken (Kristiania 1887), har Adrian Jacobsen gitt en livfull og detaljert beretning om sitt liv fram til 1887.

Man får i denne bok et sterkt inntrykk av det slit og de lidelser han måtte utstå under lange sledeferder over Alaskas tundra, ofte i snøstorm og plaget av snøblindhet. Han besøkte også Prince William Sound, hvor vi finner de sørligste av eskimoene på Stillehavskysten, og boken inneholder noen anmerkninger om befolkningen i dette område. Det var ellers ikke før så sent som i 1933, under den første dansk-amerikanske Alaska-ekspedisjon, at dette folk ble gjort til gjenstand for en inngående vitenskapelig undersøkelse. Den fremstående danske kulturforsker, Dr. Kaj Birket-Smith, publiserte i 1953 det vitenskapelige verk om disse eskimoer, «The Chugach Eskimo». En stor del av illustrasjonene til dette verk er fotografier av gjenstander i Jacobsen-samlingene i Berlin, noe som gir et overbevisende vitnesbyrd om hans grundige samlerarbeid for snart trekvart hundre år siden.

Om Jacobsens reise til Sibir er det ikke gitt ut noe større skrift. Den interesserte leser vil imidlertid finne hans ekspedisjoner omtalt i flere av samtidens tidsskrifter og aviser. Særlig skal nevnes H. Rinks artikkel (i dansk Geografisk Tidsskrift, 1891—92), og O. Genets artikler om oppholdet blant golder og giljaker, samt på Sakhalin-halvøya, som alle bygger på Jacobsens egne notater. En lett tilgjengelig og høyst populær beretning om noen av Jacobsens ferder, har vi i den vesle boken han ga ut under titelen «Gjennom ishav og villmarker» (1944).

Adrian Jacobsen har gitt mange etnografiske gjenstander til muséene i Oslo og Bergen, men på grunn av forhold som alt er nevnt, kom det meste av hans samler-virksomhet til å tjene uten-

landske institusjoner. Denne mann som var på reiser i om lag 60 år av sitt lange liv, må ha vært i besittelse av en ganske usedvanlig psykologisk innsikt og forståelse. Uten disse egenskaper ville han aldri ha oppnådd den grad av fortrolighet som er en slik viktig forutsetning for den etnografiske samler.

På grunn av den kritikk som har vært rettet mot Adrian Jacobsen i forbindelse med noen grønlanderes opptreden i européiske storbyer, skal denne affære kort omtales.

I Tyskland var det i forrige hundreår en meget sterk interesse for «Völkerkunde», skjønt den undertiden kunne finne kuriøse utslag. Den berømte dyrehage-eieren Hagenbeck i Hamburg delte denne interesse for naturfolkene. I 1877 søkte han de danske myndigheters tillatelse til å sende en agent til Grønland for å samle etnografiske gjenstander og til å få med seg noen grønlandere til å medvirke ved fremvisningen av disse gjenstander i Europa. Den kjente Grønlands-forsker og embetsmann, H. J. Rink, ga overfor Jacobsen uttrykk for misnøye med at han ville ha en grønlanderfamilie med seg tilbake. Søknaden ble imidlertid innvilget, og som Hagenbecks representant reiste Adrian Jacobsen til Grønland. Det ble inngått avtale med seks grønlandere i Jakobs-havn, og i slutten av september ankom de til København. Jacobsen skriver i den nevnte biografi (1887) om grønlandernes Europa-opphold bl. a.:

«Vi opholdt os i Hamburg fra den 29de September til 23de Oktober og gjorde megen Lykke, da Hamburgs Indvaanere i tusindvis benyttede Leiligheden til første Gang at se Eskimoer. Den 26de Oktober kom vi til Paris, hvor vi blev engageret for «Jardin d'Acclimation». Her gjorde vi ogsaa stor Opsigt; især vakte Eskimoerne Beundring, naar de kjørte i Hundeslæder eller viste sig i sine smaa Skindbaade. Der havde aldrig været nogen saa fuldstændig ethnografisk Udstilling i Paris før. Vi blev her til den 17de Januar og reiste saa til Bryssel. Derpaa besøgte vi Köln, Berlin, Dresden, Hamburg og Kjøbenhavn. Hver Eskimo havde paa Reisen lagt sig op mellem 800 og 1000 Kroner, og dette overtraf aldeles deres Forventninger. Det største Antal Tilskuere, vi havde paa vor Turné, var ca. 21 000 Personer en Søndag

i Dresden, samt ca. 44 000 Personer i den zoologiske Have i Hamburg den 2den Paaskedag.

Den 14de Mai 1878 reiste Eskimoerne fra Kjøbenhavn og kom lykkelig og vel tilbake til sit Hjem igjen i Midten af Juli samme Aar» . . .

Som vi forstår av denne skildringen, så Jacobsen på denne fremvisning av grønlendere direkte som et ledd i sin etnografiske virksomhet. Det er jo en rent triumferende tone bak ordene når han konstaterer at det aldri har vært noen så fullstendig *etnografisk* utstilling i Paris før. At aktørene ble pent behandlet og fikk et skikkelig økonomisk utbytte av reisen bekreftes også på annet hold. Det er imidlertid etterspillet som har ført til at denne affære senere omtales med sterk kritikk. (Se A. Bertelsen: «Grønlænderne i Danmark», p. 117—24.)

Grønlenderen Okabak med kone og to barn kom hjem fra reise utstyrt med gode klær, redskaper etc., samt om lag 3000 kroner. Der ble kjøpt nytt hus, og kaffe og sprit manglet det ikke på for den som besøkte Okabak. Kronene trillet, og snart var familien kastet ut i den største elendighet. Den plutselig så rike mann brød seg ikke om å sørge for brensel, og da vinteren kom og vanskene meldte seg, begynte han å ta brensel av treverket i huset. Det gikk ikke bedre med de to andre grønlenderne som så plutselig var blitt rike, — de endte som fattigfolk på tiggerstien uten evne eller vilje til å skaffe seg utkomme gjennom jakt eller annen virksomhet. Liknende resultater av plutselig rikdom kjenner vi nok alle fra vårt eget samfunn. Forskjellen er vel bare at virkningene blir enda mer skjebnesvangre blant mennesker som er helt uten begrep om penge-husholdning.

Adrian Jacobsen så det som en viktig oppgave for enhver kulturturnasjon å skaffe rike samlinger til sine etnografiske muséer. Og det går, som nevnt, tydelig fram av hans egen beretning at han så det å la naturfolkene materielle kultur vises fram av dem selv, som et viktig ledd når det gjaldt å få det store publikum interessert. I 1878 møter vi ham så i Finnmark i ferd med å «indsamle ethnografiske Merkværdigheder». Herfra fikk han med en gruppe samer og 40 reinsdyr til en ny Europa-turné for Hagen-

beck. Også denne gang ble det stor publikumssuksess. I 1880 besøkte han Labradors østkyst, og fikk to eskimofamilier til å bli med til Europa. Etter å ha opptrådt en tid, døde de vinteren 1880—81 i Paris (Bertelsen, København 1945). Senere berettes det om en turné til av dette slag. I 1885 fikk han 9 indianere av Bella Cola-stammen på den kanadiske Stillehavskyst med til Europa. De reiste hjem etter endt turné sommeren 1886.

9. Musikkstudier blant polarfolk.

Christian Leden er en annen nordmann som for en stor del har måttet søke hjelp utenlands for å kunne finansiere sine ekspedisjoner til polarstrøkene. Han har gjennom flere år levd blant indianere vest for Hudson Bay og blant eskimoene nordenfor dem. Videre har han drevet studier blant grønlanderne. Ved siden av innsamlingen av gjenstander og etnografiske beskrivelser, har Leden gjort studiet av disse arktiske folks musikk og sang til sitt spesialfelt.

På grunnlag av musikkstudier blant polareskimoene sommeren 1909 og blant kanadiske indianere i 1911, utga han i 1952 boken «Über die Musik der Smith Sund Eskimo», i serien Meddelelser om Grønland, — trykt på tysk som det meste av hans publikasjoner. I forordet til dette verk gjør Leden rede for den ulykkelige skjebne som to ganger rammet hans arbeid. Først ble et manuskript om grønlandernes musikk ødelagt ved et tysk bombeangrep i 1940, og da så det hele var møysommelig rekonstruert, ble hans koffert med det nye manuskript stjålet! For tredje gang gikk han løs på oppgaven. I 1945 kom så i samme serie hans arbeid om østgrønlandernes musikk, bygget over feltstudier i 1910 og 1926.

Leden har under forberedelse et tredje skrift, — om vestgrønlandernes musikk, og vil senere utgi et arbeid om kanadiske indianer-sanger.

Fonogrammer og notater fra sine musikkstudier blant naturfolkene, har Leden skjenket til Universitetsbiblioteket i Oslo.

Muséene i Oslo og Bergen har kjøpt inn en rekke gjenstander fra hans reiser.

I reiseboken «Über Kiwatins Eisfelder» (Leipzig 1927), fra sitt treårs opphold blant kanadiske indianere, skildrer Leden de innfødte med personlig varme, og han fordømmer hvite pelshandlere og kjøpmenn for all den ulykke de har påført ødemarkens folk i sitt blinde profittbegjær.

Denne bok har imidlertid vært utsatt for sterk kritikk fra fagfolk. Den danske etnografen, Dr. Kaj Birket-Smith, som under den 5. Thule-ekspedisjon selv reiste i nøyaktig de samme strøk, hevder i en anmeldelse av boken i Geografisk Tidsskrift (København 1928) at den inneholder en gjennomført unøyaktighet i enkeltheter, særlig når det gjelder etnografiske opplysninger. Anmelderen hevder at det som berettes om eskimoene i dette strøk, like ofte er hentet fra Grønland og andre deler av eskimo-området som fra Barren Grounds. Birket-Smith nevner flere eksempler på dette, og konkluderer med å si at «som etnografisk kildekrift er det foreliggende værk fuldstændig ubrugeligt».

10. Innlands-eskimoer i Alaska.

En norsk polarforsker som har gjort en meget betydelig innsats når det gjelder studiet av naturfolkene, er forfatteren *Helge Ingstad*. Han har bl. a. gitt oss en skildring fra sitt flerårige opphold blant indianere i det nordlige Canada. Her skal imidlertid fremheves hans overvintring blant Alaskas innlandseskimoer, Nunamiut, ved Anaktuvukpasset i Brooksfjellene 1949—50. Hans bok «Nunamiut, Blant Alaskas innlandseskimoer» (1951), har stor interesse ut fra det faktum at den skildrer et folk som var så godt som ukjent, selv blant etnografene. Ingstad gir oss ikke bare en skildring som må glede enhver, men også en etnografisk beskrivelse av høy klasse. «Nunamiut» har da også vunnet stor anerkjennelse, ikke minst i den engelsk-talende verden.

Det er imidlertid også et annet forhold som har gitt Ingstads bok en særlig aktualitet, nemlig de dansk-amerikanske utgravin-

ger i Alaska 1939—41 og senere, som har brakt for dagen den gamle eskimoiske Ipiutaa-kulturen. Den er bl. a. karakteristisk ved en usedvanlig høyt utviklet ornamentalkunst. — De første utgravninger ble gjort ved Ipiutaa (Point Hope) i Nord-Alaska, av dansken Dr. Helge *Larsen* og amerikaneren Dr. *Froelich Rainey*. Senere utgravninger andre steder i Alaska, bl. a. ved *Deering*, har komplettert bildet av denne gamle eskimokultur. Det viser seg at ipiutaa-folket både har kjent hundesleder og snøsko, og må ha drevet reinsdyrjakt store deler av året inne i landet. Mange trekk i deres kultur peker nettopp mot Nunamiut, — de eneste helt innlandspregede eskimoer som i dag lever i Alaska.

Helge Ingstads psykologiske sans og innlevingssevne, og hans varme forståelse av naturfolkene, er i denne boken manifestert på en måte som sikrer den en plass blant de beste norske skildringer av arktiske folk.

ARKTISK STEINALDER

Vi har her helt unnlatt å omtale norsk innsats i sameforskningen, da den ville falle utenfor rammen for denne lille oversikt. Dette skille kan imidlertid virke kunstig, særlig for arkeologiens vedkommende, fordi de kulturene vi finner i et belte rundt Polhavet på så mange områder fremviser viktige fellestrekk. Forskningen vil vel forhåpentlig en gang bli i stand til på en overbevisende måte å sette steinalder-kulturene i det nordlige Norge i en mer direkte forbindelse med funn så vel i det nordlige Sovjet som i Sibir. Der står imidlertid meget arbeid igjen både i vårt eget land og i området østenfor.

Det er dessverre ikke mange norske arkeologer som har beskjeftiget seg med arktiske kulturer utenfor Finnmark. Her skal nevnes tre: professor *Ole Solberg*, magister *Søren Richter* og professor *Gutorm Gjessing*.

11. Arkeologien i Vest- og Øst-Grønland.

Gjennom studiet av små flintredskaper som var funnet på strendene omkring Disko-bukta, Vest-Grønland, kom Ole Solberg i sitt arbeid «Beiträge zur Vorgeschichte der Osteskimo» (1907), på spor av en eskimoisk steinalder-kultur av betydelig alder i Grønland. Hverken han selv eller andre var vel så tidlig i stand til å se rekkevidden av det perspektiv som her var antydnet.

I de snart femti år som er gått siden Solberg publiserte sitt arbeid, har danske arkeologer gjort en imponerende innsats til belysning av eskimoenes forhistorie så vel i Grønland som i arktisk Canada og Alaska. Inntil flere tusen år gamle kulturer stiger trekk for trekk fram av historiens tåker, og vandringsveier og vekslende livsvilkår der nord står klarere for oss år for år. Den tid er kommet da Ole Solbergs bramfrie innsats kan stå fram i det rette lys, og få sin plass som et beskjedent men likevel epokegjørende ledd i sammenhengen.

I 1932 publiserte professor Solberg resultatene av noen redskapsfunn som var gjort av to norske fangstmenn på Øst-Grønland, i artikkelen «Et boplassfund fra Moskusoksefjorden og bosetningen på Nordøstgrønland». Også i dette mindre arbeid om innvandringer til Grønlands østkyst, trekker han slutninger som danske eskimo-arkeologer den dag i dag betegner som riktige. Etter en analyse av de innbrakte redskaper, mener han å kunne slutte «at den bølge av inntrengende eskimoer som skyllet hen over den norsk-islandske koloni fra nordvest mot utgangen av middelalderen, var så stor at den forplantet seg til østkysten, hvor dens siste eftervirkninger kan spores helt nord i Eirik Raudes land, kanskje så tidlig som ved år 1500, kort før eller kort efter».

Det faktum at det sistnevnte funn ble tatt vare på av to våkne og interesserte norske fangstmenn, leder tanken selvfølgelig hen på en annen norsk arkeolog, magister Søren Richter, som selv

har levd fangstmännens harde liv i Nordøst-Grønland gjennom flere vintre. Under de lange fangstreiser merket han seg, med arkeologens vanlige årvåkenhet overfor terrengformene, alle uregelmessigheter som kunne antyde spor etter mennesker. Han fikk også sine fangstkamerater interessert i sitt arkeologiske arbeid, slik at de ga beskjed om alle spor etter bosetning. På grunnlag av feltundersøkelser i årene 1929—31 og sommer-ekspedisjoner i 1932 og 1933, publiserte Søren Richter sine resultater i 1934 i boken «A Contribution to the Archaeology of North-East Greenland». I tillegg til sine egne funn fra teltringer, hus og graver i Nordøst-Grønland, beskriver Richter en del gjenstander fra Eirik Raudes land som tre norske fangstmenn i 1930 brakte inn til Tromsø Museum. I sin konklusjon bemerker han at man i dette område finner så typisk sub-arktiske kulturtrekk som en høyt utviklet kajakk-fangst ved siden av høy-arktiske kulturelementer som er lite eller overhodet ikke kjent i resten av Grønland. Som et eksempel på det siste nevner han redskaper til åndehullsfangst på sel, og videre at jakten på landdyr må ha vært av atskillig betydning. Den lokale karakter som for en stor del preger nordøstkystens kultur, mener Richter kan bety at den opprinnelige befolkning må ha levd isolert i en relativt lang periode. Han slutter derfor at noen større folkebølge aldri har trengt inn i Nordøst-Grønland, men at mindre eskimogrupper kan ha vandret inn både fra nord og sør.

Man kunne ønske at Richter på grunnlag av sine feltundersøkelser hadde kommet med en mer omfattende drøfting av spørsmålet om den forsvunne østkyst-befolknings innvandringsveier. Den eneste gang det er sett innfødte i denne del av Grønland, var i 1823 da Clavering møtte 12 eskimoer som bodde i et selskinntelt på en øy. Denne øy bærer siden hans navn. Men på den annen side skiller han seg fordelaktig ut fra mange av sine kolleger, ved at han med stor forsiktighet unngår i trekke konklusjoner som hans materiale ikke kan underbygge.

12. *Steinalderfolk og eskimoer.**

Professor Gutorm Gjessing har i en rekke verker fra norsk steinalder trukket sammenlikninger med arktiske folk så vel i Asia som Nord-Amerika. I sin avhandling «Circumpolar Stone Age» (1944), tar han opp til kritisk behandling det gamle, men stadig aktuelle spørsmål: kan vi påvise en sammenhengende linje fra istidens reinsdyrjegere i Vest-Europa til våre dagers eskimoer?

Gjennom omfattende studier av de gamle jegerkulturer i det nordlige Norge, og undersøkelser av bl. a. de arktiske helleristninger, har forfatteren helt spesielle forutsetninger for å drøfte dette interessante og vanskelige spørsmål. Et originalt opplegg og en omfattende samling av arkeologiske paralleller har gitt Gjessings arbeid en sentral plass i den vitenskapelige diskusjon. Vi kan naturligvis her ikke gå inn på forfatterens argumentasjon og bevisføring, og må nøye oss med kort å referere konklusjonen: den likhet som klart er til stede mellom eskimo-kulturene og istidens jegerkulturer i Vest-Europa, skriver seg ikke fra en sammenhengende utviklingsmessig forbindelse, men må tilskrives påvirkninger fra et felles asiatisk sentrum.

Av Gjessings omfattende produksjon, skal her ellers bare vises til avsnittet om fangstfolk i to-bindsverket «Mennesket og kulturen» (1953), der han behandler Haida-indianerne i British Columbia, de kanadiske Satudene-indianerne og Netsilik-eskimoene. Han beskriver i dette verk også Jakutene i Nord-Sibir.

13. *Medisinsk forskning i Grønland og Alaska.*

Siktepunktet for denne oversikt var nordmenns møte med de arktiske kulturer. Når vi til sist omtaler to norske legers forskning i Arktis, faller det i grunnen ikke utenom den ramme som var satt opp, fordi deres medisinske studium av eskimoene har

* Professor dr. Knut Bergsland som er spesialist i arktiske folkeslags språk, har levert viktige bidrag til studiet av eskimoenes språk.

tatt opp problemer som i høy grad fortjener kulturforskningens interesse i dag.

Arne Høygaard foretok under en overvintring blant eskimoene i Angmagssalik i Øst-Grønland 1936—37 både ernærings-fysiologiske undersøkelser og et studium av de epidemiske sykdommers utbredelse og forløp.

Etter krigen har den energiske forskeren dr. med. Kåre Rodahl foretatt omfattende studier over det arktiske miljøes virkninger på menneskets fysiologi, bl. a. gjennom feltundersøkelser i fire eskimosamfunn i Alaska. Av dr. Rodahls tallrike publikasjoner, skal nevnes hans undersøkelse av eskimoenes stoffskifte, «Eskimo Metabolism» (1954), videre hans blod-undersøkelser og endelig hans studium av vitamin-kilder i arktiske strøk (1949).

Det er uråd her å gå inn på resultatene av disse viktige undersøkelser. Men som et eksempel på den interesse disse arbeider bør ha blant alle som beskjeftiger seg med kulturstudier, må det være tillatt å peke på at Rodahl konkluderer sitt studium av eskimoenes stoffskifte med at det av hans materiale ikke fremgår noe som tyder på rasebetingede forskjeller i stoffskiftet mellom eskimoer og hvite. På grunn av de mange mer eller mindre lett-kjøpte påstander som i tidens løp er slynget ut når det gjelder spørsmålet arv, rase og kultur, må vi hilse enhver vitenskapelig fundert undersøkelse over disse spørsmål med glede.

En Svalbard-original

Av

Werner Werenskiold.

På hjemturen høsten 1920 gikk ekspedisjonen med «Farm» innom Recherche Bay for å hente cand. min. Jakob Hersleb Horneman, som holdt vakt ved asbest-forekomsten der. Han bodde i en brakke, ganske alene. Han skulle nærmest passe på at ikke feltet ble okkupert av andre — en engelsk ekspedisjon lå ved Stranda, lenger ute i fjorden. Vi kom innover i vakkert vær. «Farm» la bi ute på bukta, og en båt ble satt på vannet. Kaptein Hj. Fr. Gjertsen og jeg rodde i land, med et par mann ved årene. Vi gikk opp til huset, et lite stykke fra stranden. Det så ut til å være øde og forlatt; vi åpnet en dør og kom inn i et rom i østenden. Her var ikke noe gulv — det var åpenbart blitt brukt til ved. På en benk lå noen svart-muggete brød. Vi gikk så inn i neste rom, her så det omtrent like fælt ut. «Her er ikke et menneske,» sa Gjertsen. «Jo, det er et kammers til,» sa jeg og banket kraftig på døren. Ut kom Horneman, med rødt hår og skjegg nedover skuldrene; han hadde en lorgnett, med det ene glasset horisontalt og det andre vertikalt, rett ut — den hang i en hysing som han hadde festet med en bek-kladd bak øret. Han hadde mistet alle knapper i klærne, og måtte holde buksen oppe med hendene. «Goddag, Horneman,» sa jeg, «nå kommer vi for å hente Dem.» «Nei, jeg skal ikke reise nå,» sa han. «Hvordan skal De da komme hjem til Norge?» spurte Gjertsen. «Jo, engelskmennene ute ved Stranda har lovt å ta meg med om en ukes tid,» sa Horneman. «Vi må allikevel ha skriftlig beskjed om at De ikke

Jacob Hersleb Horneman.

vil bli med oss,» sa Gjertsen. Så tok Horneman fram blyant og papir og skrev:

Recherche Bay, 20. august 1920.

Jeg ønsker medsendt «Farm» to tomfat og en bunt minebor.

Jakob Hersleb Horneman.

«Det er vel, men hovedsaken var jo at De ikke ville være med selv,» sa jeg. Så tilføyde han nederst på lappen:

Selv ønsker jeg ikke å medfølge.

Han trakk en blyantstrek rundt denne etterskrift og sendte den opp på plass mellom tomfatene og bor-bunten.

«Men har De mat da?» spurte jeg. «Ja, jeg har nok brød ute i skjulet.» «Det er jo svart av mugg.» «Jeg bare tørker det, så er det like bra,» sa han.

Gjertsen grunnet litt, så sa han at det var best at Horneman ble med ombord for å gi ordentlig beskjed til kaptein Hermansen, skipssjefen. Han ble da med robåten ut til «Farm», og gikk ned i salongen. Her satt han som en ulv i bur, skottet mistenksom til

alle sider — han var redd for å bli tatt med mot sin vilje. Kaptein Hermansen satte da opp en skikkelig erklæring som Horneman undertegnet. Så ble han satt i land, og «Farm» gikk for sikkerhets skyld innom engelskmennenes leir for å få sikkerhet for at de hadde lovt å hente Horneman. Dette hadde de aldeles ikke gjort, men de skulle nå allikevel ta en tur innom bukten og ta med Horneman til Tromsø.

«Farm» gikk så til Tromsø, hvor vi ble noen dager for å ordne opp med forskjellige ting. Engelskmennene kom, de hadde vært innom for å hente Horneman, men da var han borte. Det var ikke noe å gjøre med.

Året etter traff jeg Horneman i samme brakke. Han hadde da vært så heldig å få slått i hjel en storkobb-unge som han levde av i lengre tid. Han fortalte da om sine opplevelser siden siste høst. — Han rodde ganske alene over innløpet til Bellsund; da han var kommet forbi Mitterhuken, blåste det opp en utfallsvind som feide båten langt ut på havet; men der røk det opp en vestastorm så han drev i land på Lavnesset. Her fikk han båten over hodet i dragsuget, men han greide å komme i land og hale opp båten som han hvelvet opp på stranden, så den lå flofritt. Så trasket han til Green Harbour; her fikk han forskjellige jobber i løpet av vinteren.

Da det led ut på våren, ble Horneman urolig, han måtte passe på asbestfeltet. Dermed gikk han over land igjen sydover kystsletten til Lavnesset. Der er mange store elver underveis, men han kom da over dem alle. Han kom fram til båten; den var frosset fast til bakken under. Han hadde bare en pennekniv, og det gikk smått med å få spikket båten løs av isen. Omsider ble Horneman trett og la seg til å sove på bakken. Mens han sov begynte det å snø, men det merket han ikke. Da han våknet, fikk han se spor i nysnøen — en isbjørn hadde vært borte og snust på ham, men var så ruslet videre uten å ense den sovende.

Horneman fikk så båten på sjøen, og dermed rodde han tvers over Bellsund-kjeften og inn i Recherche-bayen til brakka ved asbest-feltet.

Eskimoiske stenalderkulturer i Arktisk Canada

Af

Jørgen Meldgaard.

Jørgen Meldgaard hører til den yngre garde av Danmarks mange fremragende arkeologer. I stor utstrekning har han virket i arktiske strøk, har bl. a. studert eskimokulturen på Øst-Grønland, Vest-Grønland og i Nord-Canada. Videre har han foretatt utgravninger av norrøne ruiner på Vest-Grønland og gjort en verdifull innsats også på dette felt.

Alt i alt er denne drivende og vidtflakkende danske arkeolog en mann vi i fremtiden nok vil høre fra.

Han forteller her om sin ferd til Nord-Canada som brakte nye og fengslende resultater.

H. I.

Da Erik Røde kom til Grønland fandt han spor af skrællinger både øst og vest i landet, beretter Are Frode. Arkæologiske spor, kan vi tilføje, for mennesker traf de ikke der. Og ganske ejendommeligt er det at kunne konstatere i dag, at vikingerne med disse «oldsager» havde fundet den gamle eskimokultur, som vi nu — efter dens opdageres egne efterladenskaber forlængst var blevet «oldsager» for arkæologien — har døbt Dorset kulturen. Genopdaget blev den først i 1925, og siden har arkæologerne ihærdigt søgt at opspore kulturen og dens utvikling, en jagt der i 1954 førte til de undersøgelser i Arktisk Canada, som skal skildres på de følgende sider.

Vikingerne traf senere eskimoer i live; de blev det første kendte polarfolk udenfor Europa. Æren for denne opdagelse tilfalder nordmanden Thorfin Karlsevne, som fra sin vinlandsferd i 1003—06 bragte de tidligste beretninger om skrællinger i de nye lande.

Det var indgående og detaillerede oplysninger, de kunne give efter hjemkomsten til de grønlandske bygder, mere indgående end de nok havde kunnet ønske, for de var kommet nærmere ind på livet af disse åbenbart stridbare folk end godt var.

Men for den verden, som lå søndenfor opdagernes kreds, forblev eskimoerne et sagnagtigt folk, og ude i de lærde cirkler degenererede de efterhånden til pygmæer og troldfolk.

Først hvalfangerskuderne og stormagternes ishavsekspeditioner sejlede igen i århundrederne efter middelalderen eskimoen og hans land ud af sagnverdenen. Tog ham endog til tider ombord på skuden og med hjem, for at folk selv kunne få syn for sagen. Sådant ser altså skrællingen ud! Hans stenalderliv på grænsen af eksistensmulighederne i isørknen gav flugt til fantasien i lige så høj grad som den ubekymrede Adam, andre traf på i sydhavsøernes overflod.

Men eskimoen fortsatte dog sit liv urørt i størstedelen af sit land — det forblev Ingenmandsland, og han forblev sig selv, så det 20. århundredes etnografer fik lejlighed til at studere ham. Idag er der næppe noget naturfolk, vi kender mere til, end eskimoerne.

Her er det dog arkæologen kan komme med sin indvending: hverken eskimoen eller hans kultur «forblev sig selv» gennem århundrederne; de eskimoer Karlsevne traf på var anderledes og et ganske andet folk. Og går vi endnu et årtusinde tilbage, kan det diskuteres om vi overhodet tør kalde deres livsform for eskimokultur.

Eskimo-arkæologiens arbejdsmark blev åbnet på Knud Rasmussens 5. Thule ekspedition til Arktisk Canada i 1921—25. Arkæologen var Terkel Mathiassen. Han sporede eskimoernes historie 700—800 år tilbage ved at påvise en udpræget hvalfangstkultur, «Thule Kulturen», som havde sat sine spor i form af solide jordsten vinterhuse på bopladser overalt langs kysterne. Oprindelsen til denne Thule-kultur blev senere sporet i Alaska, og den dukkede frem langs Grønlands kyster, da arkæologens spade kom i sving der også.

Men jævnsides med fundene fra Thule Kulturen viste der sig

Alraq, sagnfortælleren.

efterhånden antydninger af en endnu ældre kultur i Arktisk Canada og Grønland. Sporene var få og spredte, væsentlig møddingsaflejringer opblandede med de efterfølgende Thule folks oldsager. Men dog nok til at vise et fangst-folk, som med en meget afvigende kultur havde været udbredt fra Newfoundland i syd til Pearyland i nord, og fra den centrale del af Arktisk Canada til Syd- og Østgrønland. Efter det første findested ved Cape Dorset på Baffin Lands kyst blev den benævnt Dorset kulturen.

De arkæologiske udgravninger af Dorset kulturen, som blev foretaget i sommeren 1954, koncentreredes i Igloolik området på 69—70° nordl. br., i den nordlige del af Foxe Basin mellem Baffin Land og Melville halvøen. Ekspeditionen udsendes af Nationalmuseet i København og University Museum of Pennsylvania, og var støttet af Arctic Institute of North America. Deltagerne var Richard Emerick fra Philadelphia, Péré G. Mary Rouselliere fra Churchill i Canada, og denne artikels forfatter som var leder.

På dette sted i beretningen burde vel følge en beskrivelse af vort operationsområde som introduktion til Igloolik eskimoerne og deres land. Men jeg vil i stedet for lade eskimoen Alraq indføre

læseren til Igloolik. Vi sad en maj-dag hos ham på snebriksen; Alraq er den ældste af stammens ca. 300 individer, af udseende en patriark trådt ud af det gamle testamente, men af sind og væsen så eskimoisk som nogen. En gammel og vidtberejst storfanger — og en fortræffelig fortæller:

«Jeg har en meget gammel historie til jer,» begyndte han. «Sangujaq, som døde kort efter den første missionær kom til os Igloolingmiut, og som var meget ældre end jeg er, fortalte mig den. Og hans mor havde fortalt ham den, og sådan er den blevet fortalt fra mor til datter gennem fire slægtled. Dengang hændte det i Tunnunermiutstammen at en mand dræbte sin fjende oppe i Pond's Inlet, og han måtte flygte for at undgå hævn fra den dræbtes slægt. Han samlede sin familie og de bedste venner, og en lang karavane af slæder satte sig i det tidlige forår i bevægelse sydpå og tværs over Baffin Land. Gennem Steensby Fjord kom de ud på havisen i Foxe Basin. Og direkte i syd skimtede de øen Kagijuak, men hele vejen i vest vidnede den mørke horisont om den nære iskant. De holdt mod øen og fortsatte langs dens vestkyst i nogen tid. Så måtte de stoppe, de havde nået åbent vand. Men hvorfor også søge videre. Fangst dyr var der nok af. Hjorde af hvalros væltede sig dovent ut over iskanten, og sælerne lod sig ikke skræmme af menneskelugt. Og bjørnenes opførsel viste, at de følte sig som herskere i dette land.

De slog lejr på stranden. Kajak og Umiaq kom ud, og jagten var god sommeren igennem. Efteråret kom, og i den lille bugt Issingut begyndte husbygningen. Mange store huse blev rejst af sten og tørv. Så kom sneen, og isen begyndte at lægge sig på havet og sætte en stopper for kajakfangsten. Men snart ville isen være stærk nok til at de kunne fange sælen ved åndehullerne, og til at tage hvalrossen langs iskanten — håbede de. Sådan kendte de det fra Ponds Inlet. Men ugerne gik og isen brød op omtrent så hurtigt som den dannedes. Og i stedet for den store glitrende isflade, skurede og væltede isen sig i strøm og vind. Derude var hvalrosserne, men hvordan få fat på dem? I gruppen var der en kvinde, som var født og opvokset i Igloolik. Hun vidste det var nytteløst at vente på andre forhold, og om og om igen sagde hun

til fangerne: Igloolungiut går bare ud på isflagerne efter hvalros, og de har altid masser af kød. Gør I det samme, eller vi vil dø af sult! Men mændene vovede det ikke; de havde ikke fra barnsben af opnået den sikkerhed på fødderne, der krævedes her. Meget hellere gik de løs på isbjørnen med de korte spyd. Og bjørne var der endnu nogle af. Men så slap det sidste køddepot op og de følte sulten — — — —

Om foråret passerede fangerne fra Igloolik forbi Issingut. De så bopladsen, og i hvert hus, i husgangen og udenfor, lå resterne af beboerne. Kun i en hytte fandt de een overlevende, en kvinde. En af de andre derinde var spist op.»

— Sådan lød Alraqs historie. Og han mente, vi nok kunne finde frem til Issingutu. Han havde engang besøgt stedet, og han kunne tegne kysten for os.

Afslutningen på denne historie skal jeg gøre kort: 90 km. mod øst lå Issingut på vestsiden af Kock øen. 8 store sammensunkne husruiner lå der i en lille vig, og 31 menneskekranier blev samlet op eller gravet frem. Bjørneknogler dominerede blandt resterne af fangstdyrerne; 5 bjørnekranier lå i en dyngge på et husgulv. Ikku-mâ havde siddet og gravet i en husgang, da han rejste sig op og viste en løkke af hvalbarde frem til Pére Rouselliere: «Se, det er hvad én har hængt sig i, sådan gjorde de dengang, når der var hungers-nød!

Fundene var arkæologisk meget interessante. Traditionen sagde klart nok at det drejede sig om forfædre til de nulevende eskimoer. Imidlertid var hustypen af den gamle form som tilskrives Thule kulturen, og de fundne redskaber viser en blanding af Thule kulturens former, og de der er ibrug i dag. Her var intet, der tydede på det brud, som almindeligvis antages at skille den gamle hvalfangerkultur fra de nulevende Central eskimoers kultur.

Vi kan derfor hermed lade Issingut, og historien bag den, være illustrationen til både Thule- og Igloolik eskimoernes liv og kår, til den kulturform der benævnes den neo-eskimoiske, og som afløste en palæo-eskimoisk kultur: Dorset folkets kultur.

Dog kan Alraqs historie ikke gentage sig idag. Nu har den

hvide mand sæde centralt i området på selve Igloolik bopladsen, og Hudson Bay Co.s rød-hvide træhuse har butik med udvalg af eskimoens nødvendighedsartikler, som gives i bytte for hvide ræveskind og hvalrostænder. Handelen er livlig, den drives af to skotter. Som nabo møder man to franske missionærer, hvis bygning med sin højere tagrejsning, gotiske vinduesindramninger og malmklokke på stillads over døren, har fået et mere monumentalt præg på bekostning af det funktionelle. Her til Igloolik kommer da eskimoene, nogle jævnligt, andre langvejsfra en gang om året, for at få stillet legemets, som sjælens, fornødenheder.

Den 19. maj ankom vor tre-mands ekspedition til denne boplads. Rejsen startede i Churchill 1800 km, sydpå, i et lejet fly hvor en erfaren norsk pilot sad ved rattet. Skibsforbindelsen til Igloolik er begrænset til den — tvivlsomme — årlige forsyningsbåd i september.

For en arkæolog syntes landet ikke lokkende: een bølgende, hvid flade så langt øjet rakte. Men solen gik snart sin tur døgnet igennem på en skyfri himmel, og begyndte at afsløre skarpe kurver horisonten rundt. Brune pletter dukkede op hist og her, smeltede sammen under middagssolens varme, og sprang ud som flade kalkstenstoppe. Konturerne af lange og flade grusterrasser viste sig. Disse terrasser blev sommerens arbejdsmark. De hævede sig trappeformet langs Melville halvøens kyster og krandsede øerne til toppen, overalt vidnesbyrd om en landhævning gennem de årtusinder, der var forløbet siden isen forlod området. De spor vi fandt af fortidens kulturer lå fordelt på disse terrasser, som således blev det hylde-system hvorpå historiens forløb lod sig aflæse. En historie som viste sig at gå fra de ældste og højst hævede terrasser 57 m over den nuværende havflade, ned til de eskimolejre vi traf på strandbredden anno 1954.

På de første recognoseringssture gik slædesporene mod de ruiner fra Thule kulturen, som Terkel Mathiassen havde fundet frem til i 1922—23. Disse velbevarede tomter lå gennemgående på terrasser som nu var 4—8 m. over havfladen. Men Dorset kulturen var målet, og vi startede i felten med den forhåndsviden at den antagelig var til dels noget ældre end Thule kulturen, til dels

Hustomt under udgravning på Alarnerk's 20 m.-terrasse.

samtidig med dennes ældste fase i Canada. Følgelig måtte vi her søge i niveauet fra ca. 8 m. og opefter. Vanskeligheden var dog i første omgang, at vi ikke fuldt ud var klar over, hvad vi skulle se efter. I Pearyland havde Eigil Knuth fundet frem til højtliggende, nu næsten begravede, teltringe, men kulturens huse og grave var endnu ukendte. Og at oplede de miniatureagtige flintredskaber, som karakteriserer Dorset kulturen, var på forhånd ikke nogen opmuntrende opgave på de endeløse terrasser, selv om vi var bekendte med et fund af møddingslag udgravet af den engelske arkæolog G. W. Rowley på øen Abverdjar vest for Igloolik.

En vis portion held er som regel nødvendig for felt-arkæologen. Heldet tilsmilede os den 12. juni, da vi ved K'ekertardjuk på Igloolik — øens nordøst hjørne standsede vor afsøgning af 8 m. terrassen foran en svag, rektangulær forsænkning i gruset. En prøvegravning gav hurtigt løsningen, da de første hak med spaden

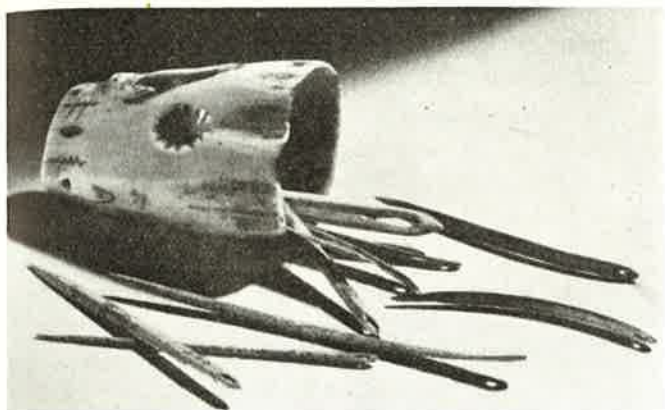
bragte flintblade og benredskaber op af den frostbundne jord: Vi stod overfor et af Dorset folkets huse. Den endelige undersøgelse af dette første Dorset hus viste et mærkværdigt lille, rektangulært husrum med åbent ildsted og en kort, nedgravet indgangspassage.

Tegnet på at foråret for alvor var kommet til landet fik vi, da vi vendte tilbage til Igloolik bopladsen. Her lå nu en række kasser gravet fri af sneen ved sydsiden af missionsbygningen, kasser med havejord, der skulle give grøbund til sommerens radiser og persille. Det var god, fed møddingsjord bragt fra Alarnerk på fastlandssiden. Vi besigtigede den — og fik vor store overraskelse. I jorden glimtede små stykker flint, affald fra Dorset-flintsmedens værksted . . .

Den 19. juni startede vi med to tungt læssede slæder mod Alarnerk på NØ-hjørnet af Melville halvøen, og dermed hjørnet af selve det amerikanske fastland. Alarnerk, nu en ofte søgt Sommerfangstplads, gav sæsonens rigeste fund.

Spreddt op over terrasserne fra 8 m. højde til områdets højeste punkt 22 m. over havet, og dækkende ca. 3 km², sporede vi i de nærmest følgende dage den ene rektangulære forsænkning efter den anden: ialt 208 Dorset huse. Ikke blot stod vi nu som de første ved en Dorset boplads med hustomter; bebyggelsen var desuden den største kendte eskimoiske boplads i Canada og Grønland. Det var dog klart, at alle disse huse ikke havde været beboet samtidigt, idet de talrige strandvolde tegnede kronologiske skillelinier tværs over terrænet. Sammenholdt man de bebyggede strandvoldes højde med de ændringer af husformer og oldsager, som ved den videre undersøgelse kunne konstateres fra niveau til niveau, viste det sig muligt at opdele Alarnerk i et antal zoner, hver repræsenterende en kulturperiode. Som et arbejdsgrundlag har jeg derfor gruppert Dorset kulturen på Alarnerk i 5 tidsperioder, I—V.

Bortset fra kulturens boligformer, som skal nærmere omtales senere, gav denne boplads også oplysninger om gravene. Der synes endog at kunne udskilles tre typer, gruber med eller uden en flad, dækkende høj, og et kort rektangulært stenkammer, alle tre dog med fællestræk, at åbenbart kun dele af den døde skelet er grav-

Nålebus med synåle. Af hvalrostand. Alarnerk, Dorset periode IV.

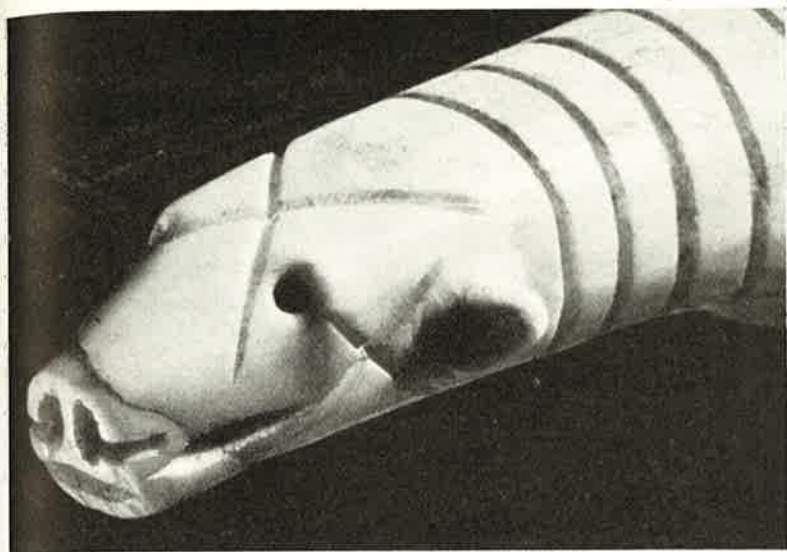
lagt, medens gravgodset ofte er rigt med smukt dekorerede genstande.

Strædet mellem Melville halvøen og Baffin Land, Fury and Hecla Strait, blokerer med sine ismasser enhver sejlads året rundt. Her var det Parry blev standset 1821—23 på sin søgen efter NV-Passagen. Øst for Igloolik og Alarnerk, i den nordlige del af Foxe Basin, er isforholdene heller ikke gunstige for større skibe, men med en eskimo ved rorpinden af en gammel «hvalbåd», som vi i maj havde fået bragt op sydfra pr. slæder, besluttede vi os til en recognoceringstur over til Baffin Lands grundfjæld, for i højere niveau'er end de 22 m. på Alarnerks flade kalkstensland at søge efter spor af en ældre bebyggelse. Båden havde den fordel at kunne slæbes over mindre strækninger af fast is ved 4—5 mands hjælp, et forhold der også gør bådtypen yderst velegnet til hvalrosjagt. Sommeren igennem har en hjord, hvis størrelse vi anslog til godt 1000 dyr, tilholdt ude øst for Alarnerk på et stort omkringdrivende felt af drivis, og blot en to-dags tur gav hver gang en sikker, fuld last på 5—6 dyr til vore eskimoiske hjælpers vinterdepoter.

Baffin Lands turen varede fra 14.—26. august og indfriele helt vore forventninger. På et betydeligt antal lokaliteter blev Dorset

kulturens bopladser fundet, og her hvor regulære sten, granitblokke, var til rådighed som byggemateriale, var også husruinerne bedre bevaret. Det endelige billede, vi nu kunne danne os af boligen, var et hus med rektangulær grundplan, hvis størrelse gennem tiderne har varieret noget, men almindeligvis er ca. 4×5 m. Ret tidligt i udviklingen, i periode III, viser der sig imidlertid adskillige store «Fælleshuse» på indtil 14×7 m. Små, åbne ildsteder ses på gulvflade, brikse langs væggene. Der kan ingen husgang spores før periode V, hvilket vil sige at den i hvert fald ikke kan have været forsænket, som i de senere eskimoiske huse i Canada og Grønland. Derimod er selve husrummet nedgravet en smule, indtil $\frac{1}{2}$ m. Radikale ændringer i husbygningen sker der først på et sent tidspunkt, nemlig på det niveau, hvor Thule kulturens huse dukker op. Af de indvandrede hvalfangere lærte de først og fremmest at bygge en forsænket husgang, d.v.s. kuldefælden; men dessuden blev husrummet gjort smallere og med små siderum til ildsted og forråd. Også brugen af en enkelt forhøjet briks ved endevæggen blev overtaget.

Denne udvikling fandt vi bedst repræsenteret på sydspissen af den store Jens Munk Island, ved Cape Elwyn, eller Kapuivik som stedet benævnes af Iglook eskimoerne. 48 velbevarede Dorset husruiner lå her fordelt på terrasser fra 8 m. til 23 m. over havet, ganske parallelt med forholdene på Alarnerk. Landhævningen af kalkstensområdet på Melville halvøen og det nordlige Baffin Lands grundfjæld må således være foregået i samme tempo. Men ved Kapuivik var landet højere end omkring Alarnerk, og havede strandterrasser trak her deres linier på tværs op gennem klippepartiernes små dalstrøg til store højder. Terrasse efter terrasse blev trinvis afsøgt ovenover husene i 23 m. niveau'et, men intet spor vidnede om bebyggelse ældre end Dorset kulturens periode I — indtil der overraskende i 38 m. højde åbenbarede sig nogle uregelmæssige stenlægninger tilsyneladende lagt af menneskehånd. Jagten gik forceret videre og afslørede tilsvarende teltring-lignende anlæg i indtil 52 m. højde. At det drejede sig om menneskeværk, viste nu en række redskaber af sten og ben, former meget forskellige fra Dorset kulturens og med et ældre præg. Disse nye

Hovede af isbjørn skåret i hvalrostand. Gravfund fra Alarnerk.

fund var en extragevinst, som jeg nok havde håbet ville falde i vor turban, men absolut ikke ventet at finde så uomtvisteligt og smukt placeret og fordelt i vort kronologiske «terrasse-system».

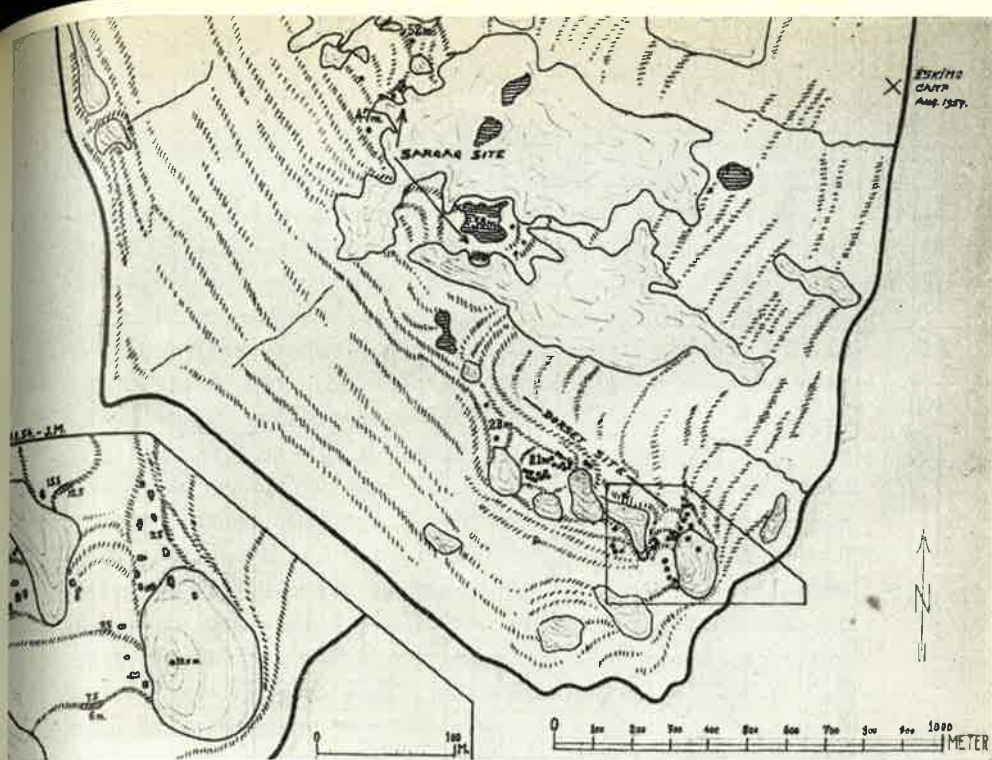
Til belysning af disse fund skal nogle arkæologiske resultater opnået i Grønland i de senere år kort omtales. På bopladsen Sermermiut ved Jakobshavn i Disko bugten fandtes i 1953 under en metertyk mødding af Thule kulturens aflejringer et af naturen aflejret og fundløst tørvelag dækkende Dorset Kulturens små flintredskaber. Dette var i sig selv en vigtig stratigrafi at få fremdraget. Men yderligere viste der sig dybere i aflejringerne på den oprindelige grusflade, og dækket af endnu et sterilt tørvelag dannet før Dorset bebyggelsen, et tredje og ældre kulturlag. Det indeholdt stensager, som jeg tidligere på grundlag af et fund fra Sarqaq nordligere i Disko bugten, havde ment kunne udskilles som ældre end de almindelig kendte typer fra Dorset kulturen. Vi kunne nu sammenfatte dem i en kulturfase, der efter det første findested kan benævnes Sarqaq kulturen. Det er en indlands-

præget kulturform med adskillige redskabstyper, som peger tilbage til Den Gamle Verdens Ældre stenalder, og dens nærmeste paralleller måtte søges så fjernt som i Alaska. I 1953 blev der desuden på recognoceringer i Disko bugten fundet et stort antal bopladser fra disse antagelig første beboere i Vestgrønland, og i Pearyland dukkede der spor af en beslægtet kultur frem.

Det var en lignende arktisk kultur, som nu viste sig i Canada med fundene på de gamle, højtliggende terrasser på næsset Kapuivik. Også adskillige bensager, som f. eks. harpunspidser, var bevaret her, og knogler fra fangst dyr synes at vidne om en tidsperiode, hvor klimaet var noget varmere end i dag.

Dorset kulturen og dens udviklingshistorie var dog hovedopgaven i vore undersøgelser, og den viste sig at stå ret fjernt fra Sarqaq kulturen, selv om enkelte af Dorset kulturens elementer antagelig kan føres tilbage til dette gamle kulturlag. Dens rødder må snarere søges mod syd i «indianske» kulturer. Vi medtog organisk materiale fra forskellige niveauer, hvor kulturens faser var repræsenteret, og det vil blive dateret ved hjælp af kulstof-14 metoden, og dermed give bedre holdepunkter for teorier om oprindelse. Foreløbigt kan vi på grundlag af højderne over havet anslå Dorset kulturens begyndelse til at ligge godt og vel 2000 år tilbage.

Med Dorset kulturens begyndelse forstås her Periode I, som den var repræsenteret på Alarnerks øverste terrasser. Denne ældste form for Dorset kulturen var i sig selv en overraskelse. På grundlag af det hidtil kendte materiale var der fremhævet navnlig to detaljer, to såkaldte ledeformer, hvorpå man straks skulle kunne identificere kulturen: de karakteristiske små harpunhoveder med en rektangulær skaftgrube, samt flintindustrien med en række typiske former. Men i stedet for disse lå der i husene og møddingerne nogle hidtil ukendte former, store harpun- og lansehoveder med åben eller delvis lukket skaftgrube, og stenblade af skifer dominerede over flintsagerne. At det virkelig drejer sig om Dorset kultur er dog klart nok, for på de efterfølgende lavere terrasser viser fundene en jævn udvikling, hvor f. eks. flinten

Kapuivik (Cape Elwyn, Jens Munk Isl.). Skitse-kort, med udsnit af den sidste del af Dorset bebyggelsen i større målestok.

gradvis afløser skiferen og de typiske oldsagsformer opstår; altså en udvikling i retning af det materiale, der førhen er havnet i museerne. Denne bebyggelse med «typisk» Dorset findes 14—11,5 meter over havet og udgør Periode IV. Her møder vi en kulturform, hvor man helt har tilpasset sig sødyrfangsten, og navnlig specialiseret sig i fangsten af hvalros. Nogle træk i deres fangst-kultur afviger bemærkelsesværdigt fra de, der i senere tid blev almindelige, og endog er blevet betragtet som nødvendige for eksistensen omkring disse arktiske farvande. Det gælder bl. a. manglen på transportmidler, der er hverken konstateret kajak eller konebåd, og ej heller er båden, som det kunne tænkes, erstattet af hundslæden. Hunden synes overhovedet ikke at have været kendt, og nogle små og meget smalle slædemeder af hvalrostand antyder, at de kun har været i besiddelse af en art beskeden

isslæde, vel sagtens skubbet eller trukket af fangeren selv. Al transport og flytten omkring er sket til fods.

Beskyttelsen mod kulden er en anden vigtig faktor i eskimokulturerne, og også dette problem er løst på en i de østlige egne «utraditionel» måde. De store varmegivende spæklamper er ukendte, i stedet for har man varmet sig i husene ved åbne ildsteder — hvor vel også maden, når det skønnedes nødvendigt, er blevet tilberedt. Åbne ildsteder betyder et stort brændstofforbrug, og i mangel af træ har knoglerne fra den rigelige fangst spædet med lidt spæk åbenbart gjort tilstrækkelig fyldst. Men forskelligt tyder på, at denne kamp mod kulden har været noget lettere end den er idag. Selve spæklampen har de kendt og brugt, men i en uanseelig, kun håndstor, udgave anvendt til belysning; med alt det sødyrspæk, som var til rådighed, vil det nok være at under-vurdere deres opfindsomhed at antage, at det aldrig faldt dem ind at gøre lampen blot en smule større og dermed varmegivende, hvis forholdene havde krævet det. Også dragtformen synes at kunne tolkes i samme retning, hvis man vover at generalisere ud fra et par små udkårne menneskefigurer, der fremviser en beklædning, hvor den typiske hætte mangler og kun er erstattet af en højhalset krave.

Der kan opstilles to årsager til Dorset kulturens undergang. En klimaændring synes at kunne påvises på det tidspunkt da Thule kulturen bredte sig østover i 11—1200 tallet; dette kan have forrykket grundlaget for Dorset folkets kulturform. Men den samtidige invasion af Thule folket ind over de oprindelige beboeres fangstområder er tilsyneladende heller ikke foregået uden blodige konflikter.

Dette møde mellem de to fangstfolk belyses gennem en række sagn, som de nulevende Central eskimoer fortæller om Tunit; mennesker, der før dem havde fangstmarkerne i Arktisk Canada. Det var et af 1954-ekspeditionens vigtige resultater, at kunne påvise at disse ofte omtalede Tunit er identisk med Dorset folket.

Et af disse sagn beretter om en lille ø, Uglit, som ligger ca. 25 km. S.Ø. for Alarnerk:

«Herude havde de sidste Tunit søgt tilflugt. Hvalrosfangsten

*Harpuner fra Dorset kulturens
Periode III (til højre)
og Periode IV.*

var god i havet der omkring, og Tunit var så stærke folk, at de hver kunne slæbe en fuldvoksen hvalros hjem over isen. Efterhånden måtte de dog søge vidt omkring efter hvalros, og når de så endelig nærmede sig øen, gik de langsomt og var trætte. Men så hjalp det at kvinderne stillede sig ud foran husene og lod sig se. Det gav fangerne derude på isen ekstra kræfter, for de elskede deres kvinder meget. Men til sidst blev Tunit også fordrevet fra Uglit af vore forfædre. Og da græmmede de sig meget, for Uglit er en smuk ø. En af dem slyngede i raseri sit spyd mod en klippe og sprængte et dybt hul. Så flygtede de sidste bort fra vort land».

Sør i Norge, sør i isen, – sagaen om en hvalfangerslekt

Av

Torbjørn Torkildsen.

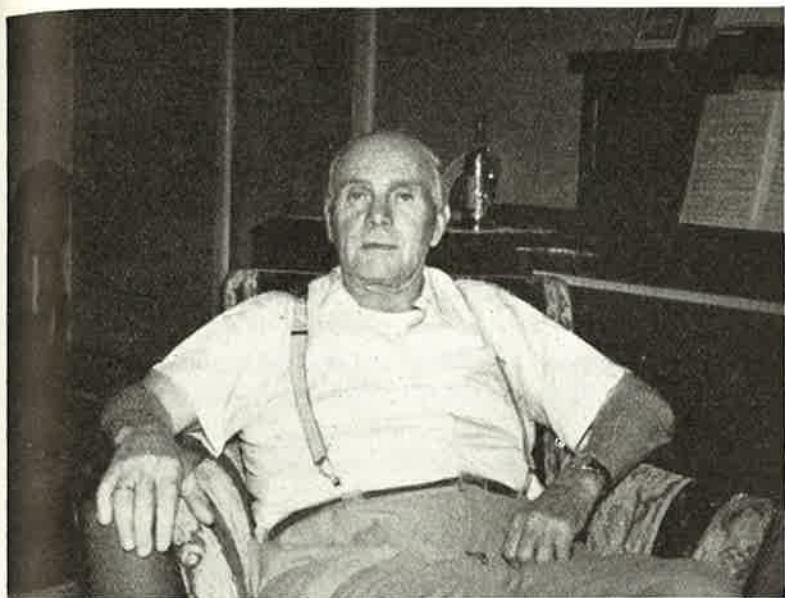
I forrige nummer av Polarboken hadde vi artikler om to norske ishavsskipperere, en fra Nord-Norge, en fra Sunnmøre. På linje med norske ishavsskipperes innsats i arktiske strøk kommer hvalskytterens innsats i det arktiske. Det krevende og betydningsfulle arbeide som en hvalskytter utfører fortjener en nærmere omtale. Her kommer da en artikkel om veteranen Ingvald Antonsen og hans sønn Johan, som begge hører til de ypperste i faget.

Etter oppdrag av Polarbokens redaksjon, befinner jeg meg sammen med sommergjester og andre svettende personer i en dieseltordnende buss på en vei inn i det aller intimeste Sørland. Vei er nå forresten sterkt sagt da. Hvordan sjåføren egentlig klarer å holde bussen på en kronglete støvstrime som synes smalere enn bussen selv, er en gåte og en annen historie. — Alt går godt og jeg kommer overopphetet, sundristet, men full av forventning fram til mitt bestemmelsessted —

Østre Vallesverd heter et av de mest idylliske steder på Sørlandet. Det må øyensynlig Ingvald Antonsen også ha blitt klar over, for her har han skaffet seg sitt hjem og akter å leve sine dager til ende. Men det må bli lenge til, for selv om Antonsen er en av de eldste nålevende hvalskyttere i landet, så er han still going strong og har slett ikke oppgitt hvalfeltet og isen og sin kjære kanon.

Og slik må det vel være når man tilhører en fangstslekt og selv har hatt fem sønner på feltet.

Ingvald Antonsen kommer fra Ovenøy i Råde i Østfold. I 1891 ble han født, og i 1914 dro han på feltet som skytter for første

Ingvald Antonsen.

gang. Men før han kom så langt, hadde han forsøkt seg på kofardifart uten at det førte til noe bemerkelsesverdig.

— Hvordan begynte det nå egentlig med hvalfangsten, spør jeg Antonsen.

— Tja, det ligger vel i blodet! Antonsen ler litt, stanser ettertenksom et øyeblikk, men fortsetter så.

— Far, Anton Johansen, var gammel selskytter, og dertil en flink skytter. Han foretrakk således å gå på fuglejakt med rifle, — holdt liksom bedre trening med det, mente han.

20 turer som selskytter hadde han bak seg før han la opp. Og selv da han var hjemme, så ble det mye jakt da også. Det er så rart med det, sånt virker på unggutten, særlig når en også har det i blodet, da!

— Fangst i det hele tatt er Deres store interesse?

— Ja, absolutt, svarer Antonsen. — Det er også en av grunnene til at jeg slo meg ned her på Sørlandet hvor der ennå er muligheter

både for jakt og for fiske. Og — så er det da både moro og spennende å være på feltet, ellers drev man vel ikke på år etter år!

— I de fjerne dager, hvordan drev man hvalfangsten da?

Antonsen trekker litt på det og mener at det nå vel ikke er så mye å fortelle — det kan vel ikke ha så stor interesse. Jeg legger imot og Antonsen er da ikke snauere enn at han lar glimt fra yngre dager slippe fram.

— I prinsippet er det ikke så mye forskjell mellom den gang og nå. Men når det gjelder utstyr, er det som natt og dag.

Den første båten jeg var ombord i, «Krill» het den forresten, var på ca. 210 tonn og hadde en maskin på 260 hestekrefter. Det var en eldre båt, opprinnelig en fiskebåt, og det var synd å si at innredningen var noe særlig å skryte av. Vel, skytteren bodde akterut, og der var det ikke så verst. Men mannskapet bodde forut, og der var det ikke rare greiene.

Bestikk fantes ikke og dårlgi var det med navigasjonsinstrumenter. Det var jo ikke tale om radio. Elektrisk lys hadde vi heller ikke. Nei, man fikk klare seg med parafinlamper og være glad til — og det gikk greitt nok, legger Antonsen til. Han vil ikke klage, det *var* nå bare slik den gang.

Båten ble fyrt med kull. Og kanonen foret man med sortkrutt, man brukte karduser på ca. 210 gram, samme ladningsvekt som man bruker i dag. Men sortkruttet har man forlatt nå. Nå bruker man røksvakt krutt som også er meget kraftigere. Kanonene er blitt modernisert i takt med tiden de også, og de gamle Bofors munnladningskanonene som vi brukte før første Verdenskrig, tilhører museene. Men de var gode kanoner, legger Antonsen til; gode kanoner var de, det er sikkert det.

Den gang oppbevarte ellers skytteren kruttet i lugaren sin i en spesiell kasse for at det skulle holde seg tørt. Noe kruttmagasin hadde man ikke ombord i de dager

Jeg må ha sett en smule forbauset ut, for Antonsen smiler litt igjen og forsikrer at det ikke var så farlig som det høres ut for. Men jeg begynner å få en bestemt fornemmelse av at hvalfangst i gamle dager hadde sine sider og nevner at alt gikk vel ikke så glatt bestandig.

— Å, det er nå ikke noe større å snakke om det, mener Antonsen. Men jeg mener fremdeles det motsatte og Antonsen forteller videre.

— Jeg husker en gang ombord i «Krill». Vi hadde fått 12 hvaler og holdt på med den trettende hvalen som var litt av en vilter krabat. Plutselig så vet vi ikke ordet av det før hele masten knekker og overbord går den. Til alt hell var der ingen i tønningen akkurat da. Hadde der vært en mann i tønningen da masten røk til sjøs, er det neppe sannsynlig at han hadde kommet fra det med livet i behold.

Jeg husker også at jeg har vært med på å miste flere propeller og slå av propellvinger sånn av og til. Litt hardt kunne det således bli inn i blant, men fangsten fortsatte, og det var det som var det viktigste. Men det er som sagt ikke noe særlig å fortelle, mener Antonsen.

Stort sett gikk imidlertid fangsten som nå. Det vil si at alt i dag er blitt kraftigere. Kraftigere kanonmateriell på høyere bauger betinger lengre skuddavstand som igjen betinger lengre *forløper*. Forløper er linen som harpungranaten er festet til. Til forløperen er så spleiset 3 linelengder à 200 favner, altså i alt 600 favner pluss forløper som da ligger i store *linebinger* nede i hvalbåten. I gamle dager var forløperen ikke mer enn på 40 favner. I dag bruker man forløper på ca. 60 favner.

Linen går over *akkumulatorblokkene* med fjæranordning slik at man kan se presset på linen og slakke av og hive inn etter som hvalen drar.

Før drev man helst snikjakt, det vil si at man forsøkte å lure seg inn på hvalen slik at man faktisk fikk dødskudd temmelig ofte. Derfor behøvde man heller ikke så lang forløper, og båten skulle ikke gå så fort. I dag jager man hvalen mer og tar større sjanser. Man jager gjerne for full maskinkraft om nødvendig, og det kan det bli, særlig når hvalen er skremt, for da setter den opp stor fart.

Ellers har jeg tidligere opplevd å få hval faktisk like under baugen slik at jeg har kunnet la skuddet gå like ovenfra og ned. Det var forresten, pussig nok, lettere å skyte slik på kort hold

med de gamle sortkrutt-kanonene. Ladningene hadde ikke sånt driv som nå, og det gikk derfor lettere å få skutt en hval på korteste hold. Med det kraftigere kruttet man bruker i dag, har granaten lettere for å skrense av på hvalskrotten, skuddet blir for kraftig.

Under fangsten hadde man i gamle dager ikke telefon eller liknende. Man ropte i megafoner og ropte ellers så godt man kunne. Nå går alt pr. høytaleranlegg.

Jagerbro hadde vi heller ikke i gamle dager. Jagerbroen er den lange, smale broen som går fra kommandobroen like ned til kanonplattformen.

Heller ikke på den neste hvalbåten etter «Krill» — «Dellago» het den neste jeg fikk — hadde noen jagerbro. Slike broer kom først i bruk ombord i hvalbåtene omkring 1925.

— Hvor fanget dere?

— Både med «Krill» og «Dellago» foregikk fangsten ved Syd-Afrika, Saldana Bay. Jeg var 8 sesonger der nede, 3 år i ett strekk. Siden etter en tur hjem i 1919, ble det Syd-Georgia og ellers Syd-Ishavet da.

— De er ikke blitt lei av hvalfangsten etter alle disse årene De har drevet den?

— Å nei, da. Det kommer kjapt og konsist.

Riktignok har jeg av og til i de siste årene tenkt å ta fri for alvor, men det er så rart med det, det er moro også å være på feltet. Etter krigen har jeg vært ute for Unilever og nå er jeg knyttet til Suderøy-ekspedisjonen.

I den forbindelse synes jeg at jeg må fortelle at den siste hvalbåten jeg var ombord i — «Suderøy XV» — er på 176½ fot, og det er akkurat 100 fot lenger enn «Krill» var! Ellers er «Suderøy XV» på 606 tonn, og maskinen ombord der utvikler 2400 hestekrefter, altså 10 ganger så meget som maskinen ombord i «Krill» kunne prestere, så man skjønner at det har foregått en ganske sterk utvikling. Det man setter størst pris på i dag, er for øvrig nettopp større maskin og større fart foruten det moderne hjelpe-styr som man har til disposisjon. Moderne lugarer og lignende teller selvsagt også meget.

— Hva er det som slår Dem når De sammenligner hvalfangsten av i går og i dag?

— Jaget. Absolutt jaget. Før var det mer ro over det hele, mer sport på en måte. I dag er konkurransen hard på feltet, og derfor gjelder det å arbeide kvikt og hardt. Man driver faktisk på det man kan klare. Selv om utstyret i dag er meget bedre enn tidligere, så gjør jaget og tempoet, konkurransepresset i det hele tatt, at yrket er vel så slitsomt som i gamle dager.

Det blir også vanskeligere å skaffe øvede folk. Tidligere da hvalen forekom relativt rikelig og var lettere å få tak i, kunne de yngre lettere komme til og få den nødvendige trening. I dag har man faktisk ikke råd til å ta for mange sjanser. Hvalen *må* fanges, og så blir det da helst til at de eldre og erfarne blir stående ved kanonen. Slik vil de t vel også fortsette all den stund hvalen minker fra år til år. Den finens jo ikke lenger i sånt antall som i gamle dager.

— Så da kommer De altså til å fortsette familietradisjonen enda en god stund fremover?

— Familietradisjonen. Antonsen smaker litt på det.

Jo, en kan vel ha lov til å si det. Tre generasjoner som fangstfolk skaper vel en viss tradisjon innen familien! Man har jo også hatt anledning til å følge utviklingen, ekspansjonen i den moderne hvalfangst, praktisk talt fra Sven Foyns tid. Jeg var forresten matros i den siste hvalbåten Sven Foyn hadde og som også bar hans navn.

Men — det er ikke så godt å si hvor lenge man kommer til å fortsette. Feltet drar som Sørlandet gjør det!

Antonsen smiler og tier. Vi blir sittende å se ut av et stort vindu. Blikket møte r ingen is, ingen skodde, og slett ingen hvalblåst. Bare en fortryllende bukt som omtrent går helt opp til det koselige huset, bare de blideste linjer i Sørlandets ansikt møter øyet. En terne skriker et sted mens sjø kvepper om bryggen og i buktens tette tang.

Antarktis er langt borte. Sant nok. Men hvem vet til høsten? Da begynner en ny fangstsesong, med alt hva det innebærer. Og så er da det da at Antonsen har det i blodet!

Johan Antonsen.

En mils vei lenger mot vest, praktisk talt midt i Høvåg, ligger et splinternytt hus. Tunge trekroner gjemmer det nesten. Bare mot veien ligger det i full fasade og virker så hvitt og så innbydende som hus nå engang gjør på Sørlandet sommerstid.

Der bor fangstleder og hvalskytter, kaptein Johan Antonsen.

Johan Antonsen har således sin fars smak opp ad dage, kan man si. Hjem på Sørlandet og arbeidsplass i Syd-Ishavet. Det må vel nesten sies å være rekord i lang arbeidsvei. Men så blir det å være seks måneder hjemme og seks måneder på jobben når man endelig er kommet til det ene eller det annet sted.

— Blir det ikke stusselig å være så lenge hjemmefra?

— Å, jeg vet ikke det akkurat. Det er både og. Tiden går så utrolig fort på feltet. Det er jag fra morgen til kveld, det må så være, så akkurat stusselig er det ikke der nede. Men det er klart at man savner hjemmet og sine nærmeste. Det er da at seks måneder hjemme i ett strekk hjelper på situasjonen. Skjønt man sitter ikke akkurat stille når man kommer hjem heller, for samme dag

man er kommet tilbake til Norge, begynner forberedelsene til neste tur, så stusselig, det blir det ikke hvordan man enn ser det!

— De har drevet lenge med hvalfangst De også?

— Tja. Antonsen trekker litt på det, mener det er ikke så mye å snakke om i grunnen, så man skjønner han ligner sin far i mer enn én måte. I det hele tatt, disse karene synes ikke da har så meget å legge ut om. De har sitt arbeide, og det skal gjøres. Det er greitt, og så snakker man i grunnen ikke mer om det. Men heldigvis så respekterer også Antonsen junior en annens oppfatning av saken og lar min blyant få sine sjanser!

— Jeg ble født i 1913 og i 1928 dro jeg for første gang på hvalfangst, jeg var da messegutt på landstasjonen på Syd-Georgia. Etter 1 år der dro jeg ut som matros, 16 år gammel. Jeg var da med en hvalbåt tilhørende «Southern Empress»-ekspedisjonen.

Etter blant annet å ha virket som skytter i 1936; Saldana Bay, Syd-Afrika, kom jeg i 1937 tilbake til «Southern Empress» som skytter. Men så kom krigen, og det ble England og the Royal Navy Reserve hvor jeg gikk inn som løytnant. Og så ble det mine-sveipere og eskorteåter, Adriaterhavet og Normandie.

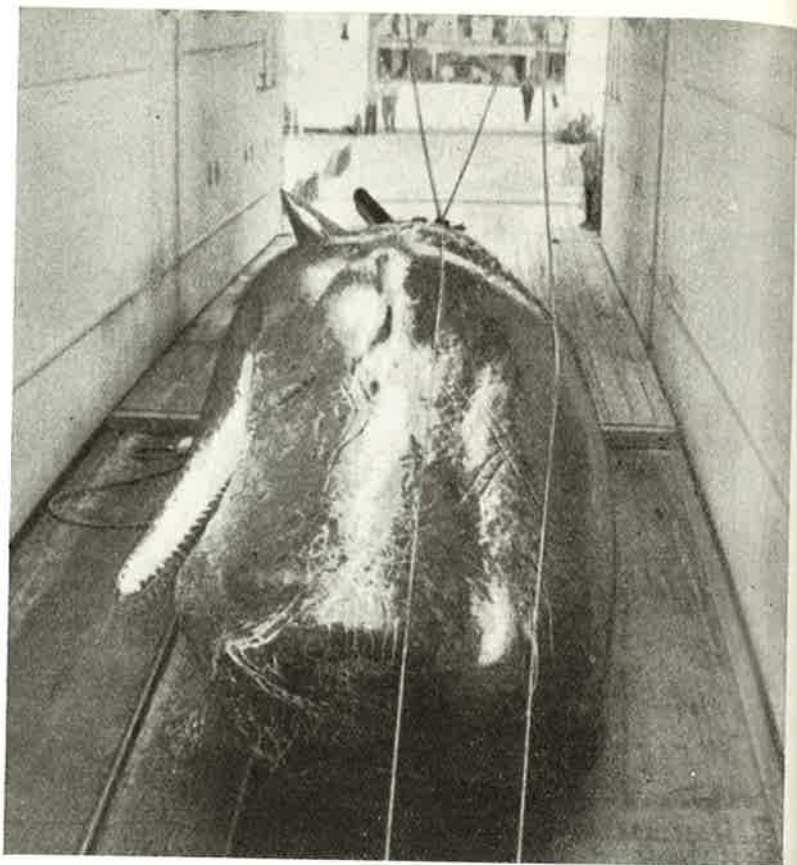
Antonsen feier lett over denne episoden av sitt liv og hopper raskt til 1946 da han drar ut med «Southern Venturer» for Salvesen, Leith, Skottland.

— Salvesen lyder da rent norsk?

— Det er riktigt det. Men så stammer da Salvesen også fra Mandal egentlig, men familien kom til Skottland for over hundre år siden.

I årene 1947—51 ble det «Southern Harvester». I 1951 ble jeg ansatt i «Norhval» hvor jeg er fremdeles.

Antonsen viser meg et bilde av den siste båten han hadde, «Norminn» på 778 tonn, den største hvalbåten til «Norhval» inntil videre. En kraftig båt med en maskin på 2750 hestekrefter. Opprinnelig var den en korvett som man skar over på midten og siden laget ny baug til. Til å begynne med havnet den som taubåt for hval. Og det er vel en smule forsmedelig når man er eslet til en ordentlig hvalbåt! Men det ble den da altså i 1952 og har siden den tid fått vise hva den duger til.

Hval på oppbalingslippen.

I sommer har imidlertid Antonsen stadig vært på farten og fulgt med i byggingen av en enda større og kraftigere hvalbåt, verdens største som blir på 215 fot. Den blir utstyrt med en Fredrikstad dampmotor på 3400 hestekrefter som skal drive de 965 tonn gjennom vannet etter skytterens ønsker og hvalens luner, det vil i praksis si opptil 15—17 mils fart.

— Det er andre saker enn i Deres fars tid.

— Utvilsomt. Det som karakteriserer de siste hvalbåttypen er

overlegen maskinkraft og den kraftige, robuste konstruksjon i det hele tatt. Det har den store fordel at båtene blir mer manøvrerbare og kan presses til større ytelser. Men man må også betale for fordelene. 5—6 millioner kroner, ofte mer, kommer en moderne hvalbåt på, så det er klart at man må drive på når man først fanger, skal det bli orden i økonomien. Det blir da også til at det hviler et tilsvarende stort ansvar på skytteren. Og båten er da også lagt opp til de best mulige forhold for hans arbeide.

I dag er den norske hvalflåten så godt som utbygd og stort sett helt gjennom moderne. Alskens hjelpemidler fra asdic til radar og radiotelefoni og helikopter er i bruk. I de siste 3 årene har således «Norhval» hatt et Sikorsky helikopter som foruten at det brukes direkte til å spore opp hval, også blir anvendt til å undersøke isforhold, hjelpe til å finne flagghval som er mistet osv.

— Flagghval?

— Når man har skutt en hval, blåser man først luft inn i den slik at dyret kan flyte. Luften får man fra tanker som holdes 6 atmosfærens trykk. Når man har blåst opp hvalen, kjører man et jernspyd i den og til det spydet er festet en bambusstang med selskapets flagg påmontert. Man kaster så hvalen loss og drar på jakt etter neste.

I gamle dager samlet hvalbåten selv opp de hvaler den hadde skutt og tauet dem til kokeriet. I dag foregår fangsten noe annerledes. F. eks. av ekspedisjonens 13 båter, er 3—4 taubåter eller bøyebåter som ikke fanger i alminnelighet og som da får i oppdrag å taue inn de skutte hvalene til kokeriet.

Når da hvalen er flagget, så blir peiling og avstand sendt av sted pr. radiotelefoni til bøyebåtene; den nærmeste kommer så og tar seg av hvalen som det er sendt melding om.

Det er klart at effektiviteten blir meget større på den måten; særlig når man da har de moderne hvalbåtene å drive selve fangsten med.

Man kan bare tenke på en ting som at den moderne bakladningskanon står 8 meter over vannlinjen og at kommandobroen har en høyde på ca. 11—12 meter over havflaten, dvs. at broen er nesten så høyt som et 3 etasjes hus!

Dette hører til det rent fangstmessige utstyr. Til dette kommer så bekvemmeligheter av høyeste klasse. Bare fra 1933 til 1955 kan man derfor si at det er som å komme fra en lastebåt til en lyst-yacht!

— Når drar dere til feltet?

— Fra midten av oktober til først i november. Kokeriet eller koka som man bare sier til daglig, går ca. 14 dager før hvalbåtene. Koka skal veien om oljehavn i Vest-India for å fylle brenselolje. Koka er på ca. 20—25 000 tonn, er over 600 fot lang og har en maskin på 5—8000 hestekrefter. Man kan godt kalle koka en stor tankbåt. Men samtidig er denne svære båten også en flytende fabrikk. Ombord har man harpunsmie, tømmermannsverksted, komplett mekanisk verksted osv. Hvalolje, leverolje og levermel er hovedproduktene. Enkelte kokerier driver også med litt dyp-frysning av kjøtt.

Velferdsrom har man også utstyrt koka med, egen kinosal f. eks. Sykestue med laboratorium og operasjonsstue mangler heller ikke. Men legen og diakonen har i grunnen ikke så meget sykdom å ta hånd om. Helsen i alminnelighet er i alminnelighet meget bra blant det 325 mann store mannskapet, og forbausende få ulykker skjer det i det hele tatt.

Hvalbåten blir jo ikke så stor i forhold til kokeriet! Det klarer seg med 17—22 mann i en moderne hvalbåt, avhengig av hvor stor den er.

Spermfangsten begynner først. Den holder på til 7. januar. Da bærer det løs med den regulære hvalfangst på finnhval og blåhval.

— Hvor stor hval har De fanget.

— Jeg husker at jeg engang fanget en blåhval som målte 94 fot, dvs. at den da veide bortimot 100 tonn.

Nå er det ikke så enkelt å finne slike rugger. I begynnelsen av 1930-årene kunne man se flokker på opptil 50 finnhval. Men selv kunne man vende ryggen til en slik flokk for å finne den enda mer verdifulle blåhvalen. I de dager kunne man ta opptil 10—11 hvaler pr. dag. Ellers regnes 5—7 blåhvaler pr. dag for å være en riktig god dag.

— Er det enkelt å fange en hval?

— Tja. Jeg var med på å skyte og ha en hval ved siden med flagget i på 3 minutter. Men fullt så fort går det nå ikke til daglig!

— Hvordan fikk De en hval på bare 3 minutter?

— Det hendte seg slik at vi hadde taket på en som dro nokså hardt i linen. Best som det er, dukker det opp en annen hval som søker etter den som er fast. Den kom til slutt så nær at jeg fikk inn et ypperlig skudd. Hvalen var stendød med det samme, og fløt gjorde den som en kork.

Mens vi arbeidet med den siste, lot vi nr. 1 «løpe» ut med slakk line til vi hadde fått hivd inn nr. 2.

Jeg husker for øvrig et pussig tilfelle som hendte på feltet i 1929. En hval var blitt skutt stendød. Men den ble stående i krampetrekninger med hodet loddrett opp i vannet. Maskinen var slått av, men båten hadde slik treghet at den raste fram og like i gapet på hvalen. Den «slukte» faktisk kanonen og baugen. Hadde ikke skytteren vært så kvikk som han var, og sprunget opp på jagerbroen, så ville han ha blitt en ny Jonas i hvalfiskens buk!

I de dager hadde man mer tid til å merke seg pussige hendelser. I de senere år med det forbedrede utstyr blir det stadig den neste og den neste hvalen slik at episoder med både drama og komikk nærmest går i glemmeboken. Det blir mer fabrikkmessig det hele.

Men en del episoder husker man selvfølgelig. En hendelse av dramatisk art fra i fjor har jeg klart i minne.

En skytter var så uheldig å bli klemt mellom forløperen som ruste ut og skanseledningene på skytterplattformen.

Det ble tragedie av det hele. Mannen ble så oppfilt at han ble invalid.

Så hender det at man mister propellen i isen. En stormnatt, det var 2. mars, lå vi oppunder ispakken for å være i le for uværet. Det var stor baks, høyere enn båten. På grunn av mørke og snøføyke var det nesten ikke mulig å se en hånd for seg, så i grunnen var det ikke noe vær å bevege seg i i det hele tatt. Men råken som vi var kommet inn i, holdt på å lukke seg igjen, så derfor måtte vi forsøke å gå klar av den før det var sent. Mens vi holdt på å manøvrere oss ut, støtte vi plutselig mot en iskoss og

mistet 2 av vingene på propellen. Vi måtte forsøke å komme videre så godt vi kunne, men mange harde støt ble det og lekkasjer attpå til. Båten kunne ikke repareres i isen og derfor heller ikke brukes til fangst lenger den sesongen. Den fikk «halte» med som best den kunne til Cape Town. Hender slike ting på slutten av sesongen og man får kuldeperioder på 16—20 kuldegrader, så blir tilværelsen heller en smule sur der nede!

Men så er det dager igjen da det riktig klaffer. Jeg husker en gang at hele flåten gikk i *spermlinje*, det vil si at båtene går på tvers av hverandre med 5 nautiske mils avstand mellom hver båt. Plutselig rapporterte en av båtene midt i rekken at den hadde funnet en anselig mengde spermhval som trakk inn med pen fart. Dermed jog alle båtene som på signal mot stedet for full maskinkraft. Til slutt var man samlet i en sirkel på ca. 2 nautiske mil. Det smalt og bråket og vinsjer gikk. 4 timer etter så det ut som på Karl Johan en paradedag, slik fløt det med flagg bortover sjøen. Da hadde båtene drept 63 sperm som lå og fløt på den lille havstrekningen.

Fra 1953 husker jeg noe lignende. Ved Syd-Orknøyene fant man store mengder finnhval; i løpet av kort tid tok man der 60 stykker. Man kan altså fremdeles i enkelte tilfeller finne en god del hval.

— Nei, stusselig kan man ikke kalle hvalfangstlivet!

— Nei, det kan man neppe, og jeg trives utmerket med det. Sant og si så er jakt og fiske en del av fritidsbeskjeftigelsen min også.

— Så De har det i blodet, akkurat som Deres far!

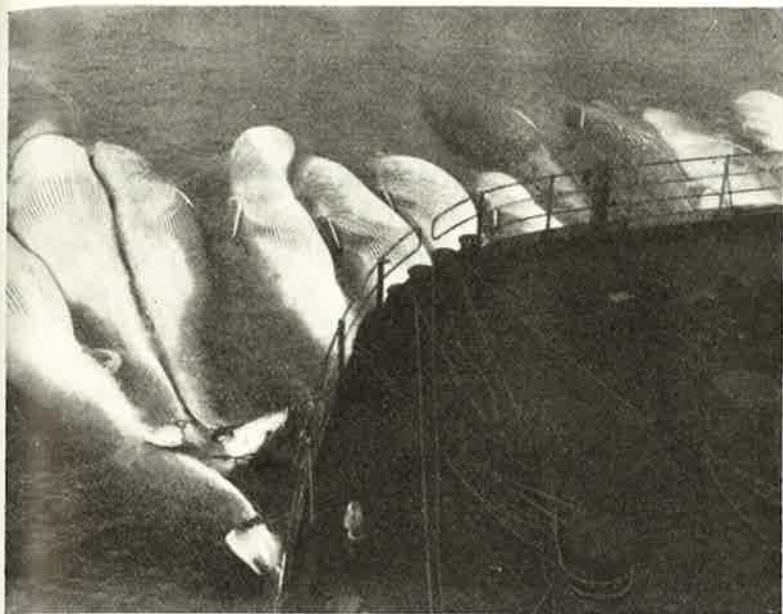
— Jeg må vel ha lov til å si det!

Har De forresten lyst til å se hvordan jeg har innrettet meg ved kysten her.

Det har jeg, og så bærer det i Antonsens snertne bil mot det idylliske Kvanneidkilen ved det vakre Bliksund hvor Antonsen har en koselig hytte kloss i sjøen med en svær motorbåt av yacht-type og skjekte og brygge og sol og Sørlands-stemming.

— Ikke så rart at De trives på Sørlandet!

— Nei, det skal være sikkert.

«Koka» har nok å gjøre.

— Men det blir fortsatt seks måneder sør i Norge, seks måneder sør i isen?

— Akkurat, ler Antonsen, som i oktober igjen drar av sted på feltet. I år er det forlenget spermfangst, og den må man selvfølgelig ikke gå glipp av.

Solen holder på å gå ned. Noen taktfaste åretak i sundet liksom markerer kveldstimen. Et par måker seiler sakte mot solen som gløder mot sjøen og de små vindusrutene i hytten. Kilen er blikkende stille.

— Sørlandet drar!

— Som fangstlivet gjør!

— Det er så rart med det man har i blodet, mener De?

— Nettopp! svarer Antonsen og ler mot aftensolen som skimrer aftengyllen over lave åser, kratt og «holmerne de grå»!

Hans Egede, Colonist and Explorer

By

J. F. West, B. A.

J. F. West er en ung brite, utdannet fra Cambridge Universitet. Hans studier av Grønlands eldre historie fikk ham til å interessere seg særlig for Hans Egede. Redaksjonen anmodet ham om å levere en kort vurdering av Egede og hans verk. — Vi får her Grønlands apostel, sett med en utlendings øyne.

The present development of Greenland as a cultural dependency of Scandinavia is one of the most interesting cultural changes of this day. And it is still more interesting to remember that the scheme of colonisation, which today is being pursued with an unusual disinterestedness, was the original and revolutionary idea of a Norwegian clergyman, nearly two hundred and fifty years ago.

Hans Egede was born in a little farm, which is now the town of Harstad in Vesteraalen, in 1686. He was brought up with great difficulty to be a clergyman, and after he was ordained in 1707, the only remarkable thing about him, to a casual observer, was his youthfulness. Few at this time would have thought that this man was to become the Apostle of Greenland, and the initiator of a chain of events which is still working out.

Perhaps because his curacy, that of Vaagan in Østvaagøy, was an unhappy one, marred by quarrels with his vicar and one of his neighbours, Egede became moody and quick-tempered; and this unhappiness at home, combined with the influence of reading an account of the old Norse settlements in Greenland, gave him

the ambition to go out to that country, and find the descendants of the old Norsemen, if any existed, and restore them to Christianity. Certainly, a desire to escape from an impossible personal position in Vaagan was one of Egede's motives in forwarding his Greenland scheme; but he was a man of true Christian spirit, and his goal once decided, he pursued his scheme with nothing short of a fanatical single-mindedness.

From 1709 to 1721, he wrote memorials to the Mission College, the bishops of Trondheim and Bergen, and to the Danish King. In 1717, he even resigned his living in order to live in Bergen, where he could forward his plans better. He gathered information of every sort about Greenland, interviewing sailors and consulting old records — as well as supporting his growing family. He met opposition, indifference, and ridicule. The great days of mission enterprise had not yet come.

Egede finally floated a commercial company, with the aid of sympathetic merchants in Bergen. It was a very small venture, with a capital of only 5,100 riksdaler, but with this, three ships were equipped, and the king finally interested himself enough to grant Egede a pension of 300 riksdaler a year and the title «Missionary in our land of Greenland».

Egede's scheme was what a colony should be established about 64° N, on the west coast, which his brother-in-law had told him was «the best place». The colonists should consist of the missionary, a trader, and their assistants, as well as their families. The trading for blubber and whalebone was to form the material basis for the missionary work. «Haabets Colonie», the first European settlement in Greenland since the fifteenth century, was established 3 July 1721, on an island off the present port of Godthaab.

The first year of the Greenland colony was a failure. The natives were suspicious of the motives of the colonists, and moved away from Haabets Colonie; and the trading, under Hartvig Jentoft, was a failure because of Dutch competition. In all, 25 barrels of blubber, and 160 fox- and seal-skins were brought in to Bergen that year. Subsequent years proved just as disastrous;

there was speculation and dishonesty among the directors, and a complete lack of understanding of Greenland problems displayed by the administration, until the company finally ceased operations in 1727.

But Hans Egede, in Greenland, was pursuing his plans of colonisation and christianisation vigorously. He was persuaded that the Eastern Settlement of Greenland still existed, on the east coast of the country; and in 1723 made a great voyage as far as Cape Farewell in an open boat, only being deterred from reaching the east coast by the unwillingness of the Eskimo guides. On the way, he made observations on the geography, natural history, and archeology of Greenland. The plants and animals of the country, he found, did not differ much from those of his native «Nordland». But the sea mammals, on which the Greenlanders lived, he observed, were especially plentiful in some of the fjords, and in «Description of Greenland», he recounts these strange animals (including the «unicorn», ie. narwhale), and also a yellow sand which he found on a small island, and which he believed was gold. He saw also the old Norse ruins along the coast, in particular the fine church ruin at Kakortok.

He was an acute observer; during his years in Bergen, he had applied himself to learning surveying and mineralogy, and his maps of the Greenland coast, although not very professional-looking, nevertheless rivalled the Dutch productions for many years. As governor of the Greenland colony, he had to be an authority on a hundred fields of knowledge. Only in his missionary activity was his progress slow; for the Greenlanders' own culture had few terms for the complex ideas of protestant theology. The language, too, was a difficulty for Egede. He never succeeded in mastering it fully, although his sons Niels and Paul (who later became respectively trader and missionary in the country), quickly became fluent, and were able to interpret for their father.

Some of the difficulties Hans Egede had to counter, were those raised by well-meant, but ill-informed «assistance» from Denmark. In 1728, a rabble of so-called «colonists» were sent out

under a Major Paars, to settle it a fort, to be built near the great whale fishery of Nepisene, and to ensure to the Danes a monopoly of the blubber trade. The colonists, picked up from prisons and married off by lot, were mutinous and evil-living, and would probably have killed Paars, Egede and the traders, had not an epidemic practically wiped them out. Another scheme, to discover the Eastern Settlement overland, *with horses*, again showed the complete ignorance of local conditions current at the Danish Court.

But Egede's greatest trial was the coming of the Moravian Brethren, in 1733. Three German priests, quite ignorant of the country, and with a humility indistinguishable from conceit, were sent out to Egede as his assistants; but instead of helping him, set up their own mission some miles away at Ny Herrnhut, and began to gather a congregation, by preaching the more dramatic concepts of the Atonement in a somewhat mysterious way. Besides the propagation of a type of Christianity quite unsuitable to the country, they attempted to keep their converts all in the neighbourhood of the mission station — a most undesirable thing for a hunting community.

Haabets Colonie was dismantled in 1728, and the trading and mission station moved to the site of the present Godthaab. For seven years, Egede and his family had lived in a single room, and it was about this time, despite the fewness of converts, that the value of his work began to be recognised. He stayed in Greenland until 1736, when he brought back to Denmark the body of his devoted wife, Gjertrud Rasch, feeling that all his work had been to no avail.

But success came as surprising news to him, three years after his return to Denmark. In 1739, a religious movement sprang up among the Greenlanders north of Godthaab, near the newly-founded station of Christianhaab. Christianity still had a long way to go, but this was the beginning of the fruits of his 25 years in Greenland. In the century to follow, there were movements of various kinds, mostly fanatical, which were devised by Greenlanders who misunderstood the mission teachings; but

Greenland is today a Christian country primarily because of the career of Egede.

But Egede was never merely a missionary. He saw much further than most men of his time, realising that the resources, geography, navigation, and religion of Greenland were all parts of an integrated whole. While there were many features of Eskimo life and him and the other members of his family who later spent their lives in Greenland, a friend and helper. The King of Denmark & Norway recognised his services by creating him the first Bishop of Greenland, which post he held from 1740 until his death in 1758.

It seems to a foreigner that Norway must have forgotten Egede since Greenland passed into purely Danish hands in 1814. The modern visitor to his birthplace, Harstad, or to Kabelvaag, where he was curate, will see little to remind him of one of Norway's most remarkable explorers. But his memorial is the exploration of four hundred miles of coast, and the careful amassing of a collection of observations which have stood the test of time, almost in their entirety, to this day.

Norsk tamren på Vestgrønland

Av

Jens Rosing.

Grønlederen Jens Rosing er bestyrer for tamreindriften på Vest-Grønland. Den begynte i 1951 med overførelsen av ca. 250 tamrein fra Nord-Norge. Han bor med sin familie ved Itivnera, et avsides sted ved Pisigssarfikfjorden øst for kolonien Godthåb. To norske samer, John Balto og John Eira har hjulpet ham med reinen. Lappefoged Peder Hagen har fra tid til annen bistått som sakkyndig.

Rosing forberedte seg grundig for sitt krevende arbeide. Blant annet har han oppholdt seg blant norske reingjetere i Hallingdal. Det har vært mange vanskeligheter å stri med, men han kan nå glede seg ved at flokken på Grønland trives og formerer seg. Alt tyder på at det interessante eksperiment har fremtiden for seg.

Den etterfølgende artikkel gir en fengslende beretning om denne overføring og om tamreinenens første år på Vest-Grønland.

Til slutt skal nevnes at Jens Rosing er en mann med vide interesser — han er også tegner og forfatter. Nylig utga han i Danmark en bok, «Den dragende flokk», som gir en fin skildring av hans opphold blant norske reingjetere i Hallingdal.

H. I.

Foran os ligger den brede Tingmianguit-dal som en brunbroget dyrehud, solbrændt som den er. På de bare flækker øjnes lyse prikker, semlerne der kalver. Op igennem dalen er hver en bar plet tilstrøet med dyr — et syn for en renvogter.

På højre side af dalen ligger en stor klynge dyr i skarp silhouet mod en snefane, i saligt velvære på et vårduftende tæppe. Et for et begynder dyrene at rejse sig, og straks springer kåde kalve op og følger deres mødre. Til sidst tegner en dyrefrise sig ned mod dalbunden — en perlekæde af muskelsmidige rener med ranglede kalve efter sig.

Et stykke fra mig hører jeg kammeraternes vokalrige samisk — veltilfredse udbrud. Her for deres øjne springer lønnen for deres hæderfulde stræb.

Ude fra Korkutløbet høres et mangestrubet kor af rider ved ynglefjeldet, og nattebrisen kruser fjorden dyblå. — Der er jubel over våren.

Op af erindringen dukker hin stormpiskede dag i Kjøllefjord og dagene, der fulgte, i et halvglemmt mareridt.

— — —
Morgenen den 11. september 1952 var grå, da den store flok blev drevet ind i folden over Kjøllefjord.

Anti-flokkens 3000 rener vælter i to kiler ind i folden, hvis omkreds er en hel kilometer. Gennem et brus af knirkende kløve, skarpe galp fra vogterhundene og drønet fra de mange dyrs dybe host smælder enkelte gennemtrængende mandsstemmer ud over landskabet. Latterbrøl og saftige eder hænger over myretuen.

De første dyr danser allerede i linerne. Der er trolddom over sceneriet.

Tunge lastebiler med to store transportkasser på ladet vugger op ad fjeldvejen, sprællende dyr bliver tvunget ind i kasserne, og turen går derefter ned mod kajen til «Hanne S» af Svendborg.

Spillene hviner. I lasten tvinges renerne ud af kasserne og slæbes ved hornene ind i deres respektive båse, fire og fire. — I dagens løb indskibes 283 dyr.

Den næste dag — den 12. sept. — kom de resterende 62 rener ombord, og endelig kl. 16 lettede vi ud fra Kjøllefjord. Bag os faldt den første sne, og forude brølede havet. En vestenkuling åndede havgus ind i fjorden, og havet stod i kæmpesprøjt langs den barske kyst. «Cirkus Rosing» var for alvor på vej mod de nye beitemarkar hinsides det store hav.

Natten mellem 14. og 15. september begyndte de første dyr at blive svage; om morgenen var 4 dyr døde. Symptomerne var følgende: Dyrene begyndte at tabe balancen, hovedet sank ned mellem forbenene, øjnene sløredes, og en gulagtig ring tegnede sig om regnbuehinden. Der kom hurtige, febrilske trækninger i benmuskulaturen og sluttelig brød dyrene sammen for efter ca. 1—2

Syke ren.

timers forløb at være døde. Ialt mistede vi 36 dyr på denne måde. (Et dyr omkom ved indskibningen.)

Først i foråret 1953, da vi havde den norske distriktsveterinær Magnus Lie her for at se på bremseplagen og kalvningen, blev dødsårsagen rigtig fastslået. Lie's diagnose var urinforgiftning. Om hovedårsagen til de 36 dyrs sørgelige skæbne kan kort fortæles følgende:

Hver bås var mod fodergangen forsynet med en låge, der kunne løftes af. På denne låge sad øverst krybben og nedenunder drikketruget af zink. Vandtruget, mente man, burde flyttes til en af båsens sidevægge, for at dyrene nemmere kunne komme til det. Som sagt, så gjort. Under udfoldelse af megen sagkundskab

(thi vi var mange renkloge hoveder til stede) blev trugene i hast flyttet. Herved var dyrenes skæbne besejlet, thi semlerne kunne lade deres vand i trugene. I en af båsene stod en ungbuk blandt 3 semler. Han blev et af de første ofre. Alle de øvrige bukke, der stod særskilt, kom over i god behold.

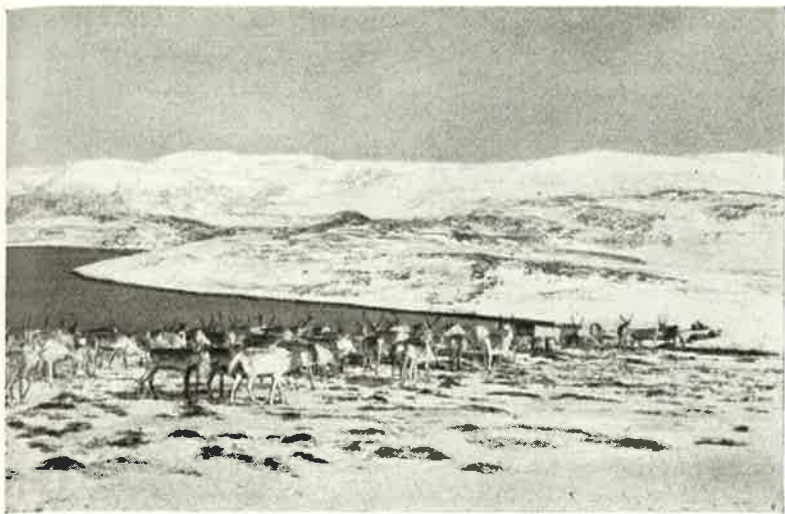
En dag fik dyrene forstoppelse nogle timer efter fodring, med hø og birkeløv. Man fandt på at give dem sæbevandslavement, og jeg behandlede den første dag 150 dyr. Efter en sådan indsprøjtning slap dyrene en forfærdelig gasart fra sig, som i en sådan grad berørte mit indre, at jeg tror, jeg kastede op lige så mange gange, som jeg gav lavement. Behandlingen havde en hurtig virkning.

Videre sneglede vi os af sted under Nordatlantens rynkede bryn. Underdrejning — lavement — døde dyr — de sorteste hverdage i mit liv.

Den 21. september passeredes Islands «Kap Nord», den 23. rundede vi Kap Farvel i magsvejr med iskold brise af nordvest. Da var der en mærkelig uro over dyrene, der ganske givet havde landfornemmelser.

Den 25. september stævnedes vi ind i Godthåbfjorden, og så snart alt var klart med ponton og landgang, begyndte losningen. Kl. 18 satte den første tamren sin klov på Grønlands jord. Det var et syn, som mange vil mindes. Med spændte muskler og halestumpen strittende i vejret, med en tæft af uberørte vidder i næsen sprang den i lange stræk op på klippen — og dumpede af sindsbevægelse i vandet. Nu fik den efter en hastig svømmetur fast grund under foden, og med vandet i kaskader om sig svang den sig i trav mod en knovs. Her svingede den bredsidet til, smækkede nakken tilbage, så mulen stod ret i vejret, rejste sig fyrig på bagbenene i et vældigt spring, så spejlet lyste hvidt med en dirrende halestump — og så var den væk. Længe gjaldede bifaldet efter den.

Kl. 22.25 måtte arbejdet imidlertid standses, fordi alt for mange dyr blev blændet af projektørerne fra skibet, vendte om og sprang i søen. Kl. 5 næste morgen fortsattes arbejdet og kl. 9.30 var det sidste dyr i land.

Renbjorden på beite ved Itivnera. Rosings hjem sees nede i dalbunnen.

Allerede den første dag blev landsætningsnæsset skueplads for et drama. Man skulle tro, at alle Godthåb-distriktets ravne havde sat hinanden stævne derude. Fra alle verdenshjørner kom de i store horder og kastede sig over en kridhvid semle, et dyr der var så svagt, at vi havde måttet være hende på land. Hun var lam i bagbenene, men vi nærrede et lønligt håb om, at hun snart skulle komme sig. Efter et døgn var hun imidlertid helt skeletteret; kun stinkende tilsølet hår lå i krans om de sørgelige rester.

Landet, vi nu tog i besiddelse, hedder Kôrkut nunâ, d. e. dalenes land, et navn fuldt af poesi og jægerløfter, et gammelt vildrenland, som nu kun huser nogle få dyr. Et land, gennemskåret af frodige dale, et vildt fjeldland med søer, bække og elve, mod sydøst kranset af Ameralikfjorden, mod nordvest af Godthåbfjorden og mod nordøst af Pisigssarfikfjorden, en halvø, der er landfast ved en ca. 4 km bred tange, ved hvis nordbred tamrenstationen blev lagt.

Dyrene blev landsat på et næs, «Angmagssiviup nûa», der fra

Kôrkut nunâ skyder sig ud i retning syd til nord. For enden af næsset (syd) rejser sig et 870 m højt fjeld, «Sulugssugut», skuffende lig en flosset rygfinne af en fisk, heraf det grønlandske navn.

Tanken var, når dyrene efterhånden var faldet lidt til ro, at drive dem om solsiden af fjeldet langs Sulugssugut-bugten. En uge efter landsætningen blev flytning forsøgt, men dyrene var komplet umulige, vejløse som de var. Herefter fulgte en række drøje dage i tiden til den 16. december.

Efterhånden som vinteren for alvor gjorde sit indtog, blev situationen fortvivlende. Vi måtte slå os ned ved dyrene og drev og hersede med dem. Det hjalp ikke, at brunsten indtrådte i oktober, i bølger som om dyrene ikke var i stemning for slægtens beståen. Først den 10. oktober kom der rigtig gang i parringen. Samtidig forsvandt 62 dyr for os, og da vi en dag fik bud om, at et dyr var blevet set i en fåreflok på den anden side Pisigssarfik-fjorden, fattede vi mistanke om, at de forsvundne rener een for een skulle være svømmet over. Først i november blev de fundet på et fjeld langt ude i Korkut-landet. Den oversvømmede blev i efteråret 1954 skudt af en jæger blandt 7 vildrener på landet bag Pisigssarfik-fjorden.

Det lille næs, hvor den store flok gik, udgør vel næppe 8—10 km² effektiv beiteflade, og renerne trampede sneen så hårdt til, at der mod slutningen af næsperioden var overhængende fare for dyrene, der kun var skind og ben.

Den 16. december tog vi efter nogle dages velfortjent hvil ud til næsset. Vejret var ved at slå om til tøj, og vinden drev mattede skyer fra syd henover Rygfinnen, der var aldeles skjult. Eira og jeg gik da op om skyggesiden af Rygfinnen for om muligt at finde en flytvej.

De første ca. 200 m op var fjeldsiden en lodseplads af hushøje stenrovser. Derfra endnu ca. 350 m opover var typisk «sisuak» — skred, grus og løse sten. Resten af fjeldet, en ca. 300 m høj væg, var brat og sort, godt glaseret med is.

Modløse traskede vi langs bratvæggen, hvor sneen lå i forskellige hårdheder i lag, typisk skredsne; undertiden skred den,

*Jens Rosing med renen på
Vest-Grønland.*

knivskåren i flugt med skiene, og drønedede ned over sisuak-hældet, der visse steder havde en hældning på 40—45°. Og her skulle vel renflokken flyttes. Det var den sidste udvej.

Situationen drøftedes endnu engang, og den tunge beslutning blev taget: flytning langs bratvæggen — med livet som indsats for såvel dyrene som os selv.

På højre side af os stod bratvæggens nordende, glaseret med is, på venstre side lå en bræmme af hushøje stenrovser og spærrede vejen for dyrene, der drevet igennem en «flaskehals» stod tæt-pakket på et skrånende li. De dybe host og slaget af de mange kløve løb ud i et brusende ekko fra fjeldvæggen.

Eira indfangede kastraten til lokning og banede sig vej mod øst. En lille hvid buk, der hidtil var den bedste følger, trippede nervøst efter henimod en brat stup på 3—4 m. Som på et givet tegn stormede storflokken efter, som om dyrene nu for alvor

ville ud af næsset. Dog var der 11 dyr, der ikke ville med. De styrtede ret ned over stenrovsen og kæmpede sig fri, hvorefter de uskadte travede ned mod næsset, fulgt af et par halsende hunde. Lidt efter kom et dyr tilbage og sluttede sig til flokken.

— Eira kom tilbage. I det øjeblik, flokken fulgte, havde et skred sat sig i bevægelse. Eira var på et hængende hår blevet begravet, men havde i sidste øjeblik befriet sig af skiene, der ved fælles hjælp blev gravet frem under 1,5 m dyb sne. Balto gik tilbage for om muligt at drive udspringerne efter. (Det lykkedes ikke, de kom først i flok den 7. marts 1953.)

Vi var vel næppe nået mange hundrede meter frem, før sneen, brast, og størstedelen af dyrene hvirvlede ind i skaret. Kun hornene skimtedes i røgen fra sneen. Dyrene kæmpede sig desperat fri, og fortsatte, men ca. 10 minutter efter skete atter et skred. Jeg nåede denne gang lige at redde mig op på en sten, og atter slap renerne fri.

Dette mærkelige flyttetog sneglede sig af sted i en nervepirrende time. Endelig kunne vi så slippe flokken på sikker grund, hvor de straks begyndte at beite.

Flokken var frelst. Den gode skæbne havde skånet dyr og mennesker.

Vi gik tilbage til lejren, hvor vi gjorde et kæmpebål op. En flok ryper skar sig over bålet, og udenom os lå natten sort og stille — betagende skøn.

Så gik vi da ind i vor første vinter. De unge rener var balstyrige, ja, hver en ny drivevej kostede slit. Vårvinteren kom, badet i et glimmer af lys, og vi kunne da se henover et netværk af trækveje. Renerne bevægede sig kun over et forholdsvis lille landområde, og kun nogle ganske få steder lod de sig drive ned til kysten, ved Itivdlek, ved Pisigssarfik-fjorden samt mod Sulugs-sugut-bugten.

Kalvningstiden nærmede sig, varmt i vejret, renerne trak ud mod landsætningspladsen, hvor den første kalv kom til verden den 12. maj 1953. Det er her værd at lægge mærke til, at dyrene

fulgte deres gamle vane fra Finmarken ved kalvningstid at trække mod nord.

På dette tidspunkt kom den norske distriktsveterinær Magnus Lie herop for at hjælpe os med bekæmpelse af bremserne og tilse kalvningen.

Bremsebekæmpelsen var tænkt gennemført på den måde, at flokken blev drevet væk fra de befængte steder, for først når maksimumstiden for puppestadiet + levetiden var overskredet at vende tilbage.

Ifølge norske og svenske undersøgelser skulle hudbremsen (oedemagena tarandi) blive udklækket ca. 27 døgn (19—33 døgn) efter at have forladt værtsdyret i perioden medio maj — ultimo juli, og levetiden opgives til 3—9 døgn.

De tilsvarende amerikanske iagttagelser i Alaska: Puppestadium 1 måned efter at have forladt værtsdyret i perioden 22/4—22/6, levetid ikke oplyst. Bremsens aktionsradius: 6—25 km.

Med hensyn til næsebremsen (cephenomyia trompe) var puppestadiet ifølge norske og svenske undersøgelser 19 døgn (16—23 døgn), efter at larven havde forladt værtsdyret i perioden primo maj — medio august. Levetid 10—13 døgn. — De amerikanske iagttagelser i Alaska: Puppestadiets længde ikke opgivet, men larven forlader værtsdyret i perioden 22/4—7/6. Aktionsradius ikke opgivet.

Veterinæren internerede 10 bremser, 9 hudbremser og 1 næsebremse. Næsebremserne er vanskelig at finde, da de falder forbløffende ind i bakkefarven, lysebrune som de er. Desuden er de fantastisk lynsnare til at bore sig ind under plantevæksten. Noget lettere med hudbremsen, der er sort og mindre nøjeregnende end sin fætter, med hensyn til at skjule sig.

Over hver puppe blev lagt en køkkensi, og noget lav blev lagt rundt om, så kun det øverste af den omvendte si var synlig. Stedet blev markeret med et lille hvidt flag.

Kun een af ovennævnte hudbremser blev udklækket, et haninsekt. Det skete på 45 døgn i perioden 12. maj—25. juni.

Den ovenfor omtalte plan om stadig drivning af dyrene væk fra de befængte områder måtte hurtigt opgives. Intet menneske

kunne holde semlerne fra kalvningspladsen, hvortil de vendte tilbage i spredte klynger, og adskillige nyfødte kalve blev prisen. Dog kunne vi fra første kalvning notere oss for 63 kaler, 33 semler og 30 bukke. Vi havde ventet ca. 100.

Den 25.—26. september 1953 kunne vi fejre 1-årsdagen for tamrenernes ankomst, flokken forøget og kun 8 dyr gået tabt.

Det andet år gik vogtningsmæssigt lettere end det første. Rendriften var ved at komme i fastere rammer, to nye hytter blev opført, i bunden af Sulugssugutbugten og ved Itivdlek, således at vi nu havde fire.

Brunsten indtrådte omkring 17. september. Da var dyrene velnærende, og bukkene bar statelige horn, særlig for to 4-års bukkes vedkommende usædvanlig kraftige.

Vinteren gik, og inden vi vidste noget af det, stod da anden kalvning for døren. Semlerne trak tunge med kalv ud til landsætningsnæsset, som vi nu havde omdøbt til rensdyrnæsset. Kalvningen lå indenfor perioden 4. maj—10.—15. juni.

Et nyt problem dukkede op, idet fjeldrævne nu begyndte at tage nyfødte kalve. Hvor mange der blev taget kan ikke siges, men tabet af 15—20 kalve kan sikkert tilskrives disse små blodtørstige bæster. Desuden mistedes nogle få af ukendt årsag; fjeldet kræver sin løn. Ravne og Ørne har vi ingen beviser imod.

Denne kalvning gav 177, 78 semler og 99 bukke, + 4 kalve der omkom i løbet af vinteren, samt 1 der blev slagtet.

Den 14. og 17. november 1954 foretoges første slagtning. 13 dyr blev slagtet, nemlig 3 semler, 9 kastrater og 1 bukkekcalv. Eksempelvis kan nævnes, at

1 kastrat (ca. 4½ år)	vejede	74,4 kg
1 semle (ca 4 år)	—	39,1 kg
1 bukkekcalv	—	34 kg

Senere på vårvinteren fik jeg lejlighed til at veje en omkommen bukkekcalv. Den var stærkt afmagret og led af en rygskade. Vægten var 23 kg. Vejning af dyrene blev først foretaget 4 døgn efter slagtning, og kød taber som bekendt i vægt ved fordampning.

Af de 13 slagtede dyr var 7 fri for hudbremser, nemlig 1 kalv, 2 semler og 4 kastrater. Ikke eet dyr havde næsebremse, ejheller ovennævnte kalv, der omkom på vårvinteren, så det er at formode, at næsebremser er uddød. Af de 6 dyr med hudbremser havde

1 1/2 buk	23	hudbremser
1 kastrat	1	—
1 —	38	—
1 —	38	—
1 semle	52	—

Endvidere medtog en dansk dyrlæge Skårup Thygesen et skind af et gråhvidt dyr med ca. 150 bremser. Dette dyr havde på grund af benskade sommeren igennem opholdt sig i bremseområdet nær kalvningspladsen. For de øvrige skinds vedkommende kunne det ses, at antallet af bremselarver foregående år havde været mere end 50 procent højere. På nogle af de bremsefrie skind taltes ar, små rustrøde ovale pletter, efter ca. 150 hudbremser fra sommeren 1953.

Denne slagting gav iøvrigt anledning til en del avisskriveri, idet over 100 dyr manglede. Stærkt skiftende vejr i oktober og første halvdel af november — snart med sne og snart med tøj — samt forveksling af spor havde gjort os så desorienterede, at vi ikke fik hele flokken ned til slagting, ja, vi anede ikke, hvor bortløberne var henne. Dagen efter at aviserne havde malet en vis herre på væggen, kunne vi dog til alt held meddele, at flokken var fundet og bragt i havn. Ved artiklen om «genforeningen» den næste dag i «Berlingeren» var der rigtig blevet sparet på tryksvarten.

Vinteren 1954/55 gled stille hen. Vi trænede 3 kørerener til, og disse var til uvurderlig hjælp under isperioden ved transport af varer m. m. Tillige vakte det jubel ved udstedet Kapisigdlit at se pelsklædte mennesker suse af sted i pulk over den jævne fjordis, hver med en fyrig ren for.

Fra 7. januar til 7. april — præcis 3 måneder — lå isen fast

Kjøreven på Grønland.

på vor del af fjorden. Det var et nervepres for os alle, thi vi bor jo ensomt. Men også denne vinter gik «bare bra».

Ved kalvningstid i år opsøgte renerne — stærkt støttet — en ny kalvningsplads i Tingmiánguitdalen. Hvor mange kalve der er kommet er vanskeligt at sige på nuværende tidspunkt, men 200 er vel sikkert, idet også flere års-semles var drægtige i foråret. Een kalv kom ganske ekstraordinært til verden den 21. april, men det helt store begyndte den 1. maj.

— — —

Det kan endnu ikke siges, om tamrenen her har gennemgået nogen synlige legemlige forandringer, kun synes jeg privat, at hvide kalve er færre end i Finmark-flokke, jeg har set. (Kanske de lyse kalve hovedsagelig er blevet taget af ræve?)

Ved sammenligning med vildrenen her vil jeg bemærke, at tamsemlernes horn synes mere forgrenede end de vilde semlers. Det vil måske have interesse at illustrere dette lidt nærmere.

En dag i slutninger af september kom 3 renjægere forbi Itiv-

nera. De havde jaget ren i Austmannadal-området, hvor de foruden en storbuk havde skudt 3 semler og en kalv. Hovderne af semlerne havde de med. Een semle og dens kalv var begge kullede, de to andre var kun eet-hornede på henholdsvis venstre og højre side. Dette kan være et lokalt fænomen, men de vildsemles, jeg selv har set i Ameralik-distriktet — nemlig 2 — var også kun sparsomt behornede. Som sagt, denne iagttagelse gælder kun for 6 dyrs vedkommende og kan derfor ikke siges at være stærkt underbygget.

Ved omtalen af vildrenen må det nævnes, at den grønlandske vildren er bremsefri.

— — —

Da disse linier skrives, står mine prægtige kammerater igennem næsten 3 år, John Balto og John Eira, for at skulle rejse hjem, og det, jeg her har forsøgt at skildre af tamrenens korte historie i Grønland, må gælde som skildring af deres bedrift. Thi i fra at have været på søsvækket hjord på 263 dyr viste flokken sig ved tællingen i foråret at bestå af 461 kraftige rener:

17 storbukke (hvoraf 3 kørerener)
25 bukke fra 1953
99 bukke fra 1954
212 semler
30 semler fra 1953
78 semler fra 1954

De nye samiske vogtere, Johan Hätta og Marthis Gaup, er kommet og står klar til at tage fat, hvor de to slap. En dag kommer grønlanderens også ind i billedet, men omplantningen fra jæger og fisker til rengjeter er ikke let. Målet er måske fjernt, men vi slipper det ikke af syne.

Tamrensagen er en gammel saga. Fridtjof Nansens og Knud Rasmussens drøm er nu blevet virkeliggjort — og vi, deres landsmænd af ny generation fik lov at opleve dette norsk-danske eventyr. Ja, lad mig slutte med en tak til jer nordmænd for det gode samarbejde, og lad os håbe, at tamrenerne må træde vej for mere samarbejde os imellem på Grønlands jord.

Hjelpetjenesten for selfangere i Vesterisen

Av

Birger Rasmussen.

I de nordlige farvann fra Novaja Semlja i øst til Newfoundland i vest finnes det mektige drivisområder hvis utstrekning varierer i takt med årstidene. I disse områder med snødekket grønnskinrende polarbaks finner vi et meget rikt dyreliv som fram gjennom tidene har gitt grunnlag for norsk næringsdrift. I disse områder finner vi foruten fisk og sild også en rekke pattedyr som har sitt egentlige hjem nord i isen. Vi kan f. eks. nevne grønlandssel, klappmyss, storkobbe og isbjørn som alle er et ettertraktet og verdifullt bytte for fangstskutene. Ishavet synes alltid å ha hatt en dragende makt på menneskeøyet. Særlig i de distrikter langs den norske kyst hvorfra selfangsten drives har ishavet stadig lokket, og kalt på ungguttenes eventyrlyst og dådstrang. Eldre fangstfolks beretninger om spennende jakt på bjørn, store selslag og eventyrlige ferder der nord i polarbaksen har gitt eventyrlysten og utferdstrangen hos ungdommen rik næring. Og de er ikke gamle guttene når de står ombord på sin første ishavstur.

Fangsten i ishavet har vært og vil alltid være et lotteri. Der nord har generasjon etter generasjon søkt sitt utkomme i kamp mot is og tåke, storm og kulde. Men polarbaksen er en arbeidsmark hvor mannsmot og snarrådighet, utholdenhet og styrke og menneskets beste egenskaper kommer fram. Ishavet kan være stormfullt med frostrøyk og tåke drivende over de åpne råker. Men det kan også vise seg storslagent vakkert med sol over vennlige isvidder og en egen ange av fredfylt ro.

*Lederen for sikringstjenesten,
Birger Rasmussen.*

Gamle beretninger forteller om mange utrolige reiser med små seilskuter til ukjente områder i ishavet, hvor fartøyet når som helst kunne bli skrudd ned og mannskapet omkomme. Sjøkartene, hvis de i det hele tatt fantes, var upålitelige, og utrustningen var vel heller ikke rar. Men fram kom de, og tilbake også. For omkring 100 år siden dro slike små seilskuter fra Norge på fangst- og oppdagelsesreise nordover Novaja Semlja og til Kong Karls land. De seilte rundt Spitsbergen, og mannskapene overvintret på Frans Josefs land. Ettersom årene er gått, er imidlertid vår flåte av ishavs fartøyer blitt modernisert. Først gikk den over til dampmaskin, siden er motor blitt installert. Samtidig er fartøyene blitt meget store og med en komfort som fyller tidens krav.

Selfangsten i ishavet drives fra tidlig på våren til ut på høsten. Til bestemte tider om våren samler sel og klappmyss seg på isen i legre på tusener av dyr for å føde sine unger. Det er særlig på denne tid at selfangsten gir det største utbytte. Vi kjenner til tre slike yngleplasser for sel, nemlig Østerisen med Kvitsjøen, Vesterisen i området ved Jan Mayen, og bankene utfor Newfoundland og Labradorkysten. Selen fødes sine unger (whitecoats) til litt forskjellige tider på disse feltene. Utfor Kvitsjøens munning fødes ungene omkring første mars, ved Jan Mayen ca. 20. mars, og ved

Newfoundland ca. 7. mars. Så vidt en vet er der tre atskilte stammer av sel med hvert sit utbredelsesområde som oppholder seg i disse strøk. Ved Jan Mayen føder også klappmyssen sine unger (bluebacks) om våren. Om sommeren samler de voksne klappmyss seg i Danmarkstredet, og også her er disse dyr gjensstand for fangst.

Den norske fangstflåte teller i dag ca. 60 fartøyer. Flåten ble sterkt fornyet etter siste verdenskrig da prisene på ishavprodukt var høye og deltagelsen i selfangsten var forholdsvis stor. I 1920-årene og i begynnelsen av 1930-årene fangstet omtrent halvparten av flåten i Kvitsjøen og Østerisen, og den andre halvparten i Vesterisen. Men fangsten i Kvitsjøen sviktet totalt fra 1934 av på grunn av dårlige isforhold, og i slutten av 30-årene søkte skutene seg over til Vesterisen, hvor selbestanden således fikk en dobbelt belastning.

Under siste verdenskrig lå selfangsten nede, og alle fangstfelt fikk en fredet periode. Etter krigen har det fortsatt vært Vesterisen, særlig da Jan Mayenfeltet, som har vært mest besøkt av norske selfangere. Fangstfeltet ved Newfoundland ble besøkt første gang av vanlige norske selfangere i 1938, og de store fangstskuter som søker dit har hjulpet godt på å avlaste Vesterisen. En del mindre skuter besøker Østisen om våren og sommeren, men fangstene her er av forholdsvis mindre betydning.

Selfangerflåten og ishavfolkene rekrutteres stort sett fra noen få distrikter i Norge. Det er særlig enkelte distrikter omkring Ålesund og Tromsø som er interessert i denne næring. Nå finnes det elektrisk lys og radiotelefon på alle fartøyer, og utstyret for øvrig bedres stadig. Selv om skutene av i dag er solide og sterke sammenlignet med dem som reiste på ishavet i forrige århundre, så er selfangsten ennå et risikabelt yrke. I tidens løp har vi hatt en mengde forlis i ishavet, ofte med store tap av menneskeliv. Forlisene skyldes hovedsakelig orkaner som kan komme så plutselig i ishavet. Strøm og vind setter isen sammen så den skrues opp omkring skutene. Skutene kan komme i klemme mellom isflakene, plankene trykkes inn, og når isen slakner, synker skuta. Andre

skuter er i årenes løp blitt nediset eller brukket ned av brottsjøer under overfarten til fangstfeltet.

Av en eller annen uforklarlig grunn synes disse ulykker å opp-
tre periodevis med særlig stor tyngde. Et av de største og mest
uhyggelige dramaer i ishavet fant sted i 1917. Dette var et sorgens
år i norsk selfangst historie. I april dette året forsvant 7 selfangere
med 84 mann sporeløst i Vesterisen. Ingen kom tilbake som kunne
fortelle hvordan det hendte. En tror at skutene gikk ned under
en orkan i påskedagene. Den gang hadde ikke skutene radio som
kunne påkalle hjelp, og selv om skuter hadde vært i nærheten,
hadde vel neppe noen kunnet hjelpe i dette tilfelle. Det var andre
selfangere i nærheten av de forliste skuter, men disse hadde nok
med å berge seg selv, skadet som de var av isflak som stormen
drev ned mot skutene. Orkanen kom plutselig om natten påske-
aften den 7. april. Temperaturen var nede i -40° C. Mesteparten
av fangstflåten lå i isen nordøst for Jan Mayen, mens en del
skuter lå utfor iskanten. Først utpå sommeren fikk de som satt
hjemme vite at skutene var borte. Det var neppe til å tro at så
mange fangstfolk på en gang var omkommet. I august 1917 ble
det sendt ut en skute for å søke etter de savnede skuter, men kun
lite ble funnet, nemlig et par fangstbåter og en drivende gråmalt
skipsside. Det var alt.

Året 1928 skulle bli et annet merkeår for våre selfangere.
Denne gangen skjedde ulykken i Kvitsjøen, hvor is- og værfor-
holdene i begynnelsen av sesongen var aldeles fortvilet med storm
av nordvest og vest og isskruing praktisk talt fra første dag sel-
fangstenflåten kom i isen. Fartøyene ble utsatt for en temmelig
hard påkjenning. Det gikk særlig utover de mindre fartøyer, men
også de større skuter fikk føle isskruingens harde favntak. Under
trykket av disse mektige naturkrefter forliste et så stort antall
fartøyer på en gang som aldri før, nemlig 21 skuter. På to unn-
tagelser nær fant alle forlis i 1928 sted i Kvitsjøen. Heldigvis
omkom ingen av mannskapene. Denne ulykke tok på en gang
16,8 prosent av det samlede antall fartøyer som deltok i sel-
fangsten. Av de forliste fangstskuter var 4 dampskip og 17
motorfartøyer. Året 1928 markerte toppen av en oppadgående

kurve av forlis. I femårsperioden fra 1924 til 1928 hadde der forlist alt i alt 61 selfangstskuter. Særlig harde år var 1927 da 14 skuter forliste, og likeledes 1924 da 10 skuter gikk tapt.

Den hyppigste årsak til forlisene i denne periode var isskruing. Ikke mindre enn 62 av de 72 norske ishavsfartøyer som gikk tapt i perioden 1922—28 ble skrudd ned av isen. Av de øvrige 10 skuter forliste 3 som følge av lekkasje i åpen sjø. Det var naturlig at de fleste forlis fant sted i Kvitsjøen, både på grunn av de spesielle forhold på dette felt og fordi hovedmassen av fangstskutene befant seg i dette området. Men etter at fangstflåten etter 1934 hovedsakelig søker til Vesterisen er det naturlig at en finner de fleste forlis i dette område. I årene fra 1935 til 1952 forliser det ytterligere 46 ishavsskuter, hvorav 25 i Vesterisen, 14 i Østisen og 7 ved Newfoundland eller på reisen dit.

Enda en stor tragedie skulle ramme den norske fangstflåte. Det var i påskehelgen 2.—9. april 1952. Det var dårlige værforhold i området mellom Jan Mayen og Nord-Island hvor selfangerflåten lå. Vinden var nordostlig kuling med stormbyger. Den 4. april blåste det full storm med orkanaktige byger, og skutene måtte berge seg så godt som mulig. De fleste fartøyer kom seg inn i isen i le av vinden og den svære dønning. Men 5 skuter forsvant sporløst med sine mannskaper — 78 mann. Et sjettede fartøy lå utenfor iskanten, og i det forrykende uværet fikk det innslått lugarene og brukket formasten. To mann ble skyllet overbord av brottene, men en av dem ble berget ombord igjen. Fartøyet drev i 4 døgn med stormen ca. 300 nm. i sydvestlig retning og befant seg til slutt utfor Vest-Island. Den klarte å komme seg til lands den 8. april om kvelden og fikk varslet myndighetene om den katastrofe som hadde funnet sted i ishavet.

Ulykkesbudet ble spredt øyeblikkelig til Island og videre til Norge. Det ble øyeblikkelig gjort foranstaltninger til ettersøking. Det var en mulighet for at folkene på de savnede fem selfangerne hadde berget seg på isen i tilfelle de var skrudd ned ved iskanten. Et stort apparat ble satt i sving. Amerikanske og islandske fly gikk straks på vingene for å søke etter de savnede. Det ble foretatt en intens ettersøking med fly, og det deltok maskiner fra Ame-

rika, Island og Danmark. De amerikanske maskiner var utstyrt med radar, liksom de hadde all slags redningsutstyr ombord, i tilfelle man fant folk på isen eller sjøen. Til tross for at det var dårlig vær i dagene 9. til 14. april fortsatte ettersøkingen intenst. Men resultatet var dessverre negativt.

Også skuter fra den øvrige fangstflåte i isen deltok i ettersøkingen. Seks selfangstfartøyer avbrøt fangsten så snart de fikk høre om ulykken. De begynte straks letingen langs iskanten sydover, idet de delte seg i tre grupper som stadig holdt kotnaken med hverandre. Heller ikke disse fartøyer fant noe spor av de savnede. De avsluttet letingen den 22. april.

Fra Norge ble det av marinen sendt ut to korvetter, «Nordkyn» og «Sørøy» som reiste fra Tromsø den 13. april. De ble først dirigert til et område ved iskanten hvor amerikanske fly hadde observert vrakrester, men intet ble funnet. De to korvetter avsøkte derpå hele Danmarkstredet med parallelle kurser innen synsvidde av hverandre og med stadig radarkontakt. Heller ikke denne ettersøkning ga noe resultat, og korvettene avsluttet sitt ettersøkingsarbeide den 3. mai.

Myndighetene i Norge leiet ytterligere to fangstfartøyer som skulle fortsette letingen i isen ennå en stund. De undersøkte isen grundig sydover mot Kapp Farvel, men heller ikke de kunne finne noe spor etter de forliste skuter. Disse to fartøyer avsluttet sin ettersøking 21. mai. Også fangstfartøyer som var på vei hjem fra Newfoundland fikk anmodning om å holde utkikk etter eventuelle overlevende og etter vrakrester i nærheten av Kapp Farvel og nordover langs iskanten.

Men det var ikke bare på sjøen at dette svære redningsapparat ble satt i gang. Det islandske redningsselskap hadde utkalt sine redningsmannskaper for å undersøke strandlinjen langs Islands nordkyst, og liksom ble det av inspektøren for den grønlandske koloni Angmagsalik sendt ut sledeekspedisjoner for å undersøke nærmere bestemte områder som ikke var finkjemmet nok med fly. Hele dette svære ettersøkningsapparat ble koordinert og ledet av fiskerikonsulent Birger Rasmussen, som straks var reist til Reykjavik etter anmodning av Fiskeridepartementet.

Til tross for sin store innsats på alle områder, var dessverre all ettersøking forgjeves. Man kunne kun konstatere at de fem selfangstskuter var gått ned og 78 mann var blitt tatt av polarbaksen.

Allerede i 1922 hadde den tanke vært fremme å anskaffe et spesielt hjelpeskip for selfangstflåten. Som en midlertidig løsning ble samme år marinefartøyet «Heimdal» sendt til Østisen på en 14 dagers patruljetur i slutten av mars. Dette som et resultat av et samarbeid mellom myndighetene og selfangstorganisasjonene. I 1923 utførte «Heimdal» 5 turer i Østisen fra slutten av mars til første dager av juni. Disse patruljeturer ble innstillet de følgende år. Men i 1936 forliste under selfangsten i Kvitsjøen 8 fartøyer, og «Heimdal» ble atter sendt til ishavet. «Heimdal» gjorde dette år i alt 4 turer for å hente mannskapene fra de nedskrudde selfangstskuter. Dette var siste år at «Heimdal» var hjelpeskip i Østisen. Det følgende år, 1937, var det oppsynsskipet «Fridtjof Nansen» som ble sendt av sted for å yte assistanse da 2 fartøyer forliste i Kvitsjøen. I 1938 ble «Fridtjof Nansen» sendt på hjelpe-tjeneste til Vesterisen, hvor det under fangstsesongen forliste 3 selfangstskuter. I 1939 var oppsynsskipet opptatt med nøytralitetsvakt. Så brøt den annen verdenskrig inn over Norge, og spørsmålet om hjelpeskip for selfangerne var ikke lenger aktuelt.

Etter de store forlis i 1927 og 1927 ble spørsmålet om anskaffelse av et permanent hjelpeskip for selfangerflåten reist igjen, men en fant ingen praktisk løsning på spørsmålet. I 1930-årene ble det arbeidet med spørsmålet om kombinert hjelpeskip/isbryter for de nordlige farvann.

Etter siste verdenskrig ble spørsmålet atter reist av de fangstinteresserte organisasjoner om utsendelse av et hjelpeskip særlig for patruljering under selfangsten i Vesterisen. På grunn av de meget vanskelige is- og værforhold i Vesterisen er det ganske stor risiko forbundet med fangsten i dette farvann og store verdier står hvert år på spill. Farvannet nord for Jan Mayen er kjent som det verste storm- og uværssentrum i ishavet. Både totalforlis og havarier med skader på propell, ror og maskin, inntreffer så å si hvert eneste år. Sjødyktige skuter må ofte avbryte fangsten

og assistere havarister hjem til Norge. Dette fører til tap både for den enkelte fangstmann, for rederiene, og for selfangstnæringen i sin helhet. Det er sikkert at mange av de totalforlis som har funnet sted i Vesterisen ofte hadde kunnet vært unngått om assistanse hadde kunnet komme fram tidsnok. Likeledes ville fartøyer med partielle skader ha vært totalforlist dersom ikke andre fangstskuter var kommet til assistanse og tatt havaristen under slep til Norge.

Etter den store ulykke i Vesterisen i 1952 ble det av det offentlige nedsatt et utvalg som skulle studere disse spesielle problemer for ishavet og komme med forslag om den fremtidige ordning av hjelpetjenesten for selfangerflåten i Vesterisen. Utvalgets medlemmer trådte straks sammen, og de anbefalte at det for sesongen 1953 burde søkes istandbrakt en midlertidig ordning ved å leie et fartøy spesielt egnet for denne tjeneste. Utvalget påpekte at et slikt hjelpefartøy helst burde være en større solid selfanger med kraftig maskin, med kraftig radiotelefon og radiotelegrafistasjon, radiopeileapparat og ekkolodd. Likeledes burde fartøyet ha plass til lege, et mindre mekanisk verksted, dykker, bergings- og slepeutstyr. Fartøyets oppgave skulle være å bistå selfangstflåten i Vesterisen. Det skulle oppholde seg på feltet under hele fangstsesongen og ofre seg for hjelpetjenesten uten selv å drive fangst. I den utstrekning forholdene tillot det, skulle det også ombord på hjelpeskippet drives vitenskapelige undersøkelser over selbestanden.

Myndighetene fulgte denne anmodning fra utvalget. Der ble avertert etter et passende fartøy, og m/s «Norsel» ble leiet for hjelpetjenesten 1953. «Norsel» var en stor selfanger og ekspedisjonsfartøy på ca. 700 br.tonn. Fartøyet hadde tidligere vært nytt til selfangst ved Newfoundland, og likeledes hadde det vært i Antarktis i 3 sesonger med den Britisk-Norsk-Svenske ekspedisjon. «Norsel» skulle senere vise seg å være meget vel egnet som hjelpeskip.

Den tjeneste som «Norsel» utførte i 1953 omfattet assistanse ved havari, legetjeneste, værvarsling og annen radiotjeneste. Fartøyet ytet den bistand som var mulig for på beste måte å trygge

fangstvirksomheten. «Norsel» ankom til Vesterisen noen dager før de øvrige skuter, og det ble straks foretatt en kartlegging av iskantens beliggenhet og over isforholdene ellers. Etter at fangstflåten hadde forlatt Norge, søkte hjelpeskipet straks kontakt med de enkelte skuter og orienterte dem om isforholdene. «Norsel» var ellers til hjelp for skutene med daglige værmeldinger og telegramtjeneste. De fleste skuter hadde en stormfull overreise i 1953, og været fortsatte å være ualminnelig stormfullt under hele fangstsesongen.

På hjelpeskipet var der en erfaren dykker med fullt dykkerutstyr og materiale slik at mindre havarier og undervannsskader kunne repareres på feltet. Heldigvis var det ingen av skutene som ble slik skadet at dykker var nødvendig. Derimot var hjelpeskipets mekanikere og radiotelegrafister i stadig virksomhet med reparasjoner. I alt ble det i 1953 foretatt reparasjoner og ydet annen assistanse til 14 fartøyer. Ett av fartøyene hadde så stor maskinskade at det sannsynligvis hadde måttet slepes hjem hvis ikke hjelpeskipet hadde klart å reparere skaden. Også et annet fartøy hadde så store skader på styremaskin, radio og elektrisk anlegg at det sannsynligvis hadde måttet avbryte fangsten hvis ikke «Norsel» hadde foretatt de nødvendige reparasjoner. I 1953 var det i alt 39 skuter på fangstfeltet foruten hjelpeskipet. Legen ombord behandlet i alt 46 pasienter fra 18 forskjellige skuter, mens de samlede antall konsultasjoner var 73. Av pasientene var 3 stykker så alvorlig skadet at hjelpeskipet øyeblikkelig måtte gå til Island med dem for innleggelse på sykehus. De forskjellige skuter hvor pasientene hørte hjemme, unngikk således å avbryte fangsten.

Erfaringen fra 1953 viste at hjelpeskipet ved sin tilstedeværelse på feltet var et sikkerhetsmoment av stor betydning og var en garanti for at skutene kunne fortsette sin drift til tross for uhell. Derved kunne store verdier berges og føres hjem til Norge.

For hjelpetjenesten var det utferdiget egen instruks, som inneholdt de generelle retningslinjer for skipets arbeide. Hjelpeskipet forsøkte til enhver tid å innarbeide sin drift etter de spesielle forhold på fangstfeltet. Særmeldinger til fangstflåten gikk ut morgen og aften, da skutene om dagen var opptatt med fangst

og ikke hadde tid til å lytte i radioen. Det kan være av interesse å sitere dagboken for enkelte dager for å vise enkelte trekk ved hjelpetjenesten:

Fredag 27/3: Om morgenen laber^o nordvest bris og snøbyger, sterk dønning som går langt inn i isen. Vi går langsomt vestover.

Klokken 1340 har vi solobservasjon og får NB 72° 00' VL. 11° 05'.

Klokken 1830 rapporterer en skute at den har maskinskade og at den driver i slak is. Radiopeiling viser at den ligger i rettvisende 195°, avstand ca. 15 nautiske mil. Vi går straks sydover for å yte assistanse.

Klokken 2230 sender hjelpeskipet som vanlig ut sine meldinger til fartøyene: «Vår kveldsposisjon er NB. 71° 52' VL. 11° 02'. Vi har NNO frisk bris, overskyet oppholdsvær, sikt 5—7 mil, barometer er 1010 mb. fallende fra klokken 2000. Temperaturen er ÷ 10° C. Et uværssentrum er under utvikling ved Island og går østover med 15 knops fart. Vi har et stormvarsel og et kulingvarsel for Vesterisen, og skutene bes kvittere etter sendingen. Fra Kapp Nord til 70 grader nord: liten NO storm, snø og snøbyger, dårlig sikt. 70 til 75 grader nord: øking til NO senere nordlig kuling, stiv eller sterk kuling i den sørligste delen. Stort sett oppholdsvær.»

Etter utsendelse av stormvarslene kvitterer skutene ganske kort med sitt spesielle nummer som de har fått tildelt tidligere. Etter utsendelse av varsel om full storm eller orkan blir det også tatt radiopeiling av skutene, samtidig som de blir forespurt om de har ly av isen og hvordan stillingen ellers er.

Mandag 30/3: Klokken 0900 begynner vi å gå på nordost. Været er overskyet, NNO frisk bris, snøbyger med solglytt.

Klokken 0830 melder en skute at den har maskinskade og trenger hjelp. Vi kommer fram ved radiopeiling klokken 1030, og våre maskinfolk går ombord. Det viser seg at foringen i en sylinder er revet opp og stempelet kløvet. En annen skute melder at den har to pasienter ombord som skal til legen og at de er på vei mot oss. Vi tar radiopeilinger av dem og oppgir den kursen de skal styre. En tredje skute ber om hjelp til å reparere peile-

apparatet. En fjerde skute har ødelagt oljepumpen til motoren og ber om å få den fikset. I løpet av dagen kommer de forskjellige skuter fram til hjelpeskipet og alle blir hjulpet.

Tirsdag 7/4: Vår middags-posisjon NB. $67^{\circ} 29' \text{ VL}$. $20^{\circ} 00'$. Klokken 1500 blir hjelpeskipet anropt av en selfanger som underretter om at han har en skadet mann ombord og trenger øyeblikkelig legehjelp. Selfangeren ligger like i nærheten, og klokken 1540 er den ved siden av oss. Doktoren går ombord i fartøyet, hvoretter pasienten overføres til hjelpeskipet og anbringes på operasjonsbenken. Pasienten har vært utsatt for et vådeskudd, og kulen har gått inn ved ankelen på venstre fot og ut igjen på innsiden av foten. Det viser seg at det er bensplinter i såret, lik som 4 cm av hovedblodåren er skutt vekk. Det er fare for at foten ikke skal få blodtilførsel hvis den ikke kommer under kirurgisk behandling øyeblikkelig. Det blir derfor nødvendig for hjelpeskipet å søke til havn hvor operasjon kan foretas. Det nærmeste sykehus ligger i Akureyri på Nord-Island. Den norske legasjon i Reykjavik blir underrettet om at hjelpeskipet vil anløpe Akureyri for anbringelse av pasient.

Mens pasienten får en nødvendig førstehjelp av legen, kommer et annet fartøy på siden av «Norsel» for å få reparert sin radiosender. Våre folk er ombord der et par timers tid mens doktoren behandler pasienten. Vi setter kurs ut gjennom isen. Klokken 1930 settes full fart for Island.

Klokken 2000 anropes hjelpeskipet av enda en fangstskute som meddeler at de har en mann ombord som har skadet foten. Selfangeren kommer mot oss for full fart. Doktoren forespør i telefonen hvordan tilfellet ser ut, og da det synes å være alvorlig, snur hjelpeskipet og går vedkommende fartøy i møte. Klokken 2045 ligger selfangstskuten på siden av hjelpeskipet, og vi tar mannen ombord. Denne pasienten har hoppet fra rekken av skuta og ned på isen. Han hadde landet uheldig og fått et komplisert benbrud som ville kreve en større operasjon. Vi har nå 3 pasienter ombord, og for alle gjelder det at skadene snarest bør bli røntgenfotografert og ellers behandlet på sykehus.

Klokken 2050 går vi fra isen og setter full fart for Akureyri.

Klokken 2230 sendes ut vanlig værmelding samt underretning til skutene om at vi er på vei til Akureyri og ikke vil være på feltet igjen før i morgen natt. Det blir ekspedert en del telegrammer til de forskjellige skuter.»

Under hjelpetjenesten i 1953 hadde hjelpeskipet en livlig telegramtrafikk med skutene. I alt ble ekspedert ca. 1200 telegrammer til og fra Vesterisen. Når forholdene tillot det, kom fangstskutene gjerne opp under hjelpeskipet. Skipperen kom gjerne ombord for å få seg en prat, mens deres fartøy ble reparert, eller når de ble forsynt med vann og bunkers av hjelpeskipets beholdninger.

Hjelpetjenesten med «Norsel» dette første år syntes å slå godt an blant fangstfolkene. Gjennom sine organisasjoner reiste de krav om at hjelpetjenesten også måtte fortsette i de kommende år. Ved ekstraordinær bevilgning av Stortinget ble det da også for 1954 stillet de nødvendige midler til disposisjon for gjennomføringen av hjelpetjenesten for selfangstflåten i Vesterisen.

Hjelpetjenesten 1954 ble lagt an stort sett etter samme retningslinjer som året før og med en del mindre endringer etter de erfaringer en hadde høstet. Det ble engasjert lege, dykker, telegrafist og mekaniker utenom det vanlige mannskap. I den utstrekning det var mulig av hensyn til den vanlige hjelpetjeneste skulle «Norsel» også nyttes til vitenskapelige undersøkelser. I den hensikt å forsøke å kartlegge bestanden av sel i Vesterisen, ble det på «Norsel» tatt med helikopter som velvilligst ble stillet til disposisjon av Luftforsvarets Overkommando. Med dette helikopter skulle der tas luftfotografier av sel-legrene. Likeledes skulle det, når forholdene tillot det, utføres annet biologisk og hydrografisk arbeide.

Hjelpeskipet kom til isen 16. mars og begynte øyeblikkelig å kartlegge iskanten fra Jan Mayen og nordover. Her lå det et 60—80 n.m. bredt belte av nyfrosset sørpeis som vanskelig kunne forseres. Over store strekninger var havet dekket av en ubrudd isflate, hvor vi året i forveien hadde funnet åpent hav.

De første dagene før fangstens begynnelse var det nordlig

kuling og \pm 16—20° C. Over råkene inne i isen lå det tett frostrøyk, og det lille med åpent vann som fantes, frøs hurtig til en seig sørpe. Meldinger om isforholdene ble sendt til Norge hvor fangstfolkene ble underrettet over kringkastingen før de reiste hjemmefra. I 1945 var 17. mars fastsatt som felles utseilingsdato for fangstskutene. Begynnelsesdatoen for selve fangsten var som vanlig 23. mars. Det var første gang at det for Vesterisen var fastsatt en felles utseilingsdato, og som følge herav gikk selfangstskutene ut mer eller mindre samlet i to konvoier, en fra Tromsø og en fra Ålesund. Denne felles avseiling ga uten tvil økt sikkerhet, og assistanse ville være for hånden i tilfelle noen av skutene skulle få maskinskade eller andre vanskeligheter under overseilingen. Allerede på utseilingsdagen hadde hjelpeskipet kontakt med flåten via radiotelefon. Fartøyene fikk stadig oppgitt hjelpeskipets posisjon samt meldinger om issituasjonen.

Værforholdene i fangstsesongen 1954 var atskillig bedre enn det foregående år. Der ble fra hjelpeskipet ikke sendt ut varsler om full storm eller orkan. I begynnelsen av sesongen var det vanlige vær liten til stiv-sterk kuling med frostrøyk. Senere ble det mildere, med skyet vær og snøbyger.

Hjelpeskipet patruljerte hele sesongen inne i isen og langs iskanten, og forsøkte stadig å holde en posisjon slik at det hurtig kunne gå til assistanse i tilfelle det skulle være nødvendig. Selfangstflåten kunne til sine tider være spredt over et ganske stort område. Hver morgen klokken 0830 og om aftenen klokken 2230 ble det fra hjelpeskipet utsendt værvarsler og ismeldinger, og skutene ble underrettet om eventuelle telegrammer og meldinger. Fangstflåten benyttet seg flittig av «Norsel»s radioservice og av radiopeilestasjonen for å få fastslått sin posisjon. Hjelpeskipet selv foretok stadig radiopeilinger og kunne oppgi fartøyenes posisjon når de ønsket det. Liksom året før var «Norsel»s radiostasjon åpen for trafikk døgnet rundt. I alt ble der ekspedert ca. 1200 telegrammer til og fra selfangerne.

I 1954 var tallet av anmodninger om assistanse fra selfangerflåten lavere enn året før. Der ble foretatt en rekke mindre reparasjoner, særlig på maskin og maskindeler. Den samme nedgang var

også merkbar i legetjenesten. Legen hadde færre alvorlige tilfeller til behandling enn året før. Hjelpeskipet hadde i sesongens løp 5 seneliggende pasienter ombord, hvorav 4 ble ført hjem til Norge på hjelpeskipet.

I denne forbindelse kan nevnes at legen foretok to flyvninger med helikopter for å komme til assistanse til en pasient. Imidlertid satte det inn med tåke slik at helikopteret ikke fant vedkommende fartøy som var ca. 60 n.m. borte og langt inne i baksen.

Søndag den 28. mars klokken 1930 mottok hjelpeskipet telegrafisk anmodning fra flykontrollen i Tromsø om å gå til Bjørnøya for å søke etter et Catalinafly. Flyet hadde vært på Spitsbergen, og på hjemveien var det forsvunnet i Bjørnøyområdet med 8 mann ombord. På «Norsel» ble det straks gjort klart skip. Det blåste stiv til sterk sørostlig kuling og varslet til neste dag var det samme. Inne i isen var der tung dønning, og utfor iskanten ville der være høy sjø og slingring. Fangstflåten ble underrettet om at hjelpeskipet kom til å forlate feltet for en tid. «Norsel» forserte seg hele natten gjennom tett is for å komme ut til kanten. Neste dag fikk imidlertid hjelpeskipet underretning om at flyet var funnet på Bjørnøya. Unnsetningsaksjonen ble derfor øyeblikkelig innstillet, og hjelpeskipet gikk tilbake til sin ordinære tjeneste.

Den 7. april fikk hjelpeskipet anmodning om assistanse fra et fartøy som skulle begi seg på hjemtur. Vedkommende fartøy var meget lekk og torde ikke gi seg i vei over havet alene. Det ville derfor gjerne ha følge av hjelpeskipet under hjemseilingen. Hjelpeskipet forlot isen om aftenen og gikk for halv og sakte fart over havet i følge med fangstskuten. Hjelpeskipet kom til Tromsø 10. april og reiste tilbake til fangstfeltet to dager senere etter å ha fylt vann og ellers gjort sjøklart. Et lignende tilfelle forekom i slutten av april da hjelpeskipet måtte ledsage et fartøy som var lite sjødyktig over havet til norskekysten.

Legens arbeide på hjelpeskipet foregår dels ved konsultasjon over radiotelefonen, men mesteparten av arbeidet blir gjort ved direkte kontakt med skutene som legen går ombord i. Det var i 1954 i alt 40 skuter på feltet med ca. 800 mann ombord. Der var

13 skuter som søkte legehjelp, og det samlede antall pasienter var 34. I begynnelsen av sesongen forekom det en del tilfeller av forfrysning av hendene. Et tilfelle av forfrysning var så alvorlig at pasienten måtte tas med til Norge. Ellers var det de vanlige skader som forekom under selfangsten, betennelse etter snittsår eller stikk. Det var kun ett tilfelle av den fryktede «spekkfinger», men dette ble effektivt behandlet med aureomysin.

Etter de to års erfaring vi har med utsendelse av hjelpeskip under selfangsten i Vesterisen synes dette tiltak å ha vist sin berettigelse. Etter de uttalelser som foreligger er hjelpeskipet blitt en populær institusjon blant selfangerne. I de kommende år vil det fortsatt bli utsendt et hjelpeskip til Vesterisen. M/s «Norsel», som hittil har vært nyttet i hjelpetjenesten, er blitt engasjert på annet hold. Til kommende sesong er i stedet bergingsdamperen «Salvator» blitt leiet som hjelpefartøy.

Når fangstskutene hver vår drar av sted til sitt stormfulle og farlige arbeidsfelt i Vesterisen, sitter det hjemme i Norge kvinner og barn som med engstelse ser sine fedre og sønner dra ut på fangstferd. Ennå har de ulykken i 1952 i friskt minne — det år da 78 mann forsvant sporløst med sine 5 skuter. Helpeskipets virksomhet er først og fremst et sikringstiltak for selfangerflåten. Men hjelpetjenesten har også sin store verdi utover denne ramme. Den gir fangstfolkene pårørende hjemme i Norge større trygghetsfølelse, samtidig som den gjennom sin effektive radiotjeneste sørger for at kontakten stadig holdes ved like mellom fangstfolkene der ute og dem der hjemme.

Den internasjonale regulering av hvalfangsten

Av

K. Eckstrøm.

Problemene om hvalfangstens innvirkning på hvalbestanden og hvilke praktiske tiltak som burde settes i verk for å hindre kommersiell utryddelse av hvalen ble internasjonale da den pelagiske fangst tok til i midten av 1920-årene, idet denne fangstvirksomhet for det meste kom til å drives i internasjonale farvann.

Allerede i 1926 nedsatte Det internasjonale råd for havforskning en hvalkomité som hadde som mandat å overveie om rådet kunne bidra til de biologiske undersøkelser vedrørende grunnlaget for beskatningen, og i tilfelle ved hvilke midler dette kunne gjøres. Omtrent samtidig ble det av Folkeforbundet nedsatt en komité som bl. a. skulle undersøke om det var mulig ved internasjonal avtale å etablere regler angående utnyttelse av havets rikdommer, derunder også spørsmålet om hvalbestanden. Senere nedsatte Folkeforbundets økonomiske komité i henhold til beslutning av forsamlingen i 1927 en ekspertkomité som spesielt skulle drøfte hvalfangsten, og som i dette arbeide samarbeidet med Det internasjonale råd for havforskning. Komitéen fremla i 1930 et utkast til en konvensjon om regulering av hvalfangst som den 24. september 1931 ble undertegnet i Geneve av en rekke medlemmer av forbundet og en del stater utenfor forbundet.

Avtalen som i vesentlig grad bygget på prinsippene i den norske lov om fangst av bardehval av 21. juni 1929, trådte først i kraft i 1935. Den angikk bare bardehvalartene, men skulle gjelde alle verdens farvann, heri innbefattet så vel det åpne hav som terri-

toriale og nasjonale farvann. Avtalen gjennomførte forbud mot fangst av retthval, hvalunger som dier, unghval (ikke kjønnsmoden hval) og hunhval som følges av unger som dier. Videre inneholdt avtalen bestemmelser om størst mulig utnyttelse av hvalen og regler for å sikre mest mulig fullstendige biologiske opplysninger om hver fanget hval. Det ble også bestemt at avlønningen til hvalbåtenes skyttere og mannskaper ikke bare skulle være avhengig av antallet av fangede dyr, men også av faktorer som størrelse, art, oljeutbytte og verdi av den fangede hval. Dette for å stimulere fangstmannskapene til å konsentrere seg om de største dyrene.

Allerede før avtalen trådte i kraft, hadde det vist seg at det både av prispolitiske grunner og av hensyn til hvalbestanden, var nødvendig med atskillig strengere fangstbegrensning, og det var derfor ved norsk/britisk samarbeid fra og med sesongen 1932/33 gjennomført produksjonsavtaler mellom selskapene. Noen betydning fikk allikevel Geneveavtalen, idet de enkelte stater, hvorav en del ikke sluttet seg til de senere internasjonale avtaler, etter hvert som de ratifiserte avtalen, gjennomførte avtalens bestemmelser i sin nasjonale lovgivning.

Etterat Japan og Tyskland kom med i den antarktiske fangst fra henholdsvis sesongen 1934/35 og 1936/37, ble behovet for beskyttelse av hvalbestanden gjennom en effektiv internasjonal avtale påtrengende, og de norske myndigheter tok derfor kontakt med den britiske og tyske regjering som erklærte seg villige til å delta i en hvalfangstkonferanse. Innbydelse ble sendt til alle stater som var interessert i hvalfangst, deriblant Japan som imidlertid avslo innbydelsen. Konferansen som ble holdt i London i 1937, utarbeidet et utkast til en overenskomst og en protokoll med en rekke anbefalinger til regjeringene. Overenskomsten som ble undertegnet den 8. juni 1937 og omfattet både bardehval og spermhval, gjaldt så vel fangst med flytende kokerier som fangst fra landstasjoner og for alle farvann hvor det ble drevet slik fangst.

De fleste bestemmelsene fra Geneve-avtalen ble opptatt i den nye avtale og i tillegg til disse gjennomførte avtalen av 1937

minstemål for de forskjellige hvalarter, fredning av visse felter, kontroll med fangstvirksomheten og pålegg om at overtredelser skulle undergis rettsforfølging samt begrensning av fangstsesongens lengde. Sesongen for landstasjonsfangsten ble således begrenset til 6 sammenhengende måneder i et tidsrom av 12 måneder, mens den pelagiske fangstsesong for bardehval ble fastsatt til tiden 8. desember—7. mars, begge dager medregnet, dog skulle fangstsesongen 1937/38 utstrekkes til 15. mars.

Hvalfangstavtalen av 1937 ble supplert med en tilleggsprotokoll undertegnet den 24. juni 1938. Ved denne protokoll ble antallet fredede areas utvidet og fikk en klarere avgrensning, videre ble det bl. a. innført særforholdsregler til beskyttelse av knølhvalen, satt forbud mot å nytte flytende kokeri som hadde vært brukt til å opparbeide bardehval syd for 40° syd i samme øyemed noe annet sted før det var gått 12 måneder fra slutten av den fangsttid som var fastsatt i avtalen av 1937 og gjennomført at de minstemål som gjaldt for hvalfangst fra landstasjoner, skulle reduseres med 5 fot når kjøttet av slik hval var beregnet til lokalt forbruk.

I 1939 ble det holdt en uformell hvalfangstkonferanse i London. Ved denne konferanse ble det ikke undertegnet noen ny avtale, men det ble vedtatt en rekke anbefalinger til regjeringene om endringer og tillegg til de gjeldende regler om måling av hval, rapportering av tidspunktet for avlivning av hver hval samt anbefaling om at samtlige regjeringer så langt som mulig måtte sørge for hvalmerking fra hvalbåter under sin jurisdiksjon.

Under krigen ble det i London i 1944 holdt internasjonale drøftelser med henblikk på første etterkrigssesong, og den 7. februar s. å. ble det undertegnet en protokoll som i betraktning av at fangsten i Antarktis på grunn av fiendtligheter hadde vært avbrutt for et betraktelig tidsrom og av hensyn til den herskende nødstilstand, gjennomførte visse midlertidige avvikelser fra avtalen av 1937 med tilleggsprotokoll av 1938, bl. a. at sesongen for pelagisk bardehvalfangst i Antarktis skulle være fra 24. november til og med 24. mars, mot tidligere fra 8. desember til og med 7. mars. Det som imidlertid setter sitt særpreg på denne

protokoll er at vi her for første gang møter bestemmelsen om at pelagisk fangst av bardehval skal være begrenset til et bestemt totalantall hval. Dette antall ble fastsatt til 16 000 blåhvalenheter, hvor 1 blåhvalenhet regnes som 1 blåhval, 2 finnhval, 2,5 knølhval eller 6 seihval. For første etterkrigssesong var det åpenbart at det disponible fangstmateriell var helt utilstrekkelig til å fange dette antall i den fastsatte fangsttid, og det ble heller ikke utarbeidet detaljerte regler for avblåsing.

Den 26. november 1945 ble det igjen i London underskrevet en protokoll om internasjonal regulering av hvalfangsten. Denne protokoll som skulle gjelde for sesongen 1946/47 opprettholdt begrensningen av den pelagiske bardehvalfangst til 16 000 blåhvalenheter og fastsatte detaljerte regler for avblåsing av fangsten, bl. a. at Byrået for internasjonal hvalfangststatistikk i Sandefjord, skulle underrettes om fangstresultatene og avblåse fangsten med 14 dagers varsel når totalkvantumet beregnes å være nådd. Likeledes opprettholdt protokollen en 4 måneders bardehvalsesong i Antarktis, men åpningsdatoen ble igjen sat ttil den 8. desember, slik at sesongen skulle være fra 8. desember til og med 7. april.

Etter innbydelse av U.S.A. ble det i 1946 holdt en internasjonal hvalfangstkonferanse i Washington D.C. med deltakelse fra 20 stater. Det ble her for det første underskrevet en protokoll som fastslo at reglene i protokollen av 1945 også skulle gjelde for sesongen 1947/48. For det annet ble det underskrevet en helt ny avtale om regulering av hvalfangsten. Denne avtale som trådte i kraft den 10. november 1948 og har fått tilslutning fra 17 stater, er delt i to avdelinger, den egentlige overenskomst og vedtektene (Schedule). Vedtektene som inneholder regulerende bestemmelser om fangstvirksomheten er basert på prinsippene i den tidligere avtaler bl. a. om fredede hvalarter, minstemål for hval, begrensning av sesongenes varighet, fredede soner og begrensning av totalantallet fangede hval ved den pelagiske fangst i Antarktis, men bestemmelsene er på enkelte punkter skjerpet eller utvidet, bl. a. er kontrollen med fangstvirksomheten gjort mer effektiv.

Overenskomsten gjennomførte en ny ordning med hensyn til det internasjonale samarbeide med regulering av hvalfangsten som

i betydelig grad har hatt betydning for det senere arbeide for bevarelse av hvalbestanden, idet den i artikkel III bestemte at det skulle opprettes en fast internasjonal hvalfangstkommissjon, bestående av et medlem fra hver kontraherende regjering. Denne Kommisjon som konstituerte seg i 1949, kan i henhold til artikkel V i overenskomsten fra tid til annen endre bestemmelsene i vedtektene vedrørende: a) fredede og ikke fredede hvalarter, b) åpne og lukkede sesonger, c) åpne og lukkede farvann, innbefattet fastsettelsen av fredede områder, d) minstemål for hver hvalart, e) tid, metoder og omfanget av hvalfangstoperasjoner (herunder det totalantall av hval som tillates fanget i hvilken som helst sesong), f) typer og spesifikasjoner for utstyr og maskiner og redskaper som tillates brukt, g) fremgangsmåte ved måling og h) fangstutbytte og andre statistiske og biologiske oppgaver. Disse endringer skal være basert på vitenskapelige undersøkelser og bidra til bevaring, utvikling og størst mulig utbytte av hvalbestanden, men skal ikke medføre begrensning i antall eller nasjonalitet av flytende kokerier eller landstasjoner og heller ikke tilstå spesielle kvoter til noe flytende kokeri eller landstasjon eller til noen gruppe av kokerier eller landstasjoner og skal ta hensyn til forbrukernes og hvalfangstnæringens interesser.

Det er fastsatt bestemte frister for de kontraherende regjeringer til å godta eller forkaste Kommisjonens vedtak om endringer i vedtektene. De regjeringer som ved utløpet av fristene ikke har protestert mot vedtektsendringene, blir bundet av endringene, mens de regjeringer som har protestert mot en eller flere endringer, blir ubundet for så vidt angår den eller de bestemmelser protesten gjelder.

Siden den ble konstituert, har Den internasjonale hvalfangstkommissjon hvert år fattet vedtak om endringer i vedtektene, og disse er for de flestes vedkommende godkjent av de kontraherende regjeringer. Blant disse endringer nevnes som særlig betydningsfulle: 1) forskyvningen av åpningsdatoen for den pelagiske bardehvalfangst i Antarktis (sesongen 1954/55 den 7. januar for finn- (og sei) hval og 21. januar for blåhval, hvorved en oppnår et høyere utbytte av hvalen som blir fetere utover i sesongen, og

videre sparer en del av blåhvalbestanden som opptrer hyppigst tidlig i sesongen, 2) reduksjon i 1953 av det tillatte antall fangede blåhvalenheter fra 16 000 til 15 500 enheter.

På Kommissjonens møte i Moskva 1955 ble en del forslag om nye endringer i vedtektene, som eventuelt skal gjelde for sesongen 1955/56, vedtatt, bl. a. forslag om ytterligere forskyvning av sesongen for blåhvalfangsten i Antarktis og reduksjon av totalantallet blåhvalenheter. Fristene for å protestere mot disse endringer er i skrivende stund ikke utløpet, men det er å håpe at de kontraherende regjeringer, som hittil har vist god samarbeidsvilje med hensyn til tiltak som er av betydning for å hindre kommersiell utryddelse av hvalbestanden, også denne gang vil finne det mest formålstjenlig å godta Kommissjonens vedtak.

Norsk Polarinstitutt

EN ORIENTERING

Av

Thore S. Winsnes.

Norsk Polarinstitutt er en statsinstitusjon som de færreste har noe kjennskap til. For folk med interesse for polarstrøkene og for norsk forskningsarbeide på de to polkalotter tør det være på sin plass å gi en oversikt over arbeidet ved vår sentralinstitusjon for polarforskning.

Vi skal først gi en kort orientering og deretter fortelle litt om arbeidet som drives i dag.

Ved Paristraktaten av 9. februar 1920 ble Spitsbergenøygruppen med Bjørnøya tilkjent Norge, men landet ble ikke offisielt overtatt før 14. august 1925. § 1 i *Lov om Svalbard* av 17. juli 1925 lyder:

— Svalbard er en del av kongeriket Norge.

Til Svalbard hører Bjørnøya, Vestspitsbergen, Nordaustlandet, Barentsøya, Edgeøya, Kong Karls Land, Hopen, Prins Karls Forland og alle andre øyer, holmer og skjær mellom 10° og 35° lengde øst for Greenwich og mellom 74° og 81° nordlig bredde.

Alle øyene dekker tilsammen et areal på vel 60 tusen km^2 eller omtrent $\frac{1}{5}$ av Norges areal.

Norges overtagelse av Svalbard førte med seg forpliktelser. Staten innså dette, og i 1928 ble Norges Svalbard- og Ishavsundersøkelser opprettet. Det var i og for seg ingen ny institusjon, men en fortsettelse i fastere form av De Norske Statsunderstøt-

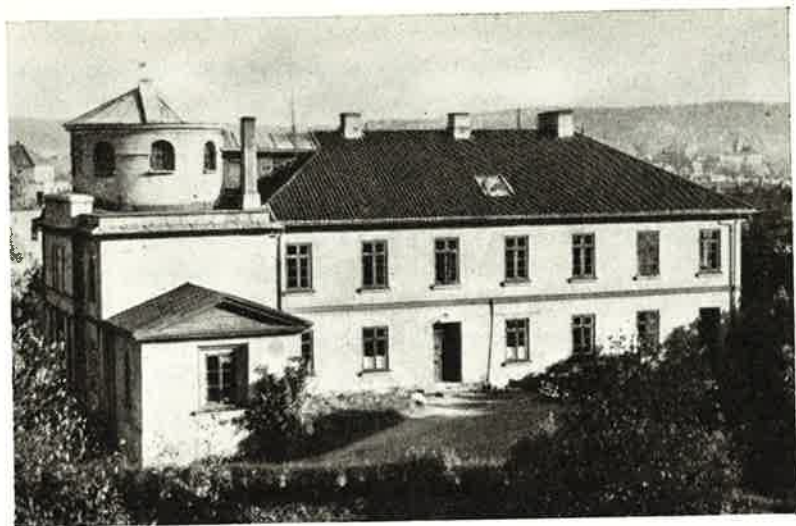
tede Spitsbergen-ekspedisjoner som hadde vært i gang helt fra 1911. En rekke private institusjoner og personer viste også stor interesse for å få Spitsbergen-øyene, som alt lenge hadde vært å regne som et anneks til Norge, ordentlig undersøkt. De ydet de norske Spitsbergen-ekspedisjoner betydelig støtte, både pekuniært og in natura.

De første årene var Universitetet behjelpelig med å skaffe kontorplass i Universitetets bygning, men i 1928 da Svalbard-undersøkelsene fikk en fastere form, kunne institusjonen leie seg tidsmessige lokaler i Bygdø Allé 35. I 1932 var imidlertid også her lokalene blitt for trange, og da Universitetets Observatorium, den gamle ærverdige bygning i Observatoriegate 1, nylig var blitt ledig, fikk Norges Svalbard og Ishavs-undersøkelser leie denne bygning.

I 1948 ble Norges Svalbard- og Ishavs-undersøkelser omorganisert og utvidet og fikk navnet Norsk Polarinstitut. Dette leier fremdeles samme bygning av Universitetet.

Personalet består i dag av: direktør, underdirektør, kontorsjef, tre topografer og en geodet, to geologer, to hydrografer, en glasiolog, en meteorolog, en bibliotekar, to karttegnere, fire kontordamer og en kvinnelig vaktmester og bud. Dessuten er midlertidig ansatt en meteorolog, en topograf og en glasiologassistent. Personalet er tidligere omtalt i et nummer av Polarklubbens årbok, så bare de forskjellige gruppers virksomhet vil bli omtalt her.

Markarbeidet pågår regulært hvert annet år. Da drar de forskjellige faggrupper som arbeidspartier på 3—4 mann til Svalbard og blir landsatt på sine respektive arbeidsplasser med proviant og utrustning for ca. 2 måneders feltliv. Hvert parti har til disposisjon en lett og hendig dory med utenbordsmotor. Som regel blir partiene besøkt av hovedfartøyet en gang i løpet av sommeren, men er basert på å kunne klare seg helt på egen hånd. Det materiale som innsamles i løpet av sommeren, blir så bearbejdet i det ca. halvannet år til neste ekspedisjon skal av gårde. Tidligere var det ekspedisjoner hvert år, men på grunn av den knappe tid til å bearbejde materialet og av økonomiske grunner er man kommet fram til større ekspedisjoner hvert annet år som

Norsk Polarinstitut.

den beste måte til å utnytte det årlige budsjett på 350 tusen kroner.

Den topografisk-geodetiske avdeling bruker ved kartkonstruksjoner flyfotos tatt opp av B. Luncke i 1936, 1938 og 1948, i en Zeiss stereoplanigraf. Hittil er publisert 6 kartblad i målestokken 1 : 100 000 med trefargetrykk. De omfatter vestre del av området fra Sørkapp til Isfjorden. Ferdigkonstruert er også kartblad Markhambreen i Storfjorden og kartblad Forlandet er under konstruksjon. Svalbardkartet i 1 : 100 000 vil i alt bestå av ca. 50 kartblad. I 1949 kom et foreløpig kart over Hopen i 1 : 100 000 og i 1955 et over Jan Mayen i samme målestokk. Jan Mayen vil også bli utgitt i 1:10 000 i to kartblad. Øya ble flyfotografert i 1949, markarbeidet utført i 1949—51.

Under arbeid er også et oversiktskart over Svalbard i målestokken 1 : 500 000.

Den norsk-britisk-svenske antarktisekspedisjons kartmateriale er også under utarbeidelse ved Norsk Polarinstitut.

Det står ennå igjen en del markarbeide på Svalbard som tri-

angulering og passpunktbestemmelser i området nord for Isfjorden og en del supplerende luftfotografering, som skal utføres av B. Luncke.

Hydrografenes arbeidsfelt er i første rekke Svalbardfarvannene. Sjømålingen foregår med M/S «Minna» og med Polarinstituttets spesialbygde sjømålerbåt «Svalis» i grunnere farvann. Hovedarbeidet har i de siste 5 somrene vært henlagt til Jan Mayen og målingen her er ferdig. Et førsteklasses sjøkart over Jan Mayen i målestokk 1:10 000 foreligger nå. I år, sommeren 1955, loddes det på n.v.hjørnet av Vestspitsbergen og i farvannet nord for øya. Arbeidet vil fortsette i dette område de nærmeste årene i påvente av elektronisk navigasjonsutstyr for opploddingen av farvannene mellom Bjørnøya og Storfjorden på Svalbard.

Ved siden av sjømålingen blir det også foretatt vannstandsobservasjoner for å finne middelvannstand og havnetider, på de forskjellige steder.

Det geologiske arbeide ved Norsk Polarinstitutt er avhengig av de topografiske kartene som grunnlag for feltarbeidet. De kart som nå er konstruert etter flybilder gjør det mulig å utgi nøyaktige geologiske karter med beskrivelse av området. Sørkapplandet — blad C 13 i det store nye Svalbard kartverk — ble geologisk kartlagt i 1952 og 1954 og er nå under utarbeidelse. Interessante fossilfunn fra området og det generelle kartbilde er blitt beskrevet. Under arbeide er også kartbladet Isfjorden hvor eldre kart må føres over på de nye konstruksjoner. I forbindelse med dette arbeide er det i sommer sendt to geologiske partier som arbeider på nordsiden av Isfjorden.

Ved siden av den geologiske kartlegging foregår også arbeide med å finne lagfølgen i de gamle omdannede bergartene på vestkysten og studier av den fossile fauna i de yngre lagrekker. En større samling av denne fra Bellsund-området er under bearbeidelse. Det er også utført meget arbeide med studiet av kullfløtsene mellom Longyearbyen og Van Mijenfjorden.

I 1956 vil de geologiske kartleggingsarbeider fortsette i områdene mellom Hornsund og Bellsund. Et kartleggingsparti vil

arbeide på området kartblad Torellbreen og et annet på området: kartblad Van Keulenfjorden.

Glasiologenes arbeidsområde omfatter både Norge og Svalbard. I Norge er de bredemte sjøer blitt studert, og en avhandling om disse er under arbeide. I forbindelse med disse undersøkelserne står studiet av skadeflommene fra Østerdalsisens bresjø. Det holdes også et øye med de andre breene i Norge, slik at deres øking eller minking følges.

På Svalbard er en bre med vel avgrenset akkumulasjonsområde valgt ut til kontinuerlig studium og har gitt verdifulle resultater vedrørende brebevegelsene på Svalbard. Dette arbeidet kommer til å fortsette i årene fremover.

Den meteorologiske avdelings arbeide ved Norsk Polarinstitut består for tiden i å bearbeide de observasjoner som ble samlet inn under Den norsk-britisk-svenske antarktisekspedisjon 1949—52. Første del av arbeidet er nå under trykning. Videre har meteorologene tilsyn med og vedlikehold av de meteorologiske stasjoner på de norske hvalkokerier i Antarktis. Observasjonene bearbeides i samarbeide med Sør-Afrika.

Den nærmeste tiden fremover vil meteorologene være opptatt med forberedelsene til Den norske Antarktis-ekspedisjon 1956—1959.

Dette var en oversikt over faggruppens arbeide.

Norsk Polarinstitut har også andre gjøremål. Lederen av den hydrografiske avdeling har således hvert år ettersynet og vedlikeholdet av radiofyr og fyrlykter på Svalbard. Fangstselskapet Arktisk Næringsdrift A/S som driver Myggbukta Radio kontrolleres av Norsk Polarinstitut. Hver sommer sendes avløsningsekspedisjon med nye mannskaper og utstyr til Nordøst-Grønland.

Norsk Polarinstitutt virke som veileder og hjelper for innen- og utenlandske ekspedisjoner som vil til Svalbard, bør vel også nevnes. Mange søker, som kanskje naturlig er, Polarinstituttets råd, og dette arbeide tar mer tid og krever mer arbeide enn man skulle tro.

Norsk Polarinstitut har et av de største spesialbiblioteker for polarlitteratur i verden og har utstrakte bytteforbindelser. Insti-

tuttets to egne serier Skrifter og Meddelelser har nådd henholdsvis numrene 107 og 79. Biblioteket besøkes ofte av fagfolk og interesserte som vil drive studier, men det har intet leseværelse, og arbeidsmulighetene er innskrenket. Alt som *kan* gjøres for å skaffe plass blir imidlertid gjort, men jeg vet det er bibliotekarens høyeste ønske at han en gang må få litt rommeligere arbeidsforhold.

Norge har tradisjoner som ishavsland. Nordmennene var de første som seilte inn gjennom drivisen, og en stor del av kystbefolkningen har til alle tider tatt sitt levebrød fra Ishavet. Nansen, Sverdrup og Amundsen brakte vårt land fram i første rekke innen polarforskningen. Oppgavene er nok blitt mer spesialisert, men vi plikter å gjøre vårt ytterste for at den linje som de tre trakk opp, kan føres videre.

Bennett's Reisebureau A.s

arrangerer arktiske jakt-
ekspedisjoner. Forlang pro-
spekt. Mangeårig erfaring.

Pengeveksling
Reisecheks
Reiseakkreditiver

Byrået selger billetter for reiser over
hele verden med jernbane, båt, buss
og fly.

Reiseforslag utarbeides.

Opplysninger gratis.

Skal De ut å reise, henvend Dem der-
for alltid til:

Bennett's Reisebureau A.s

Hovedkontor: Karl Johansgate 35 — Oslo
Sentralbord 33 70 80

Fangst og fiske i fjerne farvann i 1954 og 1. halvår 1955

Av

Jobs. Sellæg.

Både utbyttet av selfangsten og av fisket i fjerne farvann var tilfredsstillende i 1954.

For 1. halvårs 1955 foreligger det bare sparsomme opplysninger om selfangsten og fisket.

Selfangsten.

Det samlede utbytte av selfangsten i 1954 på de forskjellige fangstfelter var:

	Newfoundland	Vesterisen	Nordisen	Østerisen	Grøn.-str.
Grønlandssæl	stk. 127 696	29 116	570	11 648	
Klappmyss	» 2 449	66 001	55		18 292
Storkobbe	» 1	2	1 288	1 804	
Snadd	»		125		
Isbjørn	» 1	1	123	22	
Tilsammen	stk. 130 147	95 120	2 161	13 474	18 292

Det var i alt 66 skuter som drev selfangst på de forskjellige felter.

Det ble i alt fanget 259 000 dyr til en verdi av vel 14 mill. kroner. Verdien var betydelig høyere enn i de 2 foregående år.

For 1. halvår 1955 foreligger det bare foreløpige meldinger.

På Newfoundlandsfeltet deltok i alt 10 skuter. I alt fanget disse skuter 160 000 dyr til en samlet verdi av vel 6 mill. kroner.

I Vesterisen var fangsten for 41 skuter vel 93 000 dyr. Verdien av fangsten utgjorde vel 7 mill. kroner.

De tilsvarende tall for Østerisen hvor 14 skuter drev fangst var 20 0000 dyr til en verdi av ca. 900 000 kroner.

Fra fangsten i Grønlandsstredet foreligger det ennå ikke noen oppgaver.

Den samlede fangst for øvrig i år er 273 000 dyr til en verdi av vel 14 mill. kroner.

Så vel antallet av drepte dyr som verdien av fangsten må betegnes som tilfredsstillende.

Det har vært et godt år for norsk selfangst, selv om utbyttet — som det jo alltid vil bli — er ujevnt fordelt.

Konsulent Rasmussen har i de senere år drevet vitenskapelige undersøkelser i Vesterisen.

Resultatet av hans undersøkelser viser at selfangsten i Vesterisen drives for sterkt, og at bestanden av sel nå går tilbake.

Spørsmålet om skjerpede fredningsbestemmelser for dette farvann vil bli behandlet på Selfangstrådets møte høsten 1955.

Fisket i fjerne farvann.

Fisket i fjerne farvann ga stort sett et tilfredsstillende utbytte i 1954.

Sildefisket ved Island.

Dette fisket ga i 1954 et utbytte av vel 20 000 tonn, atskillig mindre enn i 1953. Verdien av fisket var 15,5 mill. kroner.

I 1955 har sildefisket ved Island gitt et godt resultat for snurperne, mens drivgarnsfisket hittil har vært mindre godt.

Sildefisket i Nordsjøen.

Av nordsjøsilde ble det i 1954 fisket opp 3200 tonn til en verdi av 1,2 mill. kroner. Utbyttet var noe større enn i 1953.

Fiskeridirektoratet har i de senere år drevet forsøksfiske der for nærmere å finne ut hvor man kan fiske den beste kvalitetssilde.

Torskefisket og kveitefisket ved Island og Bjørnøya.

Torskefisket ved Island ga i 1954 et utbytte av 5880 tonn. Av kveite ble det oppfisket 175 tonn. Den samlede verdi av dette fiske ved Island var vel 5½ mill. kroner.

Ved Bjørnøya ble det fisket opp vel 1000 tonn torsk til en verdi av vel 600 000 kroner.

Torskefisket ved Grønland.

Deltagelsen i fisket ved Vest-Grønland var stor i 1954, og utbyttet var også tilfredsstillende.

I alt drev 67 linefarkoster og 9 trålere fiske ved Vest-Grønland.

Det samlede utbytte var 16 000 tonn saltet torsk og en del kveite.

Kveitebestanden synes nå å ha tatt seg opp på bankene ved Vest-Grønland.

Noe resultat av fisket i 1955 foreligger ennå ikke.

Håbrann og håkjerringfisket.

Fisket av håbrann ga i 1954 et utbytte av 476 tonn til en verdi av 1,6 mill. kroner.

Utbyttet er atskillig mindre enn i de nærmest foregående år.

Grunnen hertil er først og fremst at bestanden er gått tilbake.

Men atskillige fiskere har også lagt om driften og driver nå etter vintersild og makrell-størje.

Selfangerne hadde i 1954 et utbytte av 128 tonn tran og 72 tonn lever av fisket etter håkjerring i forbindelse med selfangsten i Grønlandsstredet. Verdiutbyttet var ca. 350 000 kroner.

Hvalfangsten i Antarktis i sesongen 1954—55

Av

H. Østby.

Samtlige land som deltok i pelagisk fangst i Antarktis var tilsluttet Den internasjonale hvalfangstkonvensjon. Ifølge konvensjonen var de viktigste bestemmelser for sesongen:

1. Det var tillatt å fange maksimum 15 500 blåhvalenheter (det samme som foregående sesong). 1 blåhvalenhet = 1 blåhval = 2 finnhval = 2,5 knølhval = 6 seihval.
2. Fangsttiden for finn- og seihval var fra 7. januar.
3. Fangsttiden for blåhval var fra 21. januar.
4. Fangsttiden for knølhval var 1., 2., 3. og 4. februar i området syd for 40° syd bredde mellom 0° lengde og østover til 160° vest lengde.

I den pelagiske fangst deltok 9 norske flytende kokerier med 101 hvalbåter, 3 britiske, 1 syd-afrikansk, 1 nederlandsk, 1 panama, 1 russisk og 3 japanske kokerier med til sammen 132 hvalbåter. I likhet med foregående sesong ble det etter frivillig overenskomst mellom norske, britiske, syd-afrikansk, nederlandsk og japanske ekspedisjoner besluttet å redusere hvalbåtantalet.

I fangsten deltok 14 282 mann. Herav var 7 279 nordmenn mot i foregående sesong 7 240 nordmenn.

Den pelagiske bardehvalfangst begynte som nevnt 7. januar og ble avsluttet 19. mars etter 72 dagers fangst. Dette er 4 dager kortere fangsttid enn i forrige sesong.

Det totale antall blåhvalenheter som ble fangstet var 15 300.

Total norsk pelagisk oljeproduksjon:
668 352 fat hvalolje
137 297 fat spermolje
Tilsammen 805 649 fat

Total pelagisk oljeproduksjon (norsk og utenlandsk):
1 776 367 fat hvalolje
280 526 fat spermolje
Tilsammen 2 056 893 fat

Biprodukter på norske flytende kokerier.

Leverolje	79 422 tonn
Saltet lever	117 415 kg
Kjøtt-ekstrakt	69 550 »
Graksmel	1 040 000 »
«Whale Solubles»	982 000 »
Barder	14 600 »
Hypofyser	3 100 stk.
Hvalkjøtt	74 000 kg

I vitenskapelig øyemed er det innsamlet barder, ovarier og små fostre.

1954/55.

Utenlandske ekspedisjoner.

Storbritannia.

3 fl. kokerier «Southern Harvester», «Southern Venturer» og «Balaena» med tilsammen 42 hvalbåter produserte i alt: 344 752 fat hvalolje og 55 861 fat spermolje.

Syd-Afrika.

1 fl. kokeri «Abraham Larsen» med 13 hvalbåter produserte: 82 150 fat hvalolje og 16 850 fat spermolje.

Nederland.

1 fl. kokeri «Willem Barendsz» med 12 hvalbåter produserte: 58 335 fat hvalolje og 6 404 fat spermolje.

Japan.

3 fl. kokereir med tilsammen 36 hvalbåter produserte i alt: 315 029 fat hvalolje og 52 895 fat spermolje.

Panama.

1 fl. kokeri «Olympic Challenger» med 16 hvalbåter produserte: 145 690 fat hvalolje og 2 190 fat spermolje.

U.S.S.R.

1 fl. kokeri «Slava» med 15 hvalbåter produserte: 162 059 fat hvalolje og 10 029 fat spermolje.

1954/55.

Landstasjonsfangst.

På Syd-Georgia ble fangsten drevet fra landstasjonene: Husvik Harbour (norsk), Leith Harbour (britisk) og Grytviken (argentinisk). Fangsttiden for bardehval er fra landstasjonene på Syd-Georgia fra 1. oktober til og med 31. mars. Stasjonene drev med 7 hvalbåter hver, tilsammen 21 båter.

Resultatene ble:

Husvik Harbour	58 231 fat hvalolje og	1 290 fat spermolje
Leith Harbour	69 560 » » »	1 050 » »
Grytviken	48 818 » » »	1 750 » »
Tilsammen	176 609 fat hvalolje og	4 090 fat spermolje

Arktisk Forening i Tromsø

LITT OM VIRKSOMHETEN I DET FORLØPNE ÅR

Arktisk Forening har hatt et godt arbeidsår. Interessen for foreningens arbeide er i stadig vekst.

Polardagen, søndag den 19. juni, var en stor begivenhet i året som gikk. Den ble en strålende og begivenhetsrik dag, viet ishavsfolket og ishavsneringen.

Dagen startet med hornmusikk gjennom flaggsmykkede gater. Så fulgte programmet slag i slag: gudstjeneste i domkirken og Tromsøysund kirke, matiné i Verdensteatret, hvor bl. a. Lars Berg hyllet ishavsfolket, fiskerne og byen i en utmerket fremført prolog. Dagens høydepunkt var imidlertid det store opptoget som marsjerte gjennom byen fra Fridtjof Nansens til Roald Amundsens plass. Hele byen var på benene, fortauene var tett besatt med interesserte tilskuere. Mange tilreisende hadde også funnet veien til byen den dagen.

Det var meget å se på. Store modeller av Nordvestpassasjens «Gjøa» og byens moderne selfanger «Troms» seilte fram på hestekjøretøyer og lastebiler. Skutene var bemannet med kjente ivhavsskipper og fangstfolk og gjorde seg fortrinlig. Det var også mye annet rart å se på, en ekte fangsthytte med overvintrener selv stående utenfor, grupper av arktiske dyr, modeller av Nordljos kjente anlegg og av det kommende Fangst- og Fiskerinæringens hus — for bare å nevne noe. Her passerte revy alt som representerer Tromsøs store og levende ishavsstradisjoner.

Byens ordfører, Wiktor Robertsen, talte ved Roald Amundsen

Tromsø feirer «Polardagen».

statuen og stortingsmann Reidar Karlsen holdt en inspirert tale fra dekket på «Troms».

Været var ikke så bra om aftenen og dansen på brygga måtte avlyses. Dagen ble avsluttet med en enkel og hyggelig sammenkomst innendørs.

Foreningen har ellers i det forløpne år arbeidet med planer om å få gjenopptatt hoteldriften på Svalbard og har i den anledning konferert med styret for det tidligere «Nordpol-hotell» i Ny-Ålesund, Kings Bay Kul Comp. og Samferdsels-departementet. Noe håndgripelig resultat foreligger imidlertid ikke ennå.

En annen sak som foreningen også arbeider med å løse, er planen om utstillingshall for en permanent ishavsutstilling i tilknytning til Tromsø Museum. Årsmøtet ga styret fullmakt til å anvende de nødvendige midler for reising av utstillingshallen.

Arbeidsutvalget for reisingen av Fangst- og Fiskerinæringens Hus i Tromsø har sendt ut andelsinnbydelse for dannelsen av et

selskap for bygging og drift av huset. Det er til nå tegnet andeler for kr. 18 000 og byggefondet har nådd kr. 15 000. Inntektene av Polardagen går ubeskåret til dette formål.

Av andre viktige saker kan nevnes at foreningen har gjort henvendelse til statsmyndighetene om nyordning av sikringstjenesten og trygd for alle arbeidere på Svalbard.

Foreningen har også bidratt til turistnæringen på Svalbard. Vi har bistått med å lage en liten folder og et spesielt arktisk sertifikat som er lagt ut på «Lyngen».

Foreningen har nylig instituert et ærestegn. Det ble på siste årsmøte tildelt 6 gamle, veltjente ishavsskipperne. Veteraner fra Tromsø og nærmeste omegn.

Arktisk Forenings styre består av: Johan Hagerup, formann; Helge Jakobsen, nestformann; Sig. Winter-Hansen, Fritz Øien og Alfred Moe. Medlemstallet er ca. 500.

JACOB KJØDE ^{A/S}

Paradis

BERGEN

Litt av hvert fra polaregnene

Grønland. Etter siste folketelling utgjør befolkningen på Grønland 23 360 innbyggere, fordelt på 185 store og små boplasser langs vest- og østkysten.

Grønlenderne er i ferd med å skifte erverv. Selfangsten som for ikke så lenge siden var hovednæringen, er nå av liten betydning. Mens det i 1908/09 ble fanget 114 000 sel til en befolkning på 12 500, ble det i 1946/47 bare fanget 39 000 til en befolkning på 20 400.

Fisken har inntatt selfangstens plass. Det er nå henimot 2000 fiskere på Grønland og i 1953 var den gjennomsnittlige produksjon pr. fisker 14 000 kg.

Saueavlen har etter hvert tatt stort oppsving i Julianahåb-distriktet på den sørlige del av vestkysten. I 1953 var det 19 000 sauer på Grønland.

Den 5. juni 1953 ble grønlanderne danske statsborgere.

Grønland har fått sin første forbryter. Den 38 år gamle Karl Egede fra Godthaab er idømt 4 års fengselstraff for å ha banket opp kona i fylla. Det var imidlertid ikke noe fengsel på Grønland, og Egede måtte foreløpig innesperres i et privathus.

Amerikanerne bor i «termosflasker» på Grønlands innlandsis. Aluminiumsrør som rommer alt fra hospital til ping-pong rom.

Etter den franske polarforsker Paul-Emile Victors idé lager det amerikanske militære nå en ny type hytter for bruk på Grønlands innlandsis. De er formet som svære rør med en diameter på 6 meter, lengden varierer. De ligner på en måte u-båter og har en kjøle under så de ikke ruller over på siden under synkingen. De har nedgang fra et tårn på taket som en virkelig u-båt. De forskjellige rørhytter har elastiske forbindelseskanaler med hverandre, og i en slik hytteby utfolder det seg et samfunnsliv som ikke lar noe tilbake å ønske av bekvemmeligheter. Varmeanlegget sørger for en konstant temperatur på 22 grader.

Roald Amundsens «Maud» ligger nå som vrak i Cambridge bukta på den canadiske ishavskyst.

Sterkt hjemmebrygg. Danskene har frigitt salget av sprit og alkoholholdige drikker på Grønland for å komme grønlandernes hjemmebrygg til livs. Dette skulle være ikke bare sterkt berusende, men også direkte lammende.

Nansen-minne. I Sydgrønlands Bogtrykkeri i Godthaab er det nylig funnet et lite gulnet hefte hvor Nansen skildrer sitt opphold i Godthaab vinteren 1888—89.

Om julefeiringen skriver han bl. a.: — Julen har ikke forbedret sin karakter ved at overplantes til den grønlandske jordbunn. Den er bekymrede familiefedres ruin og hjemmenes ødeleggelse, som bringer en kortvarig glede, men ofte et langt savn etter —

Måneder i forveien begynner forberedelsene . . .

Fredrik Sæterdal og hans kone som nå går tredje året i møte på Nordøst-Grønland, hadde siste år en fangst på 250 reveskinn og 22 tønner saltet grønlandslaks.

Store fangster på New Foundland. Den 30. april kom «Norbjørn» inn til Tromsø som årets første New Foundlandsskute og rekordbåt. Fangst 25 250 sel som er rekord for norske skuter på New Foundland-feltet. «Norbjørn» ble ført av Guttorm Jakobsen.

Roald Amundsens «Maud». I 1925 ble «Maud» solgt til Hudson Bay Comp. som forandret navnet til «Baymaud». Vinteren 1927 da fartøyet lå oppankret i Cambridge bukta i Nordvestpassasjens vanskeligste farvann, fikk hun lekkasje, sank og ble totalt vrak.

Lave temperaturer. I februar 1892 ble det målt \div $69,8^{\circ}$ C ved bakken i Verkhoiansk i Sibir. Det er visstnok den laveste temperatur som er målt på den nordlige halvkule. Plassen Oimekon i nærheten skal imidlertid ha lavere gjennomsnittstemperatur. Laveste temperatur som er målt på Svalbard er \div $49,2^{\circ}$ C (mars 1917), og høyeste $+ 16,5^{\circ}$ C (juli 1918). Disse målinger er fra Finneset i Green Harbour. Den franske ekspedisjon som overvintret på Grønlands innlandsis 1950—51 målte den 21. februar 1950 \div 66° C.

I Antarktis målte admiral Byrd den 21. og 22. juli 1934 på Bolling Base \div 66° C. Det synes å være den lavest målte temperatur i Antarktis.

Effektiviteten ved Svalbardgrubene bra. «Store Norske» har en produksjon pr. mannskift på nesten 3 tonn mot bare 1,5 i Tyskland og Storbritannia. Dette gjør det mulig å konkurrere på kullmarkedet, tross betydelig høyere driftsutgifter.

Siden Store Norske startet i 1916 er det brutt ut ca. 7,2 mill. tonn kull, som etter dagens priser ville ha en verdi av nesten 1 milliard kroner.

Litt om Det Internasjonale Geofysiske År.

The International Council of Scientific Unions utvidet rammen for det tredje polarår til å omfatte hele jordkloden og ga det navnet «Det Internasjonale Geofysiske År». Den internasjonale komité som ble nedsett for å utarbeide planene, bestemte at året skulle vare fra juli 1957 til desember 1958. «Året» vil således bli på 18 måneder.

Det er den største plan for internasjonalt samarbeide innen vitenskapen som ennå er blitt fremlagt. Suksessen synes sikret for 36 nasjoner — Sovjetunionen innbefattet — har erklært seg villige til å samarbeide.

Det vil bli opprettet stasjoner langs meridianene for 80° v. og 10 og 140° ø. De går alle over eller nær stor landmasser. Observasjonene fra disse stasjoner vil bli sammenlignet med data fra ballonger og raketter for å skaffe det størst mulige materiale til studiet av sirkulasjonen i atmosfæren. Raketten er det viktigste av de nye tekniske hjelpemidler til observasjoner i de høyere luftlag.

Noen av de ekspedisjoner som skal av gårde.

Norge deltar både på nord- og sørkalotten. Det blir visstnok ikke sendt noen egen ekspedisjon til de arktiske egne, men arbeidsprogrammet blir utvidet ved noen av værstasjonene. Svalbard Fyr og Radio skal således utvides, det pågår store byggearbeider ved stasjonen. Bl. a. skal det opprettes egen radio-sonde avdeling.

Til Antarktis skal det derimot sendes en egen toårig vitenskapelig ekspedisjon. Den skal organiseres av Norsk Polarinstitutt og som leder er utsett Nils Jørgen Schumacher, sjefsmeteorolog ved den Norsk-Britisk-Svenske Antarktisekspedisjon 1949—52. Det er meningen å anlegge en hovedbase 60 km inne på barrieren ved 0-graden i Dronning Maud Land. Ekspedisjonen skal også omfatte et topografparti og vil bestå av 14—15 mann.

Tyskland sender også ekspedisjon til Dronning Maud Land. Som leder er uttatt dr. Karl Herrligkoffer, kjent som leder for den tyske ekspedisjon som besteb Nanga Parbat i 1953. 30 vitenskapsmenn deltar. Det skal visstnok opprettes en kyststasjon i Dronning Maud Land og fem mindre observasjonsstasjoner med 300 kilometers avstand fra denne og inn til Polen.

Frankrike har planer om å sende 3 ekspedisjoner til Antarktis. Den første vil bli organisert av Paul-Emile Victor og skal seile fra Rouen i oktober neste år. Som leder er uttatt Robert Guillard, veteran fra arktiske egne. Hovedbasen skal legges på Pointe Géologie i Terre Adelie. En sekundær base vil bli anlagt ved den magnetiske Sydpol. Her skal 3—5 mann overvintre i to år, med avløsning etter første år. Sekundærbasen nedlegges i mars 1957. — I januar 1957 seiler ekspedisjon nummer to under ledelse av Bertrand Imbert. Den skal bestå av 20—25 vitenskapsmenn og blir avløst i januar 1958 av en tredje ekspedisjon under Gaston Rouillon som avslutter undersøkelsene tidlig i 1959.

En fremstående belgisk geofysiker har foreslått at Belgia sender en ekspedisjon til Queen Mary Land, ca. 95° ø. i.

U.S.A. er det eneste land som allerede har begynt markarbeidet. Isbryteren Atka's ferd sørover i sesongen 1954—55 var en rekognoserings-ekspedisjon. Glen Jacobsen kaptein ombord. Den berømte Hvalbukta i Rossbarrieren viste seg å ha forsvunnet. Barrieren langs vestsiden av bukten, hadde kalvet og var drevet vekk. «Hvalbukta» i sin nåværende form ble funnet utjellig som base for den kommende store ekspedisjon. Atka var også inne flere steder ved kysten av Dronning Maud Land.

Hovedekspedisjonen som vil vare i tre år seiler fra amerikansk havn den 1. november. Den består av 5 skuter, 2 isbrytere, Glacier og Edisto, to lastebåter og 1 oljetanker for bunkring underveis. 1393 menn deltar, admiral Byrd er overleder for det hele med komm. kaptein George Dufek

som leder på selve ferden. «Glacier», 8300 tonn, sies å være den største isbryter utenfor Sovjetunionen.

Ekspedisjonen som bærer navnet «Operation Deep-Freeze» vil landsette 200 frivillige «Seabees» (amerikanernes berømte militære arbeidsgjeng) med forsyninger og utstyr for å bygge hovedbasen og en runway. 120 mann blir etterlatt for å fullende arbeidet i løpet av vinteren og de første fly blir fløyet inn fra New Zealand i oktober 1956. Nå vil det bli anlagt 2 baser til, en i Marie Byrd Land og en ved selve den geografiske Sydpol. Alt utstyr til innlandsstasjonene vil bli transportert med fly.

Foruten de undersøkelser som Falkland Islands Dependencies og Australia Survey driver i sine respektive sektorer sender britene en stor transantarktisk ekspedisjon, «The Commonwealth Trans-Antarctic Expedition». Leder er dr. Vivian E. Fuchs. Fra en hovedbase ved Vahsel bukta i Weddelhavet skal et parti på 12 mann under ledelse av Fuchs krysse antarktisfastlandet via Sydpolen til Mc Murdo sundet i Rosshavet. Her er base nummer to opprettet. Et annet sledeparti vil starte herfra, ta veien opp Ferrar-breen og sette kurs for Sydpolen langs den lite kjente vestsida av den store fjellkjede. De to sledepartier regner med å møte hverandre. Britene skal bruke både hundespann og beltebiler. Turen fra Weddell- til Rosshavet skal foregå mellom november 1956 og februar 1957.

Amerikanerne graver tunneler i 100 fots dybde i Grønlands innlandsis mellom den store flybase Thule og utpostene. Det er meningen å anlegge elektrisk jernbane i tunnelene.

Isdekket land på Svalbard og Jan Mayen. (Noen tall fra Polarinstituttets beregninger.)

	Samlet Areal	Isdekket areal	Prosentvis isdekket
Vestspitsbergen	39 044 km ²	21 240 km ²	54,4
Nordaustlandet	14 530 »	11 135 »	76,6
Edgeøya	5 030 »	1 880 »	37,4
Barentsøya	1 330 »	490 »	36,8
Prins Karl Forland	640 »	109 »	17
Storøya	35 »	17 »	49
Kvitøya	265 »	253 »	95,5
Bjørnøya	178 »	—	—
Andre øyer	998 »	—	—
Total (Svalbard)	62 050 »	35 124 »	58
Jan Mayen	380 »	130 »	33

NORSK POLARINSTITUTTS EKSPEDISJONER TIL SVALBARD OG JAN MAYEN 1949—55.

1949. Ekspedisjonen starter fra Åndalsnes 18. juni og avsluttes samme sted 14. september. Fartøy M/S Minna, skipper Ingolf Røren. Ekspedisjonsleder kapt.ltn., hydrograf Kaare Z. Lundquist. Ekspedisjonen teller 33 mann, skütens besetning 8.

Først anløpes Jan Mayen hvor 3 topografpartier under W. Sollheim, S. Helle og T. Askheim og astronomen H. Henie landsettes. Henie bestemmer et astronomisk punkt og den magnetiske deklinasjon ved Nordlaguna.

Ekspedisjonen ankommer Isfjorden på Svalbard 28. juni, og begynner utsetningen av landpartier.

Hydrograf Helge Hornbæk driver havnemålinger i Ny-Ålesund første del av tiden, tar deretter opp lodding på Forlandsrevet.

Geolog Harald Major kartlegger kullganger ved Longyearbyen og Sveagruva.

Geolog Tore Winsnes driver geologisk kartlegning i Sassendalen og langs nordsiden av Tempelfjorden.

Professor Anatol Heintz og lektor Svend Føyn kartlegger geologisk indre del av Hornsund og samler fossiler.

Botaniker Knut Mikaelson studerer plantenes hårdførhetsegenskaper ved Moskushamna.

Ornitologen dr. Herman Løvenskiold studerer fuglelivet mellom Sør-gatt og Woodfjorden.

Ekspedisjonslederen Lundquist har foruten landsetting, tilsyn og avhenting av de forskjellige arbeidspartier også andre oppgaver. Han er ansvarlig for ettersyn av radiofyr og lykter med utskifting av batterier og gassbeholdere. Han overhaler også båker på nordkysten av Vest-Spitsbergen og driver hydrografering og grunnundersøkelser.

Meget dravis rundt Svalbard denne sommer.

Jan Mayen-partiene reiser til Norge med korvetten «Nordkyn».

B. Luncke flyfotograferer Jan Mayen.

1950. Ekspedisjonen starter fra Åndalsnes 13. juni og avsluttes samme sted 12. september. Fartøy, skipper og ekspedisjonsleder som året før. Deltagere 34 mann.

«Minna» seiler først til Jan Mayen med de samme 3 topografpartier som forrige sommer. De trigonometriske målinger skal fullføres. Reading Universities Jan Mayen ekspedisjon følger med. Topografpartiene og den britiske ekspedisjon på 6 mann returnerer med Polarinstituttets årlige avløsningsfartøy til Nordøst-Grønland.

«Minna» returnerer til Ålesund for å hente Svalbardavdelingen (23 mann) og ankommer Longyearbyen 7. juli.

Ekspedisjonslederen, Lundquist, forestår opprettelsen av en landradarstasjon på Isfjord fyr- og radiostasjon. Den kommer i drift fra 14. august. Ellers har han det vanlige rutinearbeide.

Hornbæk hydrograferer på Forlandsrevet og i Trygghavna.

Major fortsetter sine undersøkelser av kullgangene mellom Longyeardalen og Sveagruven. Han finner at kullfløtsenes høyde varierer og at det kan være betydelig forskjell på kullenes kvalitet i fløtsene i samme område.

Winsnes med dr. Ernest Gasche fra Basel som medarbeider, driver geologiske undersøkelser ved Recherche-fjorden.

Glaciolog Olav Liestøl begynner sine systematiske undersøkelser av Finsterwalderbreen i Van Keulen-fjorden.

Geolog Rolf Feyling-Hanssen kartlegger gamle strandlinjer og driver kvartærgeologiske undersøkelser ved Isfjorden og nordover mot Kongsfjorden.

Løvenskiold studerer fugleliv på Sørkaplandet og ved Advent- og Sassenfjorden.

1951. Ingen Svalbardekspedisjon, men hydrograferingen ved Jan Mayen fortsetter. Samme skute, skipper og ekspedisjonsleder som før. Ekspedisjonen seiler fra Ålesund 30. juni og avsluttes i Åndalsnes 10. august. Det arbeides i to partier: Lundquist dyplodder med «Minna», mens Hornbæk lodder langs land med motorbåt. — Arbeidet hindres av megen skodde.

På ettersommeren reiser Lundquist med kullbåt til Svalbard for vanlig ettersyn av fyrbelysningen. Han disponerer sysselmannens skute «Nord-syssel» til dette arbeide.

Geolog Major er den eneste av Polarinstituttets folk som arbeider på Svalbard denne sommer. Major og hans 3 assistenter reiser med kullbåt begge veier.

1952. Svalbard—Jan Mayen-ekspedisjon. Samme skute, skipper og ekspedisjonsleder som tidligere år. Deltagerantall 41 mann.

Ekspedisjonen starter fra Åndalsnes 17. juni og avsluttes samme sted 13. september.

«Minna» seiler først til Svalbard for å landsette partiene som skal arbeide der.

Geologene Major og Winsnes kartlegger geologisk Sørkaplandet. Viktige fossilfunn blir gjort.

Liestøl observerer Finterwalderbreen.

Feyling-Hanssen måler gamle strandlinjer på nordkysten av Vestspitsbergen.

Løvenskiold studerer fuglelivet mellom Hornsund og Torellbreen.

Topografene Solheim og Helle arbeider først i Forlandssundet, flytter så til Storfjorden. Solheim arbeider ved Agardbukta og Helle ved Kvalhovden. Sistnevnte foretar også astronomisk stedsbestemmelse av et punkt ved Kvalhovden og tidevannsmålinger i 4 uker.

Topograf Askheim driver trigonometriske målinger på Prins Karl Forland hele sommeren.

Fra Svalbard seiler «Minna» til Jan Mayen og kommer dit den 8. juli. Lundquist og Hornbæk driver sjømåling til 11. august, hvoretter «Minna» returener til Svalbard for avhentning av de forskjellige partier og vanlig ettersyn av fyrbelysning.

1953. Hydrograferingen ved Jan Mayen fortsetter. Skute, skipper og ekspedisjonsleder som før. Ekspedisjonen starter fra Ålesund 18. juni og avsluttes i Åndalsnes 14. august.

Lundquist og Hornbæk forestår hydrograferingen.

På ettersommeren reiser Lundquist til Svalbard for vanlig ettersyn av fyrbelysningen.

1954. Svalbard—Jan Mayen-ekspedisjon. Skute, skipper og ekspedisjonsleder som før. Ekspedisjonen starter fra Åndalsnes 23. juni og avsluttes samme sted 6. september. Deltagerantall 34 mann.

«Minna» seiler først til Svalbard for landsetting av partiene.

Major og Winsnes fullfører den geologiske kartlegning av Sørkapplandet. Den første arbeider ved Hornsund og den andre mellom Sørkapp og Hedgehog.

Liestøl og Alf Bergersen fortsetter de glasiologiske studier av Finsterwalderbreen.

Løvenskiold studerer fuglelivet i Wijdefjorden.

Solheim foretar trigonometriske kontrollmålinger av 1. ordenspunkter fra Sørkapp og nordover vestkysten. Askheim kartlegger ved Nordfjorden.

Etter å ha sett ut de forskjellige landpartier seiler «Minna» til Jan Mayen og ankommer dit 10. juli. Hydrografene Lundquist og Hornbæk fullender sjømålingen tross dårlige værforhold og «Minna» er tilbake på Svalbard den 15. august for å hente landpartiene.

1955. Mindre Svalbardekspedisjon. Fartøy og skipper samme som før. Ekspedisjonsleder er inspektør ved Luftfartsdirektoratet Reidar Lyngaas, tidligere hydrograf ved Polarinstituttet. Ekspedisjonen seiler fra Åndalsnes 26. juni og oppløses samme sted 6. september.

Geologene Major og Winsnes fullfører den geologiske kartlegging av området på nordsiden av Isfjorden.

Lyngaas hydrograferer ute på bankene med «Minna», mens Hornbæk måler i området ved Sørgatt.

Lundquist kommer til Svalbard i midten av august for rutinemessig ettersyn av fyrbelysningen. «Minna» seiler også en tur til Murchisonfjorden på Nordaustlandet med lederen for den kommende svenske Svalbardekspedisjon i det geofysiske år 1957—58.

B. Luncke flyfotograferer gjenstående deler av Jan Mayen og Svalbard.

Ny måte å fange snadd på. Eskimoene i Nord-Canada setter en dregg av omtrent kveitangelstore kroker i åndehullet. Den er gjort fast til en trestokk som ligger som forankring tvers over hullet. Når selen har vært oppe for å puste og går ned igjen i det trange hull, huker den seg fast. Fangstmannen setter ut sine dregger om morgenen og sanker inn utbyttet om aftenen. Slik fangst skal være meget givende, særlig før den tid selen bryter gjennom snødekket og kommer opp på isen.

Contents.

- Seppala, L.: About dog-driving and other things 7
Author left his home in northern Norway in 1900 to partake in the gold rush to Alaska. He spent nineteen luckless years in searching for the glittering metal, but never found his pot of gold. Instead he concerned himself about dog-sled driving and has won more dog races and mushed more miles than any man in the world. — He relates about sled-dogs and how to treat them. Lastly he gives a vivid picture of some of his greatest triumphs as dog-driver.
- Ristvedt, Peder. Reminiscences of the «Gjøa»-expedition.
Told by a member 21
Fifty years later the events of the expedition are still freshly remembered by the author. He adds several new and interesting features to the history of the first expedition of Roald Amundsen.
- Hoel, Adolf. Traits of the occupation history of Svalbard . . 47
Author who is one of the foremost experts on Svalbard, tells about early mining days of Svalbard, when the country was still no man's land.
- Balchen, Bernt. About «floating ice-islands» and their history 73
The exploits of Bernt Balchen has earned him an almost legendary reputation, and he is one of the most outstanding polar aviators of our days. He relates about the «floating ice-lands» and what we know about them.

Kleivan, Helge. Norway and the Polar peoples	86
Author, a young ethnographer, reviews Norwegian work in Polar archæology and ethnography.	
Werenskiold, Werner. A Svalbard original	110
Meldgaard, Jørgen. Eskimoic stone-age cultures in arctic Canada	113
Author who is one of Denmark's foremost young Polar archæologists relates about his expedition to northern Canada in 1954. An expedition who brought new and enchaining results.	
Torkildsen, T. South in Norway, south in the pack-ice — the record of a whaling-family	128
West, J. F. Hans Egede, Colonist and explorer	142
Rosing, Jens. Norwegian domesticated reindeer in West-Greenland	147
Author, a young Greenland, is manager of the enterprise of raising domesticated reindeer in West-Greenland. Here he relates about the first year and its results.	
Rasmussen, B. Rescue service for the sealers in the West Ice	160
Eckstrøm, K. International regulation of whaling	175
Author gives a survey of the development of whaling-regulations.	
Winsnes, T. Norsk Polarinstitut. An orientation	181
Sælleg, Johs. Catch and fishing in distant northern waters in 1954 and first half-year of 1955	187
Compendium.	
Østby, H. Whaling in Antarctic waters in the season of 1954—55	190
Compendium.	
«Arktisk Forening» in Tromsø. An orientation about the work in the past year	193
Small news from the Polar regions	196

SAS har valgt SHELL

bensin og smøreoljer for polarruten

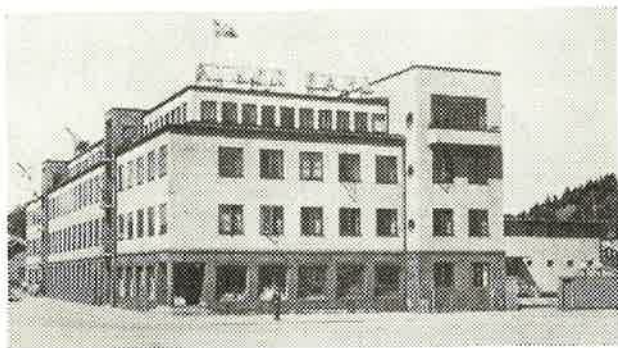
For 30 år siden brukte også Roald Amundsen Shell på sin polferd med «N 25».

Under de skiftende forhold fra Europas tempererte klima, gjennom polarstrøkernes kulde, til Stillehavskystens varme, bruker SAS Shell smøreoljer og drivstoff. På den 9.418 km lange ferden forbrukes 37 000 liter Shell-bensin og 400 liter Shell smøreolje.

Som så ofte før, står SHELL's forskere og verdensomfattende service bak den vellykkede gjennomføring av et nytt framskritt på kommunikasjonenes område.

Forskere i SHELL's tjeneste utviklet under den siste verdenskrig høyoktan flybensin. De har også nylig gitt verdens bilister den største bensinnyheten på 32 år, SHELL med I.C.A. og smøreoljen for alle forhold, SHELL X-100 Motor Oil

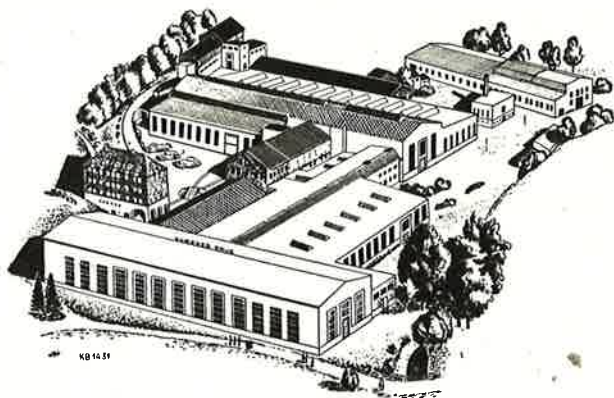
SHELL STÅR FOR FRAMSKRITT OG PIONERÅND

A/S THOR DAHL

SANDEFJORD

KVÆRNER

leverer

VANNKRAFTMASKINERI
RØRLEDNINGER ETC.
HVALKOKKEAPPARATER
STÅLKONSTRUKSJONER
KJØLE- OG FRYSEANLEGG
KJELANLEGG, PUMPER
TØRKE- OG RØYKEANLEGG

m. v.

A.S. KVÆRNER BRUG

OSLO

**PÅ LAND
OG OMBORD**

Gasol

PROPANGASS

For koking, lys og varme.
Gasol er renslig - sikkert -
drøyt i bruk og ikke giftig.

N. A. GASACCUMULATOR - avd. GASOL

Stortingsgt. 30 (mot Munkedamsvn.) - Tlf. 33 53 70 - Oslo

FORHANDLERE LANGS HELE KYSTEN

Betald annonsplats

A/S KAMYR

Karlstad
Oslo — Karhula

WIDERØE'S FLYVESELSKAP OG POLARFLY A/S

OSLO

Trondheim — Narvik — Tromsø

Carl Evensen's Eftf.

SKIPSHANDEL

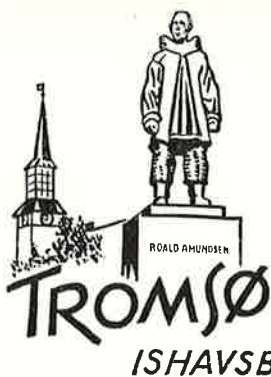
TOLLBUGATA 4 — OSLO

Telefoner: 42 15 20 - 42 56 76

Telegramadresse: «Evengros»

Etter kl. 17: 69 26 23 - 44 77 41

Etablert 1865

ODD BERG

Tel.adr.: «Oddsbip» — Telefon 38 (centralbord)
Telex 3533

REDERI
SKIPSEKSPEDISJON
SKIPSMEGLER
SPEDISJON
ASSURANSE

Arrangerer arktiske jaktturet til Svalbard

A/S Tromsø Bunkerdepot - Tromsø Kulkran A/S

A/S FINNMARK BUNKERDEPOT

HONNINGSVÅG

VÅRE

Longyearkull

er av høyere kvalitet enn de fleste utenlandske kull som importeres til Norge.

STORE NORSKE SPITSBERGEN KULLKOMPANI
AKTIESELSKAP

TROMS

FYLKES

DAMPSKIBSSELSKAP

Telefoner:

Direktøren 282

Kontorsjefen 78

Ekspedisjonen 360 - 467

Flyekspedisjonen 1155

Telegramadresse:
DAMPSKIBSKONTOR

Representant for:
SAS

Rute på Svalbard om
sommeren.

Man kommer
langt med

Aftenposten

DEN NORSKE STORAVIS

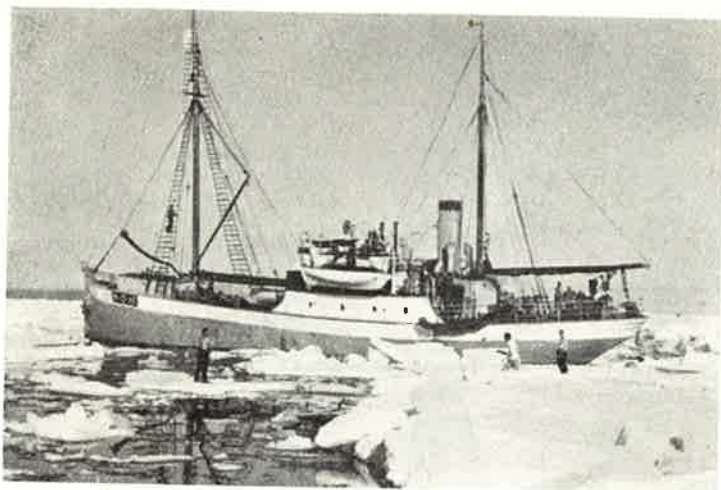

UTSTYR FOR POLEKSPEDISJONER
er verdenskjent og anerkjent

Vi har levert Hundesleder, Skikjelker, Soveposer, Telter, Ryggsekker, Ski, Skibindinger, Skistaver, Støvler, Kokere etc. til Roald Amundsen, Nobile, Riiser-Larsen, Byrd, Sverdrup, Lange Koch, Polsk Spitsbergen Ekspedisjon, Norsk-Fransk Polar Ekspedisjon, Dansk Nordost Grønlands Ekspedisjon, Norsk-Svensk-Britisk Sydpolekspedisjon 1949 50, Tirich Mir ekspedisjonen 1950, Den Argentinske Antarktisekspedisjon 1951, samt Australsk Antarktis Ekspedisjon 1953 og 1954.

A S **KOLBJØRN** **KNUTSEN** **Ø S L Ø**
SPORT- & LÆRERVARE FABRIKK

NORWAY

MARTIN KARLSEN

Brandal pr. Ålesund

Rederi for selfangere

Arrangerer arktiske ekspedisjoner og jaktturer i ishavet ved
Grønland og Svalbard

For ekspedisjoner og turer spesielt:

M.s. «Polar Star» - M.s. «Polarbjørn» - M.s. «Polaric»

M.s. «Signalhorn» - M.s. «Brandal» - M.s. «Årvåk»

M.s. «Minna» - M.s. «Polarsel» - M.s. «Jopeter.»

SAS

FØRST OVER NORDPOLEN

